

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, пере-страхування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В. Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. ван Рооджен, д-р наук, проф. (Велика Британія); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватєєв, канд. наук, проф. (РФ); Г. Заротіадіс, канд. наук, доц. (Греція); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); А. Москардіні, д-р наук, проф. (Велика Британія); С. Нате, канд. наук, проф. (Румунія); О. Погорлецький, д-р екон. наук, проф. (РФ); В. Поліменіс, д-р екон. наук, проф. (Греція); Н. І. Гражевська, д-р екон. наук, проф. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Е. Крочі Ангеліні, д-р екон. наук, проф. (Італія); В. Гідрайтіс, д-р екон. наук, проф. (Литва)
Адреса редколегії	к. 701, економічний факультет, вул. Васильківська, 90-а, м. Київ-22, 03022, Україна ☎ (38044) 259 71 82; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 17.11.20 (протокол №4)
Атестовано	Внесено до Списку друкованих періодичних видань, що включаються до Переліку наукових фахових видань України (категорія "Б") Наказом Міністерства освіти і науки України 17.03.2020 № 409
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	6-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна; ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	ERIH PLUS, OUCI, РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2018 = 100), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information Centre, WoS ESCI (under evaluation), Cabell's, Scopus (under evaluation) etc.

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

5(212)/2020

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, пере-страхування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби вирішення зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatis Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Grazhevskaya Nadezhda (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyy Igor (Ukraine); Prof. Moscardini Alfredo (UK); Prof. Nate Silviu (Romania); Prof. Naumenkova Svitlana (Ukraine); Prof. Pogorletskiy Alexandr (Russia); Prof. Polimenis Vassilis (Greece); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savvateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Dr. Zarotiadis Grigoris (Greece); Prof. Zineldin Mosad (Sweden); Prof. Croci Angelini Elisabetta (Italy); Prof. Giedraitis Vincent (Lithuania)
Editorial address	off. 701; Faculty of Economics, 90-A, Vasyl'kivska str., Kyiv, 03022, Ukraine; ☎ (38044) 259 71 82; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #4 of 17 November 2020)
Accreditation	Listing in the Periodicals List, which is included in the List of Scientific Professional Editions of Ukraine (Category "B") Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 03/17/2020 # 409
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University". Certificate included in the State Register ДК № 1103 від 31.10.02
Address of publisher	14, Taras Shevchenko blvd., Kyiv, 01601, Ukraine; ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; fax 239 31 28

ЗМІСТ

Богослов І. А., Джорджеску М. Р., Пітік А. Г. Зв'язок Facebook з Wordpress для навчального призначення: пропонована архітектура підтримує соціальне навчання	6
Кнір М., Делас В., Будник Н. Бюджетна децентралізація та її вплив на соціально-економічний розвиток регіонів України	11
Мазур І., Гура В., Солодовнікова Х. Сучасні тренди в мотивації підприємництва: міждисциплінарний підхід	18
Марина А. Г. Думки стейкхолдерів про першу експертизу МСФЗ для МСП	26
Ставицький А., Сачко В. Моделювання індексу людського розвитку у світі	33
Чеберяко О., Бикова В. Моделі пенсійного забезпечення: зарубіжна та вітчизняна практика	43
Додаток 1 Анотація та література (латинізація)	52
Додаток 2 Інформація про авторів	59

СОДЕРЖАНИЕ

Богослов И. А., Джорджеску М. Р., Питик А. Г. Связь Facebook с Wordpress для учебного назначения: предлагаемая архитектура поддерживает социальное обучение	6
Книр М., Делас В., Будник Н. Бюджетная децентрализация и ее влияние на социально-экономическое развитие регионов Украины	11
Мазур И., Гура В., Солодовникова К. Современные тренды в предпринимательстве: междисциплинарный подход	18
Марина А.Г. Мнения стейкхолдеров о первой экспертизе стандарта МСФО для МСП	26
Ставицкий А., Сачко В. Моделирование индекса человеческого развития в мире	33
Чеберяко О., Быкова В. Модели пенсионного обеспечения: зарубежная и отечественная практика	43
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация)	52
Приложение 2 Сведения об авторах	58

CONTENTS

Bogoslov I. A., Georgescu M. R., Pitic A. G. Linking Facebook to Wordpress for Educational Purposes – a Proposed Architecture Sustaining Social Learning.....	6
Knir M., Delas V., Budnyk N. Budget Decentralization and Its Influence on the Social and Economic Development of Ukrainian Regions	11
Mazur I., Gura V., Solodovnikova K. Current Trends in Entrepreneurship Motivation: Interdisciplinary Approach.....	18
Marina A.-G. Stakeholders' Perceptions about the First Review of Ifrs for Smes Standard.....	26
Stavytskyi A., Sachko V. Modeling of Human Development Index in the World	33
Cheberyako O., Bykova V. Models of the Pension System: International Experience and Local Practice	43
Annex 1 Extended abstract in English and References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription	52
Annex 2 Information about Authors (Meta-Data)	58

I. A. Bogoslov, PhD Student, Teaching Assist.

ORCID ID: 0000-0001-5834-8710

Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania,

M. R. Georgescu, PhD, Prof.

ORCID ID: 0000-0002-7022-3715

Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Iasi, Romania,

A. G. Pitic, PhD, Assist. Prof.

ORCID ID: 0000-0003-0104-5430

Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania

LINKING FACEBOOK TO WORDPRESS FOR EDUCATIONAL PURPOSES – A PROPOSED ARCHITECTURE SUSTAINING SOCIAL LEARNING

Ensuring social educational processes does not only represent a trend in terms of the evolution of e-Learning systems, but also one of the main points of interest targeted by the developers of certain social platforms. In fact, raising awareness with respect to the importance of using Social Media tools in education leads to a two-way approach: both by integrating social tools into e-Learning systems and by integrating learning facilities into Social Media platforms.

Over time, the social network Facebook has benefited from intense use at global level, including in e-Learning processes. In order to meet the current needs in terms of teaching and learning, Facebook has provided users with built-in opportunities to facilitate social learning processes. However, expanding the Social Learning features integrated in Facebook can be a challenge at present, because of the policies imposed for the social network.

The present article outlines a proposed architecture for extending the Social Learning functionalities offered within Facebook Groups by ensuring the correlation with WordPress open-source CMS. Aspects related to how the correlation between the two platforms can be ensured, the necessary tools and the steps involved will be discussed. Also, the main implications and advantages offered by such an architecture and the identified limitations will be highlighted.

Keywords: Educational Technology, Social Learning, Social Media, Facebook, WordPress, Open-Source CMS.

Introduction. In the current context of the modern world, the concepts of evolution, development and change are often associated with digitalization. We are witnessing a continuous revolution in the ICT field, with multiple influences on all other activities in everyday life. The human factor transition to the digital environment is sustained by the many recognized benefits of technology.

Not only the ordinary human activities undergone changes with the rise of digitalization, but also the basic behavioural characteristics of individuals shifted. The human being, often characterized as a social being, experiences needs such as communicating, collaborating or being surrounded by others. Nowadays, as a result of digitalization, socializing processes acquire other meanings, being increasingly fulfilled through modern online means.

With an estimated number of about 3.6 billion users globally in 2020 [1], social networks are no longer just a trend, but a lifestyle. An integrated part of our lives, Social Media becomes the main mean by which we facilitate the transfer of information, communicate and keep in touch with others.

The new paradigm of socializing determines the need to adapt all areas and activities based on communities with common interests. Providing a familiar work environment to society leads to meeting the current needs of the community members and, consequently, increases the productivity and efficiency of the processes carried out.

As education represents one of the basic pillars of a society, we consider it critical to focus on this topic. The teaching and learning processes constitute, in the vast majority of situations, the dissemination of information, their understanding, assimilation and development within specific communities.

Based on the aforementioned considerations regarding communities, we can refer to educational processes as part of those activities within which Social Media tools make their presence felt. In fact, the online presence on social networks has become a major point of interest in terms of educational activities, the concept of Social Learning itself gaining new connotations.

Connectivism, representing the most recent learning paradigm, refers to the ability of individuals to process information by establishing connections. Currently, this theory of learning is associated with the opportunities offered through Internet-based technologies. Thus, Social Learning focuses on the development of educational processes using online Social Media tools, allowing users to learn in a collaborative environment. [2; 3]

Approaching social educational processes represents one of the points of interest targeted by the developers of certain social platforms. In fact, raising awareness of the importance of using Social Media tools in education leads to a two-way approach: both by integrating social tools into e-Learning systems and by integrating learning facilities into Social Media tools.

Representing the most popular Social Media platform at the global level, with over 2.6 billion monthly active users [4], Facebook has benefited over time from an intense use in educational processes. Understanding the need to integrate Social Media into e-Learning processes, Facebook has diversified its services by integrating opportunities to support Social Learning.

On the other hand, the evolution of open-source technologies has increasingly allowed the development of online educational tools, the most used platform of this type being WordPress. Thus, since Facebook's built-in Social Learning services are in a relatively early stage of development, a solution regarding the extension of these facilities could be the integration with WordPress.

Given the aspects mentioned above, the present paper aims to identify the main possibilities to ensure the association between Facebook and WordPress in order to support Social Learning. In this regard, the proposed architecture will be discussed so as to highlight the potential benefits and limitations identified.

Facebook Social Learning Facilities

In the last decade, using Facebook in educational processes became an intensely debated topic in the academic world. Regarding the main directions of application, existing research on this topic often highlights aspects related to the use of Facebook in education as a

collaborative medium, means of communication, virtual learning platform for mentoring, debates, advice and language learning [5].

With respect to the Facebook tools used in teaching and learning processes, they can range from the strict use of personal profiles for facilitating the information exchange, to the existence of communities such as Facebook Pages or Facebook Groups. However, the complementary use of Social Media tools in traditional educational processes often involves limiting them to real-life educational communities in the form of classes or courses. Therefore, although the facilities offered by the discussed social network are diverse and with varying degrees of complexity, the groups, in particular, represent a powerful tool for use in education.

Aspects regarding the use of Facebook Groups in education are also addressed by many of the existing research in the literature, reporting to a large extent positive effects on learning outcomes, communication, collaboration and connection between participants [6; 7; 8; 9; 10].

Understanding the increased potential of group type instruments for use in education, Facebook developers have approached a new perspective on them, integrating options specific to digital learning management systems. In this sense, the Social Learning facilities offered to users represent, in fact, a new typology of the basic Facebook Groups. Social Learning functions were introduced in April 2019, maintaining the basic facilities of a Facebook Group, but inserting additional options to support the teaching and learning processes.

In general, the main features of digital learning management systems refer to: ensuring asynchronous and synchronous communication, development and delivery of educational content, formative and summative assessment and classroom and users management [11]. Facebook has taken over and largely integrated this structure, which is materialized by offering specific additional facilities compared to a regular group [12]:

- Posts can be organized on modules, and their order can be customized;
- The members of the group have the opportunity to go through the available modules and to notify the administrator upon their completion;
- Administrators can view group statistics and details on completing a module or post.

Testing these means of learning, i.e. the Facebook Social Learning Groups through direct use determined the identification of other related features, of great importance in the current context. Among them we can mention: the possibility of creating and distributing educational posts based on text; the possibility to distribute educational media content (images, video, live video, audio, etc.); interaction in the form of discussions based on live comments or videoconferences; integrated evaluation means such as grid tests; the existence of collaborative documents; the ability to label educational posts; the possibility of holding online events; the possibility of creating questionnaires; capability of accessing the educational tool from mobile devices.

Therefore, we observe the direct orientation of Facebook Social Learning Groups towards the structure of an ordinary e-Learning system of the LMS type. Although this approach is in a relatively recent phase of development, we consider it optimal to choose it as a starting point for the proposed architecture.

Linking Facebook to WordPress

The use of basic facilities may have certain limitations compared to the needs of the user. The needs of users are constantly changing, as are the possibilities related to technology. Since the use of Facebook Social Learning Groups actually involves the use of tools made available to users by Facebook developers, the natural question arises: *How can these facilities be extended?*

Thus, a different approach is needed, involving the use of external technologies in order to expand existing possibilities. In this regard, open-source software tools represent one of the easiest alternatives enhancing efficiency in terms of developing online learning systems, as well as integrating with other tools, including existing social platforms.

WordPress CMS

In order to establish an architecture that allows integration with the desired social network, namely Facebook, the open-source WordPress platform was chosen. Launched in 2003, the WordPress platform has constantly evolved, at present being the most popular and used content management system (CMS) in the world, feeding approximately 38% of all existing sites [13]. The popularity of the platform is largely due to its accessibility, performance, security, ease of use and development, which are also the main reasons for selecting WordPress for this research.

The technologies that underlie WordPress are PHP and MySQL, the platform being also licensed under the GPLv2, which means that it can be used and modified by the users. For the WordPress system to work and be functional, it must be installed on a Web server. The chosen Web server can be part of an Internet hosting service or a computer running the WordPress.org software package, in order to serve as the network host itself.

The basic features of the WordPress platform include a module architecture, called plugins and a system of templates, well-known as themes. The offer is extremely wide, there are a multitude of such tools developed over time in order to serve the needs of users.

Although the WordPress platform was originally created as a blogging system, its subsequent development has also allowed other types of Web content, including Learning Management Systems (LMS), online stores, discussion forms, etc. The transition from CMS to LMS involved the emergence of numerous tools such as modules and themes to support educational processes, their organization and monitoring.

In addition to the LMS instruments available in the WordPress library, the open-source nature of the platform allows the development and implementation of additional instruments in accordance with the user needs. Subsequently, by associating with the necessary plugins and themes, previously created or simply used from the library, the user has the opportunity to achieve a unitary learning system. Thus, unlike Facebook Social Learning Groups, WordPress allows the integration of built-in facilities in the learning system, which means finding all the facilities in a whole.

The Proposed Architecture

In order to provide a better understanding of how the two distinct technologies can function together, we aim to create a functional model that constitutes the system architecture. Therefore, the efforts will be focused on the visual representation of the components that make up an online learning environment by correlating Facebook with WordPress and also on explaining the functional model.

Combining the facilities offered through Facebook Social Learning Groups with those offered by WordPress can ensure the creation of a complex Social Learning system based on the Web. However, starting such an integration process involves the existence of two key components: WordPress Plugins and Facebook Application.

In fact, the proposed architecture is dependent on WordPress plugins, these facilitating the integration with the Facebook social platform. As a result of the changes to the Facebook APIs, starting with August 1, 2018, the access to personal Facebook profiles was severely restricted for all Social Media tools. However, the

association between Facebook and WordPress is possible, to some extent, through certain modules.

Currently, establishing the connection between a WordPress plugin, regardless of the facilities offered by it, and a Facebook Group, can only be done through a Facebook Application. Hence, after installing and activating a plugin within the WordPress site, its configuration involves connecting to a Facebook Application by entering the application identifier and an access token.

In order to support the reasoning related to the structures and behaviors of the target system, Figure 1 provides an overview of how these tools come together, illustrating the related technology architecture:

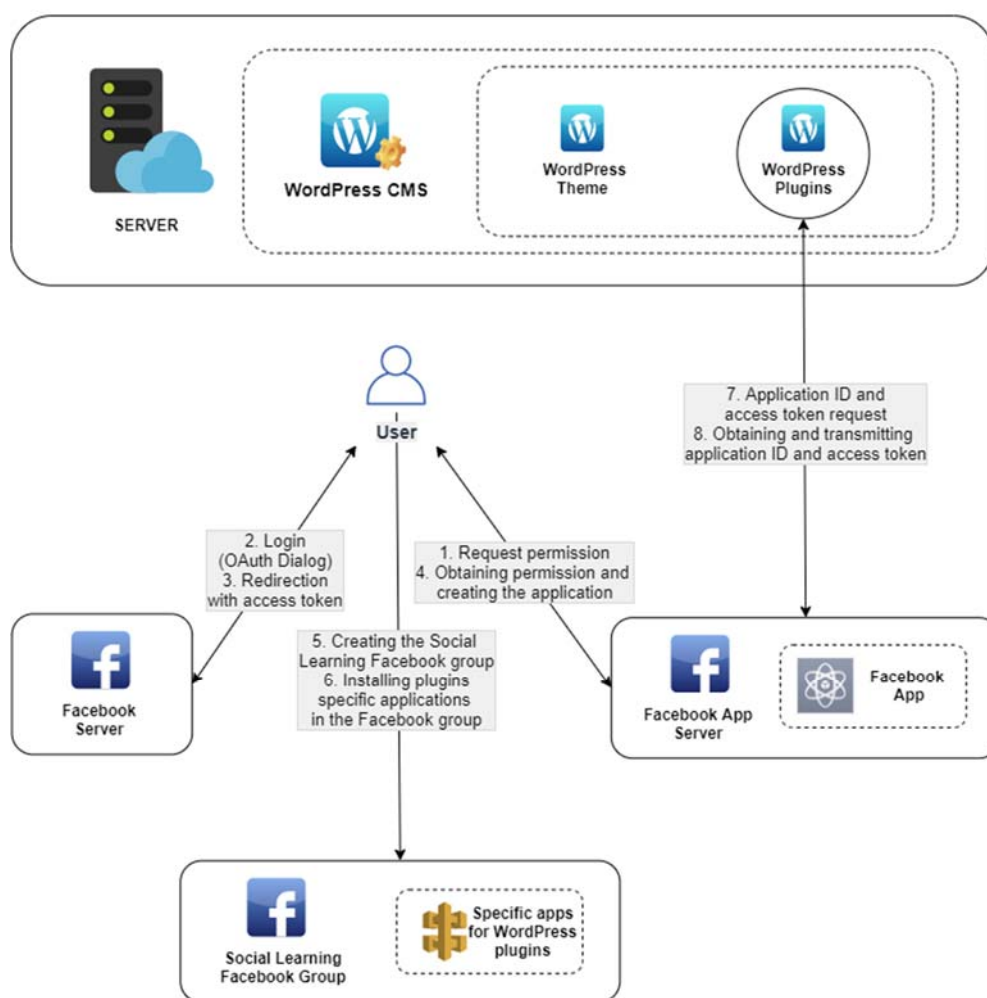

Fig. 1. The proposed architecture

Source: Authors' own projection and representation.

Another extremely important aspect refers to the Facebook Apps related to the plugins. For WordPress plugins designed with the aim to ensure the integration between WordPress and Facebook Social Learning Groups, there are specific Facebook Applications. The usage of the plugin by Facebook Social Learning Group members is allowed by installing a specific application within the group.

Architecture Validation

As previously mentioned, the targeted architecture is dependent on WordPress plugins. Thus, the validation of the proposed architecture aimed to identify and test the

possibilities of bilateral integration of the two technologies: WordPress integration within Facebook and Facebook integration within WordPress.

In order to achieve the actual association between Facebook and WordPress, two basic components owned by the authors were used, namely: a platform developed through WordPress and a Social Learning Facebook Group. Identifying the most efficient solutions to ensure the integration involved both market research and testing of several existing instruments.

The functional features of the plugins used for integration between the platforms under analysis are

often similar. Regarding this research, the reasoning behind the choice of specific plugins refers to their complexity, proper functioning and compatibility with the other tools used. Without directly referring to the instruments used, we will continue to focus on the main findings of the testing process.

A. WordPress – Facebook Integration

When we refer to the integration of an external educational platform within a social network, we assume that the network itself is the main system that supports the teaching and learning processes. Thus, the established objectives regarding the integration of WordPress in Facebook refer to:

- **A1:** identifying the main solutions ensuring the transmission of data and information within the learning system developed through WordPress to Facebook Social Learning Groups;
- **A2:** identifying the possibilities of incorporating the facilities of the learning system developed through WordPress within the Facebook Social Learning Groups.

After testing several plugins that allow WordPress integration into Facebook Social Learning Groups, it was established that this process involves, in fact, the automatic publication of posts available on the WordPress site in groups. This approach aims to transmit all educational posts to the Facebook Social Learning Group, so that students have the opportunity to participate in teaching and learning processes exclusively through the social network.

Currently, existing solutions provide facilities that ensure the optimal transmission of information from WordPress to Facebook Social Learning Groups, but there is no possibility to incorporate them into the social network, as built-in components. Although technological progress allows the development of tools to ensure this approach, Facebook policies does not allow the direct integration of external tools.

B. Facebook – WordPress Integration

As we consider two distinct platforms, between which there is no predefined correlation, it was necessary to address the opposite approach to the previous one. Although access to third-party tools to Facebook profiles is restricted, there are a few ways in which the Facebook-WordPress association can be achieved. In this regard, two objectives were set:

- **B1:** identifying the means by which data and information from Facebook Social Learning Groups can be transmitted to WordPress;
- **B2:** identifying the possibilities of incorporating the facilities offered through Facebook Social Learning Group within the learning system developed through WordPress.

The main facilities offered through the plugins aimed at integrating Facebook into WordPress refer to the registration/login permissions of users within the external platform, through a personal Facebook account and the incorporation of certain Facebook elements within WordPress. Regarding the incorporation of Facebook elements in WordPress, the testing process results showed that the possibilities are limited to the incorporation of certain posts.

However, incorporating Facebook elements into WordPress, whether in the form of a manual process or a process done through plugins, represents only a visual association. Integrating Facebook facilities in WordPress, similar to the integration of WordPress in Facebook, take place at the level of the individual platform.

Advantages and Limitations

Considering the aspects discussed above, we notice the extremely straightforward way in which the technologies components are combined and work, in order to implement the learning system as a whole. The ease in terms of development and implementation is determined by the existence on the market of components aimed to constitute a social learning system, which is the main advantage of the proposed architecture. In general, simply configuring and customizing components as needed is sufficient.

Another advantage of the proposed architecture refers to the bidirectional approach of educational processes that can be implemented by correlating WordPress with Facebook Social Learning Groups. Thus, the existence of two main hypotheses regarding the use of such a system can be considered:

- use of the educational system as a whole focused on Facebook Social Learning Groups with access to external tools according to the needs experienced;
- the predominant use of the external learning system developed through WordPress, the Facebook Social Learning Groups strictly serving as a means of disseminating information within the platform.

Regarding the extension of learning opportunities present in the Facebook Social Learning Groups, WordPress plugins have the capacity to cover a large part of the current development needs in accordance with the evolution of the ICT field. At the same time, in case of lack of desired options, WordPress facilitates their development.

The difficulty may arise due to the absence of a direct association between Facebook and WordPress. Basically, the use of modules offered by WordPress partners does not guarantee their permanent optimal operation, given the frequent changes encountered in Facebook policies. In order to reduce these risks, it is recommended to use modules provided by trusted developers to ensure continuous updating and support or to develop such plugins.

In fact, regarding to the discussed architecture, the major constraints are not directly related to the facilities made available to users or to the possibility of developing additional tools, but to the integration between the social network and the open-source platform. Even if by 2018 the possibilities for integration between the two platforms were constantly growing, as a result of the well-known Facebook – Cambridge Analytica scandal, the imposed restrictions increased dramatically.

Consequently, there is a possibility that the development of educational processes may be difficult. The expected adversity regarding the teaching and learning processes is determined by the need to carry out activities related to a certain educational activities on two distinct "fronts". The dissemination of the facilities offered entails a dilution of the educational process as a whole, as the unitary character, generally due in particular to the symmetry of the structure of an e-Learning system, cannot be ensured.

On the other hand, a learning management system developed through WordPress and used individually, without ensuring integration with the targeted social network, loses its potential. Although such an education system may be associated with plugins and tools that give it a high degree of complexity and efficiency, they would not differentiate it from other software products on the market at present.

Moreover, a particular aspect of the proposed architecture refers to the private nature of Facebook Social Learning Groups for which solutions have been sought for integration with WordPress. Such a setting is extremely important when it comes to conducting educational processes in order to ensure the confidentiality of members and posts within the group. Accordingly, it is obvious that access to this type of group will be restricted to any third party, without strictly referring to social network users, but recalling external software tools.

Conclusions. The present research attempts to propose an architecture whose implementation aims to ensure the association between Facebook and WordPress for educational purposes, supporting Social Learning. The obtained results highlight the ease of combining the components and subcomponents that underlie the architecture and constitute the Social Learning system as a whole.

However, the lack of formal agreements between the two platforms under analysis represents a major obstacle to the development of tools aimed to ensure the association between them. Although technological progress can ensure the implementation of plugins that offer possibilities in this regard, they would violate existing policies at the level of Facebook and WordPress.

At the moment, Facebook offers association possibilities with WordPress based on strict approvals, but they are currently quite limited, targeting only basic elements such as posting. On the other hand, retrieving data from Facebook, applications cannot access members' personal information, posts or comments.

Nevertheless, we can state that the proposed architecture could lay the foundations for the development of extremely powerful e-Learning systems through Social Media by associating with the WordPress platform. We argue our assumption referring to the possibility of developing additional tools through WordPress, which supports a continuous process of improvement and expansion of learning facilities in accordance with the ever-changing needs of users.

References

1. Statista, 2020. Number of social network users worldwide from 2017 to 2025 (in billions). [Online] Available at: <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>

I. А. Богослов, асп., асист.
ORCID ID: 0000-0001-5834-8710
Сібі́йський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія,
М. Р. Джорджеску, д-р филос., проф.
ORCID ID: 0000-0002-7022-3715
Ясський університет імені А. І. Кузи, Румунія,
А. Г. Піткік, д-р филос., доц.
ORCID ID: 0000-0003-0104-5430
Сібі́йський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія

ЗВ'ЯЗОК FACEBOOK З WORDPRESS ДЛЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ПРОПОНОВАНА АРХІТЕКТУРА ПІДТРИМУЄ СОЦІАЛЬНЕ НАВЧАННЯ

Забезпечення соціальних освітніх процесів не тільки являє собою тенденцію еволюції систем електронного навчання, але й становить інтерес для розробників певних соціальних платформ. Фактично зростання усвідомлення важливості використання інструментів соціальних мереж у освіті веде до двостороннього підходу: інтеграції соціальних інструментів у системи електронного навчання й інтеграції засобів навчання у платформи соціальних мереж.

Згодом соціальна мережа Facebook стала активно використовуватися на глобальному рівні, зокрема в процесах електронного навчання. Щоб задовольнити поточні потреби у викладанні й навчанні, Facebook надав користувачам вбудовані можливості для полегшення процесів соціального навчання. Однак розширення функцій соціального навчання, інтегрованих у Facebook, зараз може бути проблемою через політику, установлену для соціальної мережі.

У статті описано пропонувану архітектуру для розширення можливостей соціального навчання, пропонуваного в групах Facebook, шляхом забезпечення кореляції із системою з відкритим вихідним кодом WordPress. Буде обговорено питання, що стосуються того, як можна забезпечити кореляцію між двома платформами, необхідні інструменти й етапи реалізації. Також висвітлено основні результати та переваги, які забезпечує ця архітектура, розглянуто виявлені недоліки.

Ключові слова: освітні технології, соціальне навчання, соціальні мережі, Facebook, WordPress, CMS з відкритим вихідним кодом.

2. Siemens, G., 2005. Connectivism: A learning theory for the digital age. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning*, pp. 3-10.

3. Downes, S., 2010. New technology supporting informal learning. *Journal of Emerging Technologies in Web Intelligence*, 2(1), pp. 27-33. DOI: <https://doi.org/10.4304/jetwi.2.1.27-33>.

4. Statista, 2020. Most popular social networks worldwide as of July 2020, ranked by number of active users(in millions). [Online] Available at: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

5. Rojas-Kramer, C., Esquivel-Gómez, I. & García-Santillán, A., 2015. EDUCATIONAL USE OF FACEBOOK IN HIGHER-EDUCATION ENVIRONMENTS: CURRENT PRACTICES AND GUIDELINES. Madrid, Spain, s.n., pp. 6042-5052.

6. Meishar-Tal, H., Kurtz, G. & Pieterse, E., 2012. Facebook Groups as LMS: A Case Study. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, pp. 33-48. DOI: <https://doi.org/10.19173/irrodl.v13i4.1294>.

7. Akbari, E., Pilot, A. & Simons, P.-J., 2015. Autonomy, competence, and relatedness in foreign language learning through Facebook. *Computers in Human Behavior*, pp. 126-134. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.036>.

8. Aaen, J. & Dalsgaard, C., 2016. Student Facebook groups as a third space: between social life and schoolwork. *Learning, Media and Technology*, pp. 160-186. DOI: <https://doi.org/10.1080/17439884.2015.1111241>.

9. Davidovitch, N. & Belichenko, M., 2018. Facebook Tools and Digital Learning Achievements in Higher Education. *Journal of Education and e-Learning Research*, pp. 8-14. DOI: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.77189>.

10. Thai, M., Sheeran, N. & Cummings, D. J., 2019. We're all in this together: The impact of Facebook groups on social connectedness and other outcomes in higher education. *The Internet and Higher Education*, pp. 44-49. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2018.10.001>.

11. Coates, H., James, R. & Baldwin, G., 2005. A critical examination of the effects of learning management systems on university teaching and learning. *Tertiary Education and Management*, Volume 11, pp. 19-36. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11233-004-3567-9>.

12. Facebook Help Center, 2019. What is a social learning group on Facebook and how does it work?, s.l.: s.n.

13. WordPress, 2020. About. [Online] Available at: <https://wordpress.org/about/>

Received: 09/06/2020

1st Revision: 29/08/2020

Accepted: 07/10/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

І. А. Богослов, асп., асист.
ORCID ID: 0000-0001-5834-8710
Сибірський університет "Лучан Блага", Сибіу, Румунія,
М. Р. Джорджеску, д-р филос., проф.
ORCID ID: 0000-0002-7022-3715
Яскський університет імені А. І. Кузи, Румунія,
А. Г. Питик, д-р филос., доц.
ORCID ID: 0000-0003-0104-5430
Сибірський університет "Лучан Блага", Сибіу, Румунія

СВЯЗЬ FACEBOOK С WORDPRESS ДЛЯ УЧЕБНОГО НАЗНАЧЕНИЯ: ПРЕДЛАГАЕМАЯ АРХИТЕКТУРА ПОДДЕРЖИВАЕТ СОЦИАЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ

Обеспечение социальных образовательных процессов не только представляет собой тенденцию с точки зрения эволюции систем электронного обучения, но и представляет интерес для разработчиков определенных социальных платформ. Фактически рост осознания важности использования инструментов социальных сетей в образовании ведет к двустороннему подходу: интеграции социальных инструментов в системы электронного обучения и интеграции средств обучения в платформы социальных сетей.

Со временем социальная сеть Facebook стала активно использоваться на глобальном уровне, в том числе в процессах электронного обучения. Чтобы удовлетворить текущие потребности в преподавании и обучении, Facebook предоставил пользователям встроенные возможности для облегчения процессов социального обучения. Однако расширение функций социального обучения, интегрированных в Facebook, в настоящее время может быть проблемой из-за политики, установленной для социальной сети.

В статье описывается предлагаемая архитектура для расширения возможностей социального обучения, предлагаемого в группах Facebook, путем обеспечения корреляции с системой с открытым исходным кодом WordPress. Обсуждены вопросы, касающиеся того, как можно обеспечить корреляцию между двумя платформами, необходимые инструменты и этапы реализации. Также освещены основные результаты и преимущества, которые обеспечивает эта архитектура, рассмотрены выявленные недостатки.

Ключевые слова: образовательные технологии, социальное обучение, социальные сети, Facebook, WordPress, CMS с открытым исходным кодом.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 5(212): 11-18

УДК 336.1: 336.13: 336.132.11

JEL classification: H7; H72

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/2>

М. Кнір, канд. екон. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-5591-2814,

В. Делас, канд. екон. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-9570-1875

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

Н. Будник, експерт

ORCID ID: 0000-0001-6139-5622

Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК, Київ, Україна

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Узагальнено основні результати першого етапу децентралізації в Україні в період з 2014-го до 2018-го року включно. Висвітлено основні здобутки та недоліки реформи на основі аналізу дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів. Виявлено, що відповідно до фактичних показників мета щодо забезпечення фінансової автономії місцевого самоврядування може вважатись досягнутою, причому зміцнення фінансової автономії та відповідні процеси позитивно вплинули на збільшення платоспроможності бюджетів регіонів. Обґрунтовано доцільність продовження реформи та створення стратегії розвитку для об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що надалі, імовірно, підвищать потенціал другого етапу реформи.

Ключові слова: бюджетна децентралізація; об'єднані територіальні громади; органи місцевого самоврядування; міжбюджетні трансферти; податки; реформа; місцевий бюджет.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Важливою ознакою демократичної держави є забезпечення зростання рівня добробуту для кожного громадянина, а однією з головних умов її розвитку – забезпечення правової, фінансової та організаційної автономії системи органів місцевого самоврядування (ОМС).

Питання децентралізації завжди були актуальними в науці та практиці. Реформа децентралізації розпочалася в 2014 р. і передбачає перерозподіл функцій та повноважень між центральними органами влади та місцевими органами влади, при цьому відбувається зміна адміністративно-територіального устрою, місцевого самоврядування та державної регіональної політики. Децентралізація має вагомий вплив на економічний розвиток країн, що є особливо нагальним для України. Оскільки реформа є актуальною, але не всі питання чітко регламентовані, ця тема потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління процесами децентралізації детально досліджено в багатьох працях визнаних у світі науковців. Засновником теорії фінансової децентралізації є американський економіст Чарльз Тібу, який розглядав

локальні органи як структури, що пропонують різні товари (послуги) за різними цінами (податки) [23; 24]. Англійський учений У. Оутс у своїх працях, присвячених фінансовій децентралізації стверджував, що якщо в територіальному утворенні є можливість забезпечити суспільне благо і його гранична вартість дорівнює середній вартості його виробництва, то надання повноважень місцевим урядам у відповідному обсягу завжди будуть ефективнішим, ніж надання цих повноважень центральному уряду [21]. З правового боку питання децентралізації досліджував Дж. Ведель, який наполягав, що децентралізація полягає у передачі повноважень державним службовцям та органам, які не є ієрархічно підпорядкованими центральній владі та обираються населенням [3].

Більш сучасні зарубіжні погляди на питання фінансової децентралізації описані в працях Ж. Вернера, А. Шаха, Б. Долері й інших учених. В них пояснюються потенційні вигоди від децентралізації, порядок надання окремих суспільних благ та даються визначення основним економічним функціям уряду в процесі реалізації децентралізації [20; 22; 25].

Українські вчені наразі також активно долучаються до вивчення процесів децентралізації, зокрема представники Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка, серед яких слід згадати І. О. Лютого, Л. М. Демиденко, Ю. Л. Наконечну та багато інших. Результати праць вітчизняних вчених зосереджені здебільшого на теоретичних аспектах [4; 10; 16] і методологічних особливостях впровадження реформи бюджетної децентралізації [1; 15; 19].

Виокремлення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Попри те, що велика кількість статей присвячена цій тематиці, проблеми імплементації бюджетної децентралізації в Україні залишаються нерозв'язаними. Тому вважаємо за потрібне розглянути становлення децентралізації в Україні та її вплив на місцеві бюджети об'єднаних територіальних громад.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз першого етапу процесу децентралізації в Україні в період з 2014-го до 2018-го року включно, висвітлення основних здобутків і недоліків цієї реформи на основі аналізу доходів і видатків місцевих бюджетів та обґрунтування доцільності продовження реформи та створення стратегії розвитку для об'єднаних територіальних громад (ОТГ) надалі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із загальним визначенням, децентралізація – це процес реорганізації або реструктуризації влади, у ході якої виникає система спільної відповідальності установ на всіх управлінських рівнях (центральному, регіональному та місцевому) відповідно до принципу субсидіарності, який, у свою чергу, збільшує якість та ефективність системи управління та надає можливість громадянам брати участь у прийнятті економічних, політичних і соціальних рішень, що в результаті забезпечує прозорість і своєчасність втілення нагальних рішень в життя [18, с. 4].

На поточному етапі Україна непохитно спрямовує власні зусилля на реалізацію євроінтеграційного курсу, забезпечує дотримання міжнародно-правових зобов'язань, а саме з питань розвитку місцевої та регіональної демократії. Отож, подальша демократизація суспільства та рівночасна децентралізація влади на засадах субсидіарності залишаються пріоритетними напрямками для України.

Відповідно до цього курсу уряд України схвалив основний концептуальний документ, а саме Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [13] від 1 квітня 2014 року, далі було ухвалено План заходів щодо її реалізації, які дали старт реформі.

Як відомо, бюджет є головним інструментом проведення соціально-економічної політики в державі, а бюджетна політика має сприяти сталому й ефективному економічному розвитку.

Бюджетна децентралізація – це процес надання повноважень (функцій, компетенцій та відповідальності) від центрального органу влади до місцевих [16, с. 117]. У сфері управління фінансами найскладнішим є питання бюджетної децентралізації. Попри те, що для вирішення низки питань існує необхідність передати повноваження на нижчий рівень влади, як правило, органи нижчого рівня не мають достатньо коштів для реалізації своїх бюджетних повноважень.

Бюджетна децентралізація є основою на сучасному етапі управління змінами в Україні. Своєрідним стартом до бюджетної децентралізації стало внесення низки

змін до Бюджетного [11] та Податкового [12] кодексів України, згідно з якими має відбутися:

- надання самостійності місцевим бюджетам через можливість прийняття рішень незалежно від ухвалення державного бюджету;
- закріплення приблизно 50 джерел доходів за місцевими бюджетами з метою підвищення платоспроможності громад;
- заміна системи балансування на систему бюджетного вирівнювання;
- закріплення за галузевими міністерствами розподілення коштів медичної і освітньої субвенції для передання трансфертів органам місцевого самоврядування (ОМС);
- перерозподіл видаткових повноважень за принципом субсидіарності органами державної влади та місцевим самоврядуванням;
- стимулювання територіальних громад до об'єднання та перехід об'єднаних територіальних громад на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом України.

Варто зазначити, що Уряд має на меті побудову системи, за якої фактичний фінансовий ресурс має ефективно застосовуватися для забезпечення добробуту громадян України. У цьому разі в межах бюджетної децентралізації мають збільшуватися не тільки доходи, а й зобов'язання, за якими місцеві територіальні громади мають діяти в інтересах місцевих мешканців.

Відповідно до реформи бюджетам об'єднаних територіальних громад (ОТГ) надаються додаткові повноваження та відповідні фінансові ресурси, наприклад, місцям обласного значення, у яких залишаються такі податки та платежі, як: 60 % податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), 100 % податку на майно (земля, нерухомість, транспорт), 100 % єдиного податку, 100 % акцизного податку з роздрібною торгівлі (алкоголь, тютюн, нафтопродукти), 100 % податку на прибуток установ комунальної власності ОТГ, 100 % платежів з надання адміністративних послуг, 25 % екологічного податку, інші збори і платежі, міжбюджетні трансферти та надходження в межах програм і міжнародних допомог [18, с. 5].

Крім видатків на здійснення самостійних повноважень, із бюджетів ОТГ фінансуються видатки, які делегуються державою, а саме [5, с. 23]: на утримання закладів бюджетної сфери – освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, соціального захисту та забезпечення. Видатки бюджетів громад, що не об'єдналися, обмежуються лише фінансуванням видатків на здійснення самостійних повноважень, оскільки вони не позбавлені права здійснювати повноваження, які можуть бути надані державою на виконання Органам місцевого самоврядування (ОМС).

Варто зазначити, що бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ) беруть участь у горизонтальному вирівнюванні [4, с. 19]. Таке вирівнювання виконується за єдиним податком – це Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Бюджетам об'єднаних територіальних громад, які мають рівень надходжень понад 1,1 від середнього показника по Україні для підвищення їхньої фінансової спроможності виділяється реверсна дотація, але, у свою чергу, бюджети громад, що не об'єдналися, не беруть участі в горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності, тому базова дотація їм не надається.

Згідно з Бюджетним кодексом, бюджетам об'єднаних територіальних громад передбачено такі міжбюджетні трансферти: базова дотація, медична субвенція, освітня субвенція, інші субвенції та дотації. Бюджети

громад, що не об'єдналися, не отримуватимуть міжбюджетних трансфертів з державного бюджету України.

Ради об'єднаних територіальних громад для реалізації своїх владних повноважень мають право здійснювати місцеві внутрішні запозичення та місцеві зовнішні запозичення, зокрема шляхом отримання позик (кредитів) від міжнародних фінансових організацій [5, с. 24]. Місцеві ради сіл і селищ, що не об'єдналися, не можуть здійснювати будь-які позичання. Заразом місцеві ради міст районного значення можуть здійснювати місцеві внутрішні та зовнішні позичання виключно шляхом отримання позик (кредитів) від міжнародних фінансових організацій, тому в новоутворених об'єднаних територіальних громадах передбачена зміна підходів до фінансування, що передусім дозволить місцевим громадам більш ефективно використовувати кошти.

Важливо підкреслити, що бюджетна децентралізація є найбільш дієвим та ефективним способом надання фінансової автономії місцевим органам влади через наповнення громад потужними джерелами бюджетних надходжень, що раніше закріплювалися за центральним урядом, і розширення фінансової бази адміністративно-територіальних формувань. Іншими словами, запровадження нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів полягає у збільшенні прав місцевих органів влади, джерел формування, наданні бюджетної самостійності та побудові справжнього підґрунтя для виконання своїх повноважень [2, с. 3].

Практична реалізація процесу об'єднання територіальних громад (ОТГ) в Україні розпочалася після місцевих виборів 25 жовтня 2015 року, коли було утворено 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), що об'єднали 795 місцевих рад і було обрано органи місцевого самоврядування (ОМС). З 1 січня 2016 року нові ОМС перейшли на прямі бюджетні розрахунки з Державним казначейством України та показали позитивну динаміку свого розвитку за результатами 2016 року [14, с. 1].

У 2016 р.і відбувся суттєвий прогрес у формуванні ОТГ, а саме їх кількість зросла в 2,3 раза, було створе-

но 207 об'єднаних територіальних громад (ОТГ). На початок 2017 р. в Україні налічувалось 366 ОТГ, які об'єднали 1740 місцевих рад, де було проведено перші місцеві вибори та розпочався процес обрання старост у селах і селищах об'єднаних громад [6, с. 1].

Також варто зазначити, що механізм приєднання місцевих рад до вже об'єднаних територіальних громад набув спрощення у 2017 р., тобто при приєднанні до міської ОТГ вибори не проводяться, а додаткові вибори на територіях, що приєднуються, відбуваються у сільських і селищних громадах, де обирають додаткових депутатів до ради ОТГ. Наприклад, 29 квітня 2017 р. внаслідок розширення ОТГ відбулося 5 таких додаткових виборів. Згідно з результатами моніторингу Міністерства регіонального розвитку, станом на 1 січня 2018 року в Україні створено 699 ОТГ, з яких 34 ОТГ очікували рішення ЦВК про призначення перших виборів. Громади об'єднали 3264 місцеві ради, що становить 29,1 % від загальної кількості рад базового рівня станом на 1 січня 2015 року, у яких проживає 6 мільйонів жителів, що дорівнює 14,3 % від загальної кількості населення України. 29 квітня 2018 року відбулися перші вибори в 40 об'єднаних територіальних громадах, а саме у 4 міських, 14 селищних та 22 сільських [14].

За даними станом на 2019 р. створено 1029 об'єднаних територіальних громад (з них: 49 ОТГ очікують рішення ЦВК про призначення перших місцевих виборів та 44 ОТГ з адміністративними центрами в містах обласного значення), де проживають 11,7 мільйона осіб, що становить 33,3 % від загальної чисельності населення в Україні, і загальна площа ОТГ дорівнює 246,8 тис. кв. км, що становить 44,2 % від загальної площі України [6, с. 2].

Позитивна динаміка зростання кількості ОТГ в Україні показує, що протягом 2015–2019 рр. кількість ОТГ збільшилася в 6,5 раза, з 159 ОТГ у 2015 р. до 1029 у 2019 р. (рис. 1).

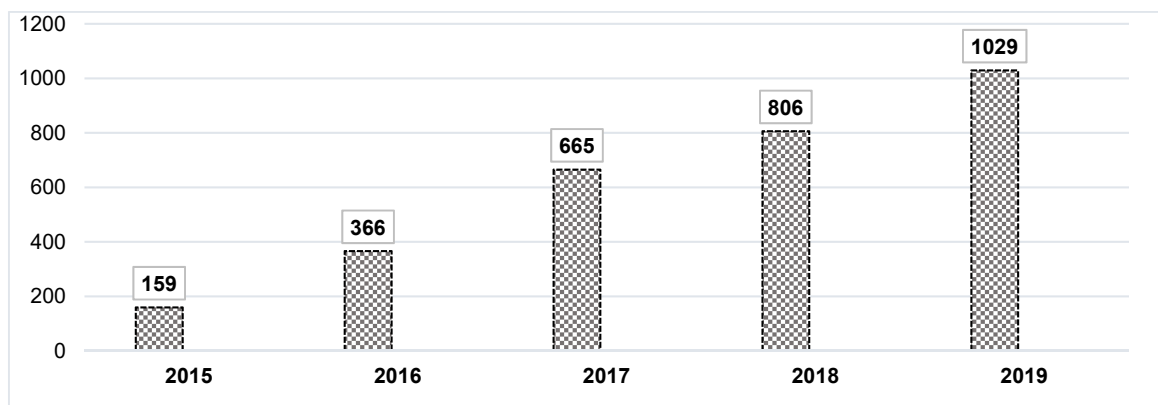

Рис. 1. Динаміка кількості ОТГ в Україні за 2015–2019 рр., од.

Джерело: сформовано авторами за даними [9, с. 6].

Згідно з рейтингом у п'ятірку передових областей за рівнем реалізації процесів децентралізації входять Житомирська, Дніпропетровська, Чернігівська, Хмельницька та Запорізька області; це ті області, які, з урахуванням їхніх географічних та демографічних особливостей, сформували найбільшу кількість територіальних громад на початок 2019 р. Останні сходинки в рейтингу посідають Київська, Львівська, Закарпатська, Вінницька та Кіровоградська області [9, с. 10].

Крім того, результативність і стає функціонування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) залежить від дохідної та видаткової частини бюджету, чітких фінансових розрахунків та досвідченого управлінського апарату, який бачить стратегію розвитку ОТГ [16, с. 120].

У 2018 р. до доходів місцевих бюджетів надійшло 562,4 млрд грн, а саме частка власних доходів становила 263,5 млрд грн, які формуються з податкових надходжень; неподаткових надходжень, а саме плати

за видачу ліцензій і дозволів, орендної плати, штрафів; й інших надходжень, таких як залучені інвестиції або донорські кошти, і міжбюджетних трансфертів (кошти з державного бюджету України, які надаються

місцевим бюджетам на безповоротній основі) – 289,9 млрд грн. На рис. 2 зображена позитивна динаміка доходів місцевих бюджетів України в період з 2013-го до 2018-го року включно.

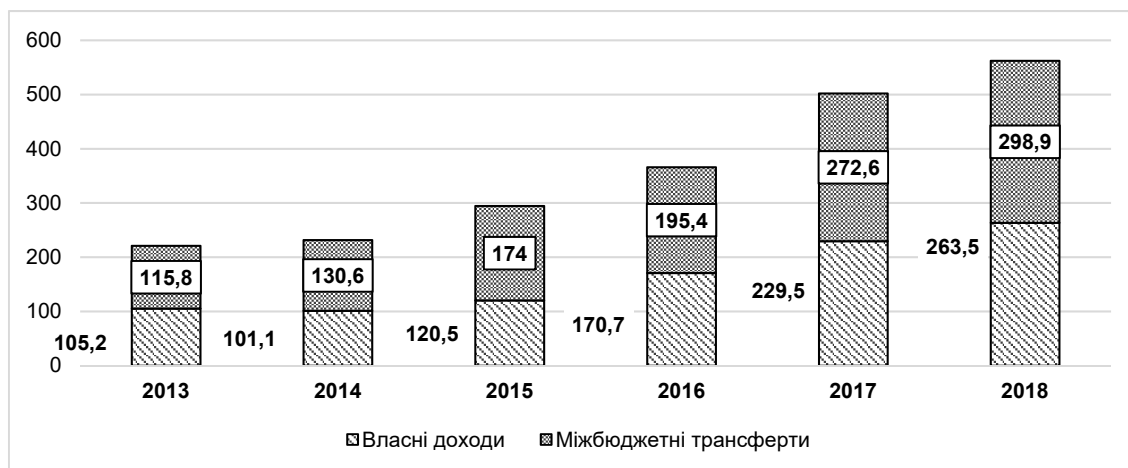

Рис. 2. Доходи місцевих бюджетів України за 2013–2018 рр., млрд грн

Джерело: сформовано авторами за даними [8, с. 16].

Значення різних джерел доходів у структурі окремого місцевого бюджету обумовлено специфікою розподілу податків і зборів між місцевими бюджетами різних рівнів згідно з Бюджетним кодексом України.

Слід зазначити, що податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) надходить до міст обласного значення, обласних і районних бюджетів і насамперед до бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), але не розподіляється до бюджетів міст районного значення, сільських і селищних бюджетів, яким підпорядковано лише використання місцевих видатків [4, с. 22].

У 2018 р. порівняно з 2017 р. надходження від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) збільшилися на 28 млрд грн і становлять 138,2 млрд грн. Найвищі темпи приросту по ПДФО мають Волинська (27,2 %), Донецька (27,2 %), Вінницька (27,5 %) та Київська (28 %) області. Плата за землю становить 27,3 млрд грн, що майже на 1 млрд грн більше за показник 2017 р. Найвищі темпи приросту мають Луганська (16,1 %) та Кіровоградська (15,5 %) області. Фактичні надходження від єдиного податку зросли на 6,2 млрд грн. (26,5 %) і становили 29,5 млрд грн. Крім того, фактичні надходження від акцизного податку з палива зросли на 0,8 млрд грн (10,6 %) та становили 7,9 млрд грн. [8, с. 17].

У 2018 р. залишалася серед пріоритетів фінансова підтримка місцевих бюджетів і бюджетів регіонального розвитку. У 2018 р. обсяг офіційних трансфертів, які надавалися з державного бюджету до місцевих бюджетів, становив 289,9 млрд грн (рис. 2). Необхідність виділення коштів з державного бюджету до місцевих бюджетів пояснюється тим, що об'єднані територіальні громади (ОТГ) неспроможні профінансувати виконання всіх покладених на них повноважень, а саме утримання шкіл, лікарень і житлово-комунального господарства лише за рахунок власних доходів.

Головна різниця дотацій від субвенцій – це відсутність обмежень щодо напрямів використання. Для фінансування поточних потреб об'єднаної територіальної

громади здебільшого виділяють дотації, але деякі дотації прикріплюють до певних напрямів для збільшення прозорості й ефективності використання бюджетних коштів. Наприклад, додаткова дотація для здійснення переданих з державного бюджету видатків на утримання закладів освіти призначена для здійснення поточних видатків у школах і заробітну плату для непедагогічного персоналу [2, с. 3].

У зв'язку з появою бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які мають прямі взаємовідносини з державним бюджетом, виділяють базову та реверсну дотації, призначення яких горизонтально вирівнювати податкоспроможність територій, але для компенсації диспропорцій у районних громадах слід використовувати стабілізаційну дотацію [16, с. 122]. У держбюджеті на 2019 р. було закладено 25,9 млрд грн на всі дотації для місцевих бюджетів (крім реверсної дотації).

Субвенції, що надходять із державного бюджету до місцевих бюджетів, мають чітку мету та прописаний Кабінетом Міністрів порядок використання (придбання ліків). Приклади субвенцій у державному бюджеті на 2018 р.: освітня субвенція (60,43 млрд грн), медична субвенція (61,7 млрд грн), субвенція на ремонт доріг (11,5 млрд грн) і субвенція на соціально-економічний розвиток певних територій (5,0 млрд грн).

Згідно з інформацією станом на 1 грудня 2018 р. щодо використання місцевими бюджетами субвенцій, отриманих із державного бюджету, загальна сума виділених коштів становила 240 млн грн, а лідерами використання коштів з державного бюджету є Дніпропетровська область (18,2 млн грн), потім Львівська область (16,3 млн грн) і Харківська область (14,8 млн грн), найменший показник у Луганської області (4 млн грн) [9, с. 1].

У 2018 році видатки місцевих бюджетів становили 570,6 млрд грн. Рис. 3 показує динаміку зростання видаткової частини в період з 2013-го до 2018-го року включно.

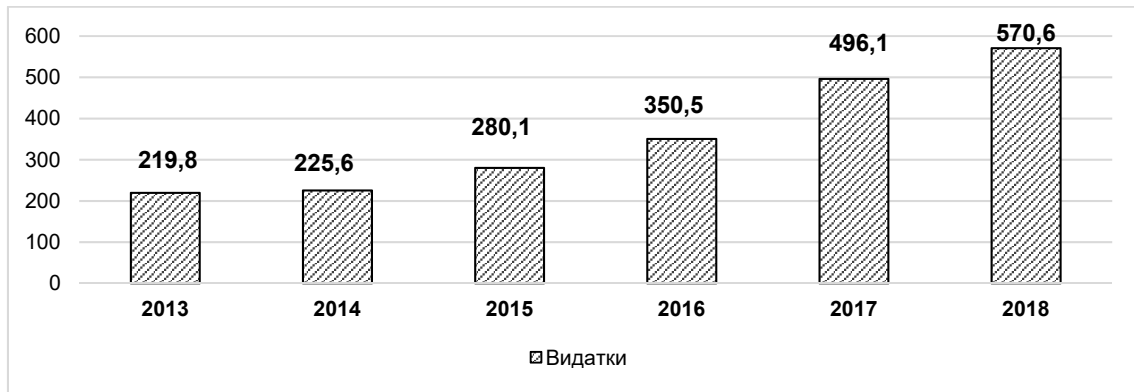

Рис. 3. Видатки місцевих бюджетів України за 2013–2018 рр., млрд грн

Джерело: сформовано авторами за даними [8, с. 18].

Слід зазначити, що за рахунок власних доходів і міжбюджетних трансфертів, які нагромаджені в дохідній частині місцевих бюджетів, органи місцевого самоврядування (ОМС) мають змогу здійснювати видатки на соціально-економічний розвиток відповідних об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а саме: школи та дитсадки, амбулаторії та лікарні, соціальну допомогу, субсидії

населенню, пільговий проїзд окремих категорій громадян, муніципальні формування для охорони громадського порядку, розвиток житлово-комунального господарства (ЖКГ), будівництво доріг та інші. Рис. 4 відображає структуру видатків місцевих бюджетів, включно із загальним та спеціальним фондом за 2018 рік.

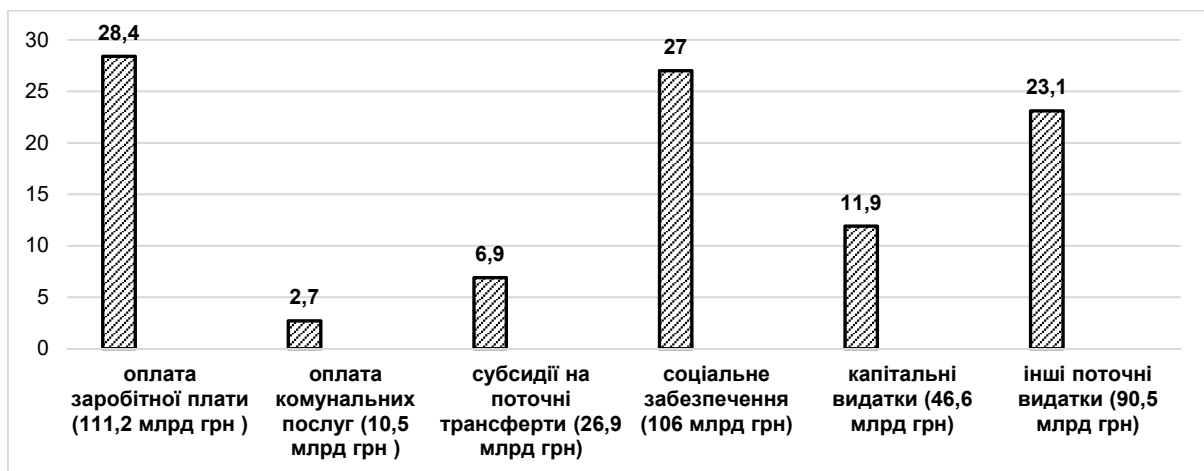

Рис. 4. Структура видатків місцевих бюджетів за 2018 рік, %

Джерело: сформовано авторами за даними [8, с.21].

Така структура розподілу трансфертів вказує на те, що для держави є важливим соціальний напрям і виконання пріоритетних завдань, таких як вчасне нарахування та виплата заробітної плати, субсидії та соціальне забезпечення громадян України.

Загалом аналіз дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів за 2018 р. свідчить, що діяльність об'єднаних територіальних громад (ОТГ) є позитивною, спостерігається правильна динаміка до досягнення найбільшого рівня своєї самостійності, бо за перший рік ОТГ у новому статусі змогли третину коштів акумулювати на реалізацію інфраструктурних та інвестиційних об'єктів, що свідчить про розвиток ОТГ.

Однак потрібно звернути увагу, що існує значна кількість громад з чисельністю населення до 5 тис. мешканців в ОТГ Кіровоградської, Луганської, Черкаської та Херсонської областей [8, с. 10]. Це означає, що в цих органах місцевого самоврядування виявляється недостатньою фінансова та кадрова спроможність для виконання покладених на них повноважень порівняно з тими територіальними громадами, у яких чисельність на-

селення 10 тис. та більша. Тому попри те, що реформа децентралізації почалася ще в 2014 р., у Харківській області активна реалізація реформи почалася в 2016 р., а саме створення 27 березня 2016 року Старосалтівської селищної об'єднаної територіальної громади, Вовчанського району [18], що свідчить про те, що на практиці рівень імплементації реформи виявився не настільки активним, як очікували.

У ході дослідження було виявлено, що розробка Стратегії розвитку є запорукою побудови успішної громади. Яскравим прикладом є Запорізька область, яка входить в п'ятірку передових областей за рівнем реалізації процесів децентралізації.

У Запорізькій області 16 об'єднаних територіальних громад (ОТГ) мають власні стратегії розвитку, у 13 громадах процес на стадії розробки стратегічного документу. Органи місцевого самоврядування (ОМС) розробляють стратегії розвитку на підставі методичних рекомендацій або ж із залученням зовнішніх експертів [1, с. 2].

Роль місцевих жителів у процесі створення стратегії розвитку можлива, якщо жителі громади входять в ро-

бочу групу і беруть участь у засіданнях, готують ідеї проектних пропозицій, які важливі для громади з подальшим включенням до плану реалізації місцевої стратегії розвитку, також долучаються до громадських обговорень проекту стратегії. Органи місцевого самоврядування (ОМС) застосовують партисипативний метод (партнерства), тому частіше місцеві жителі долучаються до стратегічного процесу, беруть участь в опитуваннях, діалог з мешканцями дає можливість урахувати побажання та зауваження на етапі створення стратегії та досягнення спільної думки ще до початку процесу громадського обговорення. На практиці активність місцевих жителів досить низька, і це одне з ключових питань, яке громадам потрібно вирішувати [17, с. 6].

Слід підкреслити той факт, що під час розроблення стратегії розвитку до робочої групи варто залучати представників із різних секторів, таких як виробництво, бізнес, освіта, медицина, громадські організації, комунальна сфера та культура. Документ готується за участі робочої групи з консультаціями з боку експертів, а лиш потім стратегія презентується на громадських обговореннях.

Об'єднані територіальні громади (ОТГ) прописують від двох до чотирьох стратегічних цілей розвитку на короткострокову перспективу. Одна спрямована на сталий розвиток економіки в громаді, друга – на створення добробуту для мешканців та створення умов для отримання якісних медичних, освітніх, адміністративних, культурних та інших послуг. Громади, що мають значний туристичний потенціал, можуть прописувати розвиток цієї галузі як окрему стратегічну ціль, але більшість громад визначають сферу туризму як операційну ціль або завдання.

Важливо, що при розробці плану реалізації стратегії громади насамперед громади розраховують на власні ресурси або на ресурси обласного чи державного рівня. Наприклад, субвенції на розвиток інфраструктури в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ), міжнародна технічна допомога, грантові або донорські ресурси.

Спираючись на європейський досвід, можна зазначити те, що реалізація проектів органів місцевого самоврядування (ОМС) неможлива без наявності стратегії та чіткої відповідності певного проекту до стратегії громади. Для потенційних донорів важливо, чи буде їхня допомога корисною та чи матиме сталий результат, тому перед наданням фінансової допомоги для реалізації проекту їм потрібно впевнитися, чи відповідають пріоритети розвитку зазначеної території до визначених пріоритетів у стратегії розвитку громади.

Наприклад, у Запорізькій області більшість стратегій розвитку розроблялися за методом партнерства з максимальним залученням громадськості до написання документа. Як правило, консультаційна підтримка надавалася проектами технічної допомоги, що взяли на себе основні витрати з розробки документів [17, с. 8].

Успіхи першого етапу реформи означають, що Україна обрала правильний шлях і потрібно реалізовувати другий етап реформи, а саме внесення змін до Конституції щодо процесів децентралізації, які потрібні для подальшої імплементації реформи та її завершення. Необхідно ухвалити також ряд важливих законів, наприклад, "Про службу в органах місцевого самоврядування (ОМС)", що підвищить привабливість служби ОМС та зміцнить мотивацію місцевих службовців до громадського та власного розвитку, "Щодо державного нагляду за законністю рішень ОМС". Найголовнішим пунктом є оновлення законів про місцеві вибори, місцеві державні адміністрації та місцеве самоврядування, що дало змогу в провести чергові місцеві вибори, які відбулися на новій територіальній основі, районів та

громад восени 2020 року. Головним завданням для об'єднаних територіальних громад (ОТГ) залишається максимальне залучення місцевих мешканців у прийнятті рішень і забезпечення інструментами і механізмами впливу на органи місцевого самоврядування.

Висновки. Ознайомившись з результатами першого етапу децентралізації в Україні в період з 2014-го до 2018-го року включно можна зробити висновки, що процес перерозподілу повноважень і функцій єдиної державної влади між відповідними органами державної влади та органами місцевого самоврядування в Україні можна вважати завершеним. При цьому відповідно до фактичних показників мета щодо забезпечення фінансової автономії та прозорості місцевих органів влади може вважатись досягнутою.

Схвалення Парламентом змін до бюджетного та податкового законодавства наприкінці 2014 року поклато початок процесам бюджетної децентралізації та продовження реформування місцевого самоврядування в Україні, що дало змогу запровадити нову модель фінансового забезпечення локальних бюджетів. Це дало поштовх розширенню повноважень для органів місцевої влади, отриманню бюджетної самостійності для реалізації повноважень і, найголовніше, підвищенню мотивації до збільшення доходності.

Виявлено, що зміцнення фінансової автономії та відповідні процеси позитивно вплинули на збільшення платоспроможності бюджетів місцевого самоврядування, позитивно відобразились на збільшенні кількості об'єднаних територіальних громад (ОТГ) у 6,5 раза, серед яких Житомирська область стала лідером у формуванні найбільшої кількості територіальних громад станом на початок 2019 року.

Підсумовуючи, можна висловити, що основними перевагами громад, які ухвалили стратегію розвитку, є розуміння цілей, які необхідно досягнути, потім ресурси, які знадобляться для реалізації стратегії та терміни виконання. Але наявність стратегії розвитку на папері не дає жодних переваг без реалізації стратегії розвитку громади в практичному житті.

Список використаної літератури

1. Божкова К. Стратегія розвитку громади [Електронний ресурс] / К. Божкова // Портал Децентралізація. – 2019. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/10947>
2. Василенко Д. Бюджетна децентралізація як спосіб реалізації бюджетної політики [Електронний ресурс] / Д. Василенко // Науковий блог. Національний університет "Острозька академія". – 2015. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2015/>
3. Ведель Ж. Административное право Франции / Ж. Ведель ; пер. с фр. Л. М. Энтина. – М. : Прогресс, 1973. – 512 с.
4. Возняк Г. В. Особливості міжбюджетних відносин в контексті досягнення фінансової спроможності територіальних громад / Г. В. Возняк // Світ фінансів. Державні і місцеві фінанси. – 2017. – № 2. С. 17–28.
5. Ганзицька Т. С. Місцеві бюджети в контексті фінансової децентралізації / Т. С. Ганзицька // Наук. вісн. Херсонськ. нац. ун-ту. Юридичні науки. – 2017. № 1. – С. 22–26.
6. Динаміка об'єднання територіальних громад України [Електронний ресурс] // Український центр суспільних даних. – 2018. – Режим доступу: <https://socialdata.org.ua/dinamika-obiednannya-teritorialnih-gromad/>
7. Європейська хартія про місцеве самоврядування, ратифікована Законом України від 15 липня 1997. № 52/97–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
8. Звіт про використання місцевими бюджетами субвенцій, отриманих з державного бюджету Станом на 01.12.2018. Державна Казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/2018-12>
9. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування : Звіт від 10 грудня 2019 [Електронний ресурс] // Міністерство розвитку громад та територій України. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/506/10.12.2019.pdf>
10. Лютий І. Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання / І. Лютий / І. Лютий, В. Іванюк // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка. – 2018. – №1 (196). – С. 53–60. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/8>
11. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний

ресурс] // Закон України від 24 грудня 2015 року. № 914-VIII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/914-19>

12. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс] // Закон України від 28 грудня 2014 року. № 71-VIII. України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/71-19>

13. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] // Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р. України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>

14. Результати першого етапу децентралізації в Україні в період з 2014 по 2018 роки [Електронний ресурс] // Портал Децентралізація України. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/about>

15. Сірик З. Проблеми кооперування інвестиційних ресурсів територіальних громад / З. Сірик // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка. – 2018. – № 2 (197). – С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/197-2/6>

16. Соколова О. М. Теоретичні засади фінансової децентралізації в умовах реформування системи державного управління / О. М. Соколова, А. В. Ковальчук // Вісн. НАДУ при Президентові України. Серія "Державне управління". – 2016. – № 4. – С. 117–124.

17. Стратегія у сфері "Місцеві фінанси". Асоціації міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.auc.org.ua/>

18. Фінансова децентралізація в Україні. Перший етап успіхів [Електронний ресурс] // Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. – Режим доступу: [http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finanova_decentrt_\(21.03.17\).pdf](http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finanova_decentrt_(21.03.17).pdf)

19. Чеберяко О. Бюджетна політика України у сфері видатків як базис перспективного економічного розвитку / О. Чеберяко, О. Клекота // Вісн. Київ. ун-ту. Економіка – 2019. – № 5 (206). – С. 41–47. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/206-5/6>

20. Dollery E. Chalk and Cheese: A Comparative Analysis of Local Government Reform Processes in New South Wales and Victoria / E. Brian Dollery, Joseph Drew // International Journal of Public Administration. – 2017. – № 41(1). – P. 1–12. DOI: 10.1080/01900692.2017.1298609

21. Oates Wallace E. Fiscal Federalism / Wallace E. Oates. – New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1972. – P. 4–6.

22. Shah Anwar. Taxing choices for economic growth with social justice and environmental protection in the people's republic of China [Electronic resource] / Anwar Shah // Public Finance and Management. – 2015. – № 15(4). – P. 351–380. – Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/287645974_TAXING_CHOICES_FOR_ECONOMIC_GROWTH_WITH_SOCIAL_JUSTICE_AND_ENVIRONMENTAL_PROTECTION_IN_THE_PEOPLES_REPUBLIC_OF_CHINA

23. Tiebout M. Charles. A Pure Theory of Local Expenditures [Electronic resource] / Charles M. Tiebout // The Journal of Political Economy. – 1956. – Vol. 64, № 5. – P. 416–424. – Mode of access: https://fbbaum.unc.edu/teaching/PLSC541_Fall08/tiebout_1956.pdf

24. Tiebout M. Charles. An Economic Theory of Fiscal Decentralization / Charles M. Tiebout // Public Finances: Needs, Sources, and Utilization. 1961 – P. 79–96.

25. Werner Jan. Fiscal Equalisation among the states in Germany. RePEc / Jan Werner [Electronic resource]. – 2008. – Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/5164384_Fiscal_Equalisation_among_the_states_in_Germany

Received: 17/07/2020
1st Revision: 03/08/2020
Accepted: 22/10/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

М. Книр, канд. экон. наук, доц.,
В. Делас, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина,
Н. Будник, эксперт
Украинская лаборатория качества и безопасности продукции АПК, Киев, Украина

БЮДЖЕТНАЯ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Обобщены основные результаты первого этапа децентрализации в Украине в период с 2014 по 2018 годы. Освещены основные достижения и недостатки реформы на основе анализа доходной и расходной частей местных бюджетов. Выяснено, что в соответствии с фактическими показателями, цель по обеспечению финансовой автономии местного самоуправления может считаться достигнутой, причем укрепление финансовой автономии и соответствующие процессы положительно повлияли на увеличение платежеспособности бюджетов регионов. Обоснована целесообразность продолжения реформы и создание стратегии развития для объединенных территориальных общин (ОТГ), что в дальнейшем, вероятно, повысит потенциал второго этапа реформы.

Ключевые слова: бюджетная децентрализация; объединенные территориальные общины; органы местного самоуправления; межбюджетные трансферты; налоги; реформа; местный бюджет.

M. Knir, PhD in Economics, Associate Prof.,
V. Delas, PhD in Economics, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
N. Budnyk, expert
Ukrainian Laboratory of Quality and Safety of Agricultural Products, Kyiv, Ukraine

BUDGET DECENTRALIZATION AND ITS INFLUENCE ON THE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS

The article generates the main results of the first stage of decentralization reform in Ukraine during the period from 2014 to 2018. The aim of the article is to analyze the process of decentralization in Ukraine, highlight the revenues and expenditures of local budgets and justify the need to create a development strategy for Amalgamated Territorial Communities (ATC). Considering the given indicators it is proved that the goal of ensuring financial autonomy and transparency of local authorities can be considered to be achieved. The interrelation of expansion of powers for local authorities and obtaining budgetary independence and increase of motivation to increase profitability is analysed. The development strategy for the Amalgamated Territorial Communities (ATC) is assessed. Proposals for increasing the capacity of the second stage of the reform are provided. The findings are useful for practitioners and researchers to gain knowledge on the practical issues and challenges of decentralization reform in Ukraine.

Keywords: budget decentralization; amalgamated territorial communities; local governments; intergovernmental transfers; taxes; reform; local budget.

References

- Bozhkova K. 2019. Community Development Strategy. Portal Decentralization <https://decentralization.gov.ua/news/10947>
- Cheberyako O. 2019. Budget policy of Ukraine in the field of expenditures as a basis for promising economic development. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. №5 (206). P.41-47. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/206-5/6>
- Dollery, E. Brian, Drew, Joseph (2017) Chalk and Cheese: A Comparative Analysis of Local Government Reform Processes in New South Wales and Victoria. International Journal of Public Administration 41(1), 1-12. DOI: 10.1080/01900692.2017.1298609
- Dynamics of unification of territorial communities of Ukraine. Ukrainian Center for Public Data. 2018. <https://socialdata.org.ua/dynamika-obiednannya-teritorialnikh-g/>
- European Charter of Local Self-Government, ratified by the Law of Ukraine of July 15, 1997. № 52/97 http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
- Financial decentralization in Ukraine. The first stage of success. Ministry of Regional Development, Construction and Housing of Ukraine [http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finanova_decentrt_\(21.03.17\).pdf](http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finanova_decentrt_(21.03.17).pdf)
- Hanzyska T. 2017. Local budgets in the context of financial decentralization. Scientific Bulletin of Kherson National University. Juridical sciences. №. 1. P. 22–26

8. Lyutyy I. 2018. Personal income taxation and local finances: contradictions and prospects for their solution. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. №1 (196). P. 53-60. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/8>
9. Oates, Wallace E. 1972. Fiscal Federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovich, pp.4-6
10. On Amendments to the Budget Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Tax Reform: Law of Ukraine of December 24, 2015. №914-VIII <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/914-19>
11. On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Tax Reform: Law of Ukraine of December 28, 2014. №71-VIII <http://zakon.rada.gov.ua/go/71-19>
12. On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 1, 2014 №333-r <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>
13. Report on monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government as of December 10, 2019. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/506/10.12.2019.pdf>
14. Report on the use of subventions received from the state budget by local budgets As of December 1, 2018. State Treasury Service of Ukraine <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/2018-12>
15. Shah, Anwar (2015) Taxing choices for economic growth with social justice and environmental protection in the people's republic of China. Public Finance and Management 15(4), 351-380. https://www.researchgate.net/publication/287645974_TAXING_CHOICES_FOR_ECONOMIC_GROWTH_WITH_SOCIAL_JUSTICE_AND_ENVIRONMENTAL_PROTECTION_IN_THE_PEOPLES_REPUBLIC_OF_CHINA
16. Sirik Z. 2018. Problems of cooperation of investment resources of territorial communities. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. №2 (197). P. 37-43. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/197-2/6>
17. Sokolova O. 2016. Theoretical principles of financial decentralization in the conditions of public administration reform. Visnyk of NAPA under the President of Ukraine. Series "Public Administration". №4. Pp. 117-124
18. Strategy in the field of "Local Finance". Association of Ukrainian Cities <https://www.auc.org.ua/>
19. The results of the first stage of decentralization in Ukraine in the period from 2014 to 2018. Portal Decentralization of Ukraine <https://decentralization.gov.ua/about>
20. Tiebout, M. Charles (1956) A Pure Theory of Local Expenditures. The Journal of Political Economy, Vol. 64, No. 5, pp. 416-424. https://fbaum.unc.edu/teaching/PLSC541_Fall08/tiebout_1956.pdf
21. Tiebout, M. Charles (1961) An Economic Theory of Fiscal Decentralization. Public Finances: Needs, Sources, and Utilization, pages 79-96. National Bureau of Economic Research, Inc.
22. Vasylenko D. 2015. Budget decentralization as a way to implement budget policy. Scientific blog. National University "Ostroh Academy" <https://naub.ua.edu.ua/2015/>
23. Vedel, Georges (1973) Administrative law in France. Translated by L. Etin. Moscow, Progress. – 512 p.
24. Werner, Jan (2008) Fiscal Equalisation among the states in Germany. RePEc. https://www.researchgate.net/publication/5164384_Fiscal_Equalisation_among_the_states_in_Germany
25. Wozniak G. 2017. Features of intergovernmental relations in the context of achieving the financial capacity of territorial communities. World of Finance. State and local finance. №2. P. 17-28

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 5(212): 18-26

УДК 339.1

JEL classification: A14, P36

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/3>

I. Мазур, д-р екон. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-2441-8001,

В. Гур, канд. екон. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-7142-8149

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

Х. Солодовнікова, канд. псих. наук

ORCID ID: 0000-0002-9169-9026

Інститут права Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СУЧАСНІ ТРЕНДИ В МОТИВАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Розкрито сутність мотивації підприємців через типи інтелекту особистості та запропоновану систему мотивації підприємця. Досліджено мотиви підприємця і споживача. Запропоновано авторську систему мотивації підприємця. Обґрунтовано важливість творчої функції підприємництва в умовах четвертої промислової революції. Розглянуто клієнтоорієнтованість як важливу складову в мотивації сучасного підприємництва, проаналізовано клієнтоорієнтований підхід підприємця. Зазначено необхідність діджиталізації в підприємстві. Застосовано міждисциплінарний підхід у дослідженні сучасних трендів у мотивації підприємців.

Авторами запропоновано розширити вузькоспеціальну методологію дослідження та запровадити інтегральний підхід, який дозволяє залучати методологію окремих сфер знань у процесі міждисциплінарного дослідження. Виявлено, що сучасний підхід до вивчення мотивації підприємця не дає можливості використання прогностичної функції науки, оскільки базується на тому, що сучасні дослідження мотивації підприємницької діяльності не враховують особливостей гендерної різниці.

Ключові слова: підприємництво, мотивація, система мотивації підприємця, міждисциплінарний підхід, клієнтоорієнтованість.

Постановка проблеми. Сучасний світ настільки складний, що традиційними маркетинговими підходами та інструментами вже не задовольнити потреб споживачів на ринку. Та й бізнес стає все більше підприємливим. Звичайні бізнесмени, ставлячи перед собою мету отримати прибуток і використовуючи застарілі інструменти конкурентоспроможності, програють на ринку. З'являються інноватори-підприємці, що про-

вокують і експериментують, загрожують стабільності звичним видам бізнесу, вони зорієнтовані на зміни в поведінці споживачів, їхньому сприйнятті нового способу мислення та поглядів.

Ці проблеми вимагають переосмислення вже наявних досліджень у різних наукових галузях, залучення традиційних фундаментальних праць з прогностичною метою виявлення і встановлення нових трендів.

© Мазур І., Гур В., Солодовнікова Х., 2020

Проте інноваційні зміни в епоху четвертої промислової революції, яка характеризується діджиталізацією економіки, впровадженням штучного інтелекту, поширенням Інтернету, стрімким розвитком технологій, переходом усіх сфер економіки в електронний бізнес, суттєво змінюють поведінку споживачів та впливають на мотивацію підприємців. Саме тому проблема сучасних трендів у мотивації підприємців на ринку потребує більш детального дослідження у зовнішньому середовищі, яке надзвичайно швидко змінюється та зазнає кардинальних трансформацій.

Огляд літератури. Дослідженням особливостей мотивації підприємців та поведінкою споживачів займалися всесвітньо відомі вчені та практики, серед яких можна виокремити Ф. Еджуорта [1], Д. Канемана [2], який разом із А. Тверські піддали сумніву раціональну поведінку людини, зосередившись на її емоціях та інтуїції при прийнятті рішень; Дж. Катони [3], К. Ламберта [4], Д. МакКлелланда [5], котрий використовував підхід "придбаних потреб" до споживачів, Б. Мандевіля [6], який ще до А. Сміта запропонував використати парадокс взаємозалежності "приватних пороків, які надають суспільні вигоди"; А. Маслоу [7], Г. Саймона [8], К. Сьюелла [9], Дж. Стюарта Мілля [10], який зазначає, що традиційна економічна теорія не зосереджується на людині, яка є носієм спонукальних мотивів; А. Тверські [11], Ф. Херцберга [12], котрий запропонував парадигму двох факторів у дослідженні мотивації; К. Шваба [13], котрий звернув увагу на появу нових трендів у підприємстві в епоху четвертої промислової революції; Фрідріха А. Гаєка [14] та інших. Серед вітчизняних науковців питаннями щодо різних моделей прийняття рішень займаються В. Комаровська та Г. Ложкін [15], І. Мазур [16], В. Гура [17] та інші. Проте залишилися теоретико-методологічні питання щодо мотивації підприємства, які носять міждисциплінарний підхід, і є недостатньо розкритими.

Методологія дослідження. Методологічною основою роботи є сукупність способів наукового пізнання, загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, менеджменту, маркетингу, психології, права, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі теорії підприємства. У роботі використано методи: систематизації та узагальнення (для обґрунтування засад системи мотивації підприємства та дослідження теоретичних положень теорії мотивації); спостереження та узагальнення (для дослідження основних проблем та перспектив розвитку шляхів мотивації підприємців і споживачів); аналізу та синтезу (при визначенні мотивації як предмета цього дослідження; для аналізування клієнтоорієнтованості як важливої складової розвитку підприємства); історичний і логічний (для розкриття сучасних трендів у мотивації підприємства); синергетичний метод (для дослідження мотивації до підприємства щодо вияву її соціально-економічного ефекту); для систематизації емпіричних даних і їх узагальнення було використано методи формалізації та систематизації.

Метою статті є аналіз теоретико-методологічних міждисциплінарних підходів до мотивації підприємців і виявлення сучасних трендів у мотивації підприємства.

Основні результати. Актуальність досліджуваної теми полягає передусім у тому, що в українській масовій та індивідуальній свідомості відбувається зрушення в бік людиноцентризму, це означає, що ведення підприємницької діяльності провадиться для того, щоби мати змогу професійного і особистісного зростання. Розуміння, що забезпечення базових потреб (за А. Маслоу) вже не виступає першочерговою метою підприємства, навпаки, на сьогодні все більше йдеться

про забезпечення найвищих духовних і соціальних потреб людини в тому числі й самореалізація у сфері підприємницької діяльності. Наслідком такого переосмислення, певною мірою, виступає діджиталізація підприємництва, а саме запровадження і поширення таких сучасних віртуальних інструментів для полегшення створення і ведення підприємства як: електронний документообіг, дистанційні послуги відкриття підприємства, електронний підпис тощо, великі онлайн платформи з продажів товарів та послуг (закордонний Amazon, вітчизняні Rozetka та Kabanchik.com), інтернет-банкінг, віртуальний супровід розробки та ведення підприємства "під ключ", широке використання можливостей штучного інтелекту, "інтернету речей", деєр-інтернет тощо. І це тільки малий відсоток процесів діджиталізації, який ми вже маємо на сьогодні.

Новацією в цій науковій розвідці виступає саме міждисциплінарний підхід, оскільки традиція психології або класична економіка вже не в змозі дати точні й розгорнуті відповіді на вищезгадані новопосталі проблеми, з якими сьогодні стикається підприємець.

Зокрема, якщо економічні науки досліджують підприємницьку діяльність з позиції її ролі в економіці, досліджують підходи до створення умов, механізмів реалізації та розвитку підприємства, зокрема, розкриваючи економічні чинники й мотиви підприємства (соціологічні науки вивчають особистість підприємця як представника окремої соціальної страти, соціальні умови появи цього соціального типу та його вплив на окремі соціальні групи та суспільство загалом), то психологія зосереджується на розробці психологічного портрету підприємця, внутрішніх складових особистості підприємця, чинниках активності особистості в сфері підприємства.

Традиційно поняття "мотивація" вживають для позначення системи факторів, що обумовлюють поведінку (цілі, інтереси, потреби, мотиви, наміри). Однак поняття "мотивація" не може обмежуватися виключно психологічним аналізом, оскільки воно включає й інші аспекти поведінки особистості: соціальний, соціально-економічний, морально-етичний, правовий тощо.

У складному глобалізованому, швидко змінюваному цифровому суспільстві людині потрібне відчуття, як зазначає К. Шваб, контексту як здатності та готовності передбачувати зародження трендів в епоху четвертої промислової революції, а саме розуміти завдання "контекстуального інтелекту" (термін, запропонований Ніхтін Норія) [13, с. 128–129]. Для цього необхідно: "скорегувати, сформувати, підпорядкувати дисруптивні сили шляхом розвитку й використання чотирьох різних типів інтелекту: *концептуального* (розум) – те, як розуміємо й як використовуємо знання; *емоційного* (серце) – те, як обробляємо й інтегруємо думки і почуття та як ставимось до самих себе і до інших; *духовного* (душа) – те, як використовуємо відчуття особистої та загальної цілі, довіру й інші блага для того, щоб змінити ситуацію на краще і діяти для загальних інтересів; *фізичного* (тіло) – те, як розвиваємо і підтримуємо власне здоров'я та благополуччя" [13, с. 127].

Ще до недавнього часу ми сприймали класичну політичну економію як науку про дослідження джерел багатства, зовсім не торкаючись людини з її мотивами до багатства, потребами отримати не лише матеріального збагачення, а й досягти успіху в самореалізації. Сьогодні цього стало замало, бо емпіричні дослідження мотивації підприємця та споживача результатів його праці не дають нам відповіді на запитання, що ж насправді є їхньою мотивацією? Іншими словами, що стає для людини перевагою та цінністю як у виборі занять, так і в споживанні. Хоча вже в XIX ст. Дж. Стюарт Мілль звертає увагу: "[Політична економія] не розглядає в ціло-

му людську природу...Вона торкається людини лише як істоти, яка хоче оволодіти багатством...Вона повністю абстрагується від усіх інших людських почуттів і мотивацій" [10, р. 97]. У цей же період Ф. І. Еджуорт, засновник неокласичної парадигми, зазначив у своїй праці "Математична психологія": "перший принцип економічної науки полягає в тому, що кожен агент слугує лише власному егоїстичному інтересу" [1, р. 104]. Водночас обидва ці науковці зауважували, що для дослідження мотивів економічної діяльності не достатньо лише такого "егоїстичного інтересу" індивіда, слід урахувати ще й інші мотиви, що не входять до предмета дослідження економічної науки.

Згадаємо висновок Б. Мандевіля з його праці "Байка про бджіл", що "зло благополуччя несло". Ідеться про те, що вулик процвітав завдяки розгнуданій жадобі й нечесній конкуренції. Цей вислів на багато років забули, бо він не відповідав тогочасним уявам морального суспільства. Пізніше виникає так званий "парадокс" А. Сміта, коли він, описуючи мотивацію підприємця, споживача тощо зазначає, що задоволення власних інтересів слугує задоволенню суспільних інтересів, який майже повторює сутність вислову Б. Мандевіля. Водночас класична політекономія не визнавала того, що суб'єкти економічної діяльності можуть бути аморальними. Два століття тому виникло поняття Ното есопомікус, тобто людина економічна, яка за своєю суттю є егоїстичною, її мотивацією стає матеріальна, грошова винагорода. У цей же період А. Сміт видає свою не дуже популярну на той час працю "Теорія моральних почуттів", у якій зазначає: "хоч який ступінь егоїзму ми передбачили би в людині, природі її очевидно притаманна участь у тому, що стається з іншими, участь, унаслідок якої щастя їх необхідне для нього, навіть якщо воно складалося лише із задоволення бути його свідком" [18, с. 31]. Уже тоді А. Сміт говорить про необхідність урахування етичних і альтруїстських мотивів підприємця і споживача, досліджуючи їхню діяльність. Тобто класики політекономії не вважали економічних

суб'єктів "аморальними" тому, що мотивацією був егоїстичний інтерес, хоча А. Сміт зазначав, що й егоїстичний інтерес має обмежуватись справедливими законами.

У сучасних умовах усе більше економічних наукових досліджень ґрунтується не на класичній, неокласичній економічній теорії, яка традиційно використовувала аксіоми раціонального вибору Ното есопомікус, де господарюючий суб'єкт керується раціональним рішенням для максимізації корисності, а на наукових дослідженнях Д. Канемана, А. Тверські, Г. Саймона, Дж. Катони, К. Ламберта та ін., які пропонують використовувати психологічні аспекти людини при прийнятті рішень. Методологічною основою такого наукового підходу зазначені науковці пропонують використовувати інформацію про реальні економічні процеси, отримані завдяки методу спостереження.

Отже, продуктивна взаємодія таких галузей, як економіка та психологія, економіка та біологія, економіка та право тощо породжує не лише нові міждисциплінарні підходи в науці, але й доводять на практиці усвідомлення людиною необхідності іншого світосприйняття, взаємодії між людьми через довіру, змінивши ділову й соціальну поведінку, а отже, і мотивацію як підприємця, так і споживача.

Ми виходимо з того, що мотивація підприємництва – це спонукання людини до підприємницької діяльності. В основі цієї мотивації лежать підприємницькі інтереси, що проявляються у формі реалізації потреби підприємця та соціально-економічних умов її здійснення. З метою формування сучасної системи мотивації підприємництва слід урахувати такі основні складові (рис. 1, як: поєднання матеріального й морального заохочення; гарантія збереження робочого місця як соціальне забезпечення; відповідність кваліфікації, творчого потенціалу, компетентностей підприємця та найманих працівників характеру робіт; потреба працювати серед професіоналів; Клієнтоорієнтованість; Бажання самореалізуватися у певній сфері (галузі); Прагнення проявитися як лідер; Інтерес до власної справи

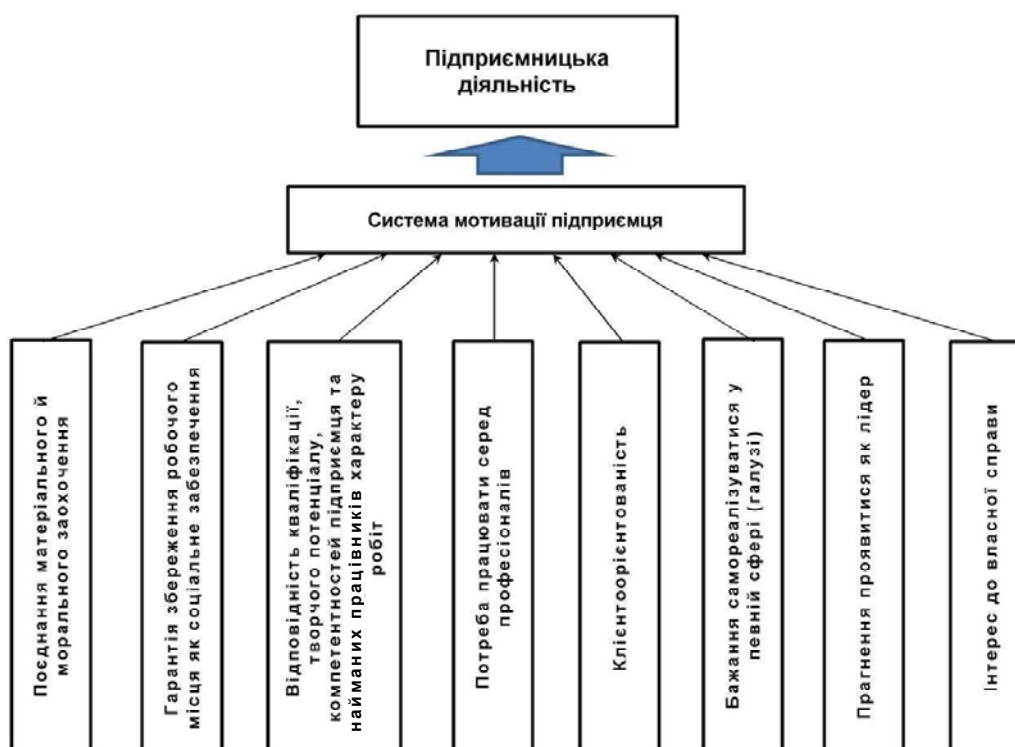

Рис. 1. Система мотивації підприємця

Проте Ф. Херцберг, намагаючись упорядкувати систему мотивації підприємця, пропонує власні підходи для її класифікації. Зокрема, Ф. Херцберг (1959) [12] у результаті експериментального дослідження побудував двовимірну парадигму факторів, де зазначив, що великий вплив на мотивацію підприємця мають "мотиватори та гігієнічні фактори". Наприклад, "мотиватори", за Ф. Херцбергом, – це елементи системи мотивів, які підвищували рівень задоволення діяльністю, серед яких він виявив п'ять чинників: досягнення, визнання, сама діяльність, відповідальність та просування. Ці мотиватори були пов'язані з довгостроковими позитивними ефектами в досліджуваній діяльності [19]. Учений зробив висновок, що такі чинники, як політика компанії, нагляд, міжособистісні відносини, умови праці та зарплата – це гігієнічні фактори, а не мотиватори. Відповідно до цієї теорії, відсутність гігієнічних факторів може створити незадоволення діяльністю, але їх наявність не мотивує і не підкріплює задоволення. На відміну від цього, він визначив, що гігієнічні фактори послідовно створювали лише короточасні зміни у ставленні до діяльності, які швидко повернулися до попереднього рівня. Отже, мотиватори описують ставлення людини до того, що вона робить. З іншого боку, гігієнічні фактори відображають ставлення людини до контексту змістового наповнення діяльності чи середовища, у якому вона виконується. Таким чином, мотиватори стосуються того, що людина робить, тоді як гігієнічні фактори стосуються умов і обставин, у яких людина робить [19].

Отже, система мотивації підприємництва передбачає ефективну взаємодію цих елементів, які мають конкретну мету – реалізацію потреб підприємця. Для цього необхідно досліджувати психологію окремої людини, психологію групи людей, психологію суспільства, урешті – психологію змін, щоби ефективно управляти системою мотивації підприємництва. Тобто в центрі цього науково-теоретичного дослідження мотивації є людина з її знаннями, уміннями і компетентностями, а також соціально-економічне середовище, яке формує потреби.

Таким чином, під поняттям підприємницької мотивації можна розуміти процес перетворення звичайної особистості на підприємця, який створюватиме можливості для реалізації власних ідей і сприятиме максимізації комерційного успіху (прибутку) та економічного розвитку країни загалом.

У психології загально визнаною вважається думка, що мотивація є складною і динамічною системою мотивів. Отже, погоджуємося з думкою українських дослідників Н. Ю. Худякової та Л. М. Карамушки щодо мотивації підприємницької діяльності, які визначають останню як "сукупність мотивів, що спонукають підприємницьку діяльність на певному етапі її здійснення, зокрема, на етапі приходу до підприємництва та на етапі стабілізації діяльності" [20, с. 46–67]. Саме мотивація є тим чинником, що стимулює бажання й активізує ентузіазм у підприємців та змушує їх досягати певної мети. Відповідно, і підприємництво можна розглядати як процес визначення сильних сторін і можливостей, які допомагають реалізувати підприємцям свої мрії щодо власної справи шляхом ефективного управління новими ризиками.

Слід зазначити, що саме дослідження мотивації є одним із найважливіших напрямів у підприємницькій діяльності. Вивченню цього питання присвячені роботи різних учених, наприклад, праці з теорії ієрархії потреб А. Маслоу, двофакторної теорії мотивації Ф. Херцберга і теорії набутих потреб Д. МакКлелланда, де вони довели, що саме мотивація спонукає підприємця, задовольняючи потреби вищого рівня, такі як визнання, повага та самореалізація, генерувати енергію, ентузіазм, твор-

чість із метою ефективного досягнення бажаних цілей. Тобто різні теорії пояснюють мотивацію як рушійну силу, що може виявляти приховані таланти і творчість, сприяє як досягненню індивідуальних цілей, так і розвитку суспільства загалом.

Варто зазначити, що підприємництво та бізнес як поняття відрізняються за своїм змістом. Підприємництво передбачає креативну активність і самореалізацію особистості, яка мотивована до розкриття своїх здібностей і таланту, яка прагне не стільки прибутку, як визнання та успіху. Бізнес – це відновлювальна господарська діяльність, головною метою якої є отримання прибутку. Підприємці – це інноватори, які продукують щось нове та пропонують нову цінність (стратегія "блакитного" океану). А бізнесмени – це послідовники, які прагнуть заволодіти значною часткою ринку та мати найбільші показники ефективності. Наприклад, С. Френд (розробник новаторського засобу ведення науково-практичної медицини) переконує учених у тому, що не треба тримати свої напрацювання та ідеї у секреті, слід співпрацювати з клієнтами і разом використовувати результати роботи. Такий підхід повністю міняє підхід до науково-дослідної роботи [21, с. 34–35].

Прагнення матеріальної винагороди не є сильним мотиватором для підприємців. Їх більше цікавить свобода самовираження через нонконформізм, незалежність і ризик. "Упевнений у собі, націлений на результат і докладаючий зусиль для перемоги С. Джобс – квінтесенція підприємця. Йому вдалося створити одну з найуспішніших компаній світу, яка зробила іміджі продукти доступними для масового споживача" [21, с. 42–43].

Про необхідність дослідження мотивації підприємницької діяльності свідчить і те, що навіть в теорії права Л. Петражицький визначав мотивацію як внутрішній системоутворювальний чинник зовнішньої поведінки людини. Сучасний закордонний психолог К. Двек зазначає, що для становлення мотивації підприємницької діяльності важливу роль відіграє особистісна установка на зростання [22, с. 23]. Ця установка характеризується такими властивостями особистості, як: потяг до розвитку своїх можливостей, впевненість щодо досягнення своєї мети, навіть, і особливо, коли останнє не вдається. Тоді як бізнесовій діяльності характерна установка на даність, що означає, що бізнесмен менш схильний до ризику порівняно з підприємцем, він тяжіє до збереження свого статусу кво і не схильний до вчинення різких змін. Зокрема, результати дослідження Р. Брокгауза, проведеного за методикою Когана-Уоллача ще в 1982 році дозволяють стверджувати, що підприємці схильні до помірного ризику. Без розуміння ролі цих особистісних властивостей дослідження мотивації підприємця не буде повним. На нашу думку, підприємці схильні до виправданого, тобто прорахованого ризику.

В умовах пандемії та світової економічної кризи можна говорити про те, що підприємці змушені діяти в межах необхідності. Наприклад, дослідження українських психологів свідчать про те, що основним з мотивів підприємницької діяльності є "забезпечення достатнього й стабільного доходу", або підприємці мотивовані обставинами, що склалися, і працюють за звичкою. Вони бажать управляти людьми та прагнуть внутрішнього комфорту та самоповаги [20, с. 14–15].

У складних соціально-економічних умовах в Україні підприємців спонукають йти в тінь. Особливо яскраво це проявилось під час серйозних загроз для підприємництва в часи пандемії.

Держава виявилася неспроможною швидко й ефективно відреагувати на тотальний форс-мажор і замість полегшення умов роботи підприємцям, а також запро-

вадження мінімальних економіко-правових інструментів захисту підприємницької діяльності, підвищує податки, скорочує кількість ЦНАПів тощо, буквально витискає підприємця в тінь задля того, щоби мінімізувати ризики закриття підприємства.

Таким чином, науковці І. І. Мазур, Т. І. Тишук, Н. В. Краус, Я. Ю. Кондратюк та інші, досліджуючи феномен тіньової економіки, довели існування мотивів, що спонукають підприємця йти в тінь. Зокрема, серед мотивів виходу підприємництва в тіньову економіку можна назвати:

- відсутність належного інституціонального й інфраструктурного забезпечення ринку;
- перехід інформаційно-комунікаційних технологій у віртуальний простір;
- низьку ефективність інструментів державного регулювання;
- значне податкове навантаження;
- безконтрольне зростання кількості кримінальних структур і безкарність їхньої економічної діяльності;
- правову незахищеність від зловживань, вимагань, протидії та утисків з боку чиновників;
- правовий нігілізм влади та населення країни;
- відсутність інвестиційної альтернативи тіньовим капіталам;
- утрату історичних традицій, моральних та етичних норм;
- активізацію мережових соціальних зв'язків і зростання мобільності соціального капіталу [16, с. 84].

Усе це сприяє збільшенню масштабів тінізації підприємницької діяльності, а врешті гальмує процеси державотворення в країні.

На думку вищезгаданих українських дослідників психологічних особливостей мотивації підприємницької діяльності, "Перше місце в ієрархії мотивів підприємницької діяльності, як на етапі приходу до підприємництва, так і на етапі стабілізації діяльності, посідають мотиви комерційного успіху. Друге та третє місця в кожній з ієрархій мотивів посідають мотиви свободи і незалежності та мотиви ініціативи і активності. Мотиви самореалізації, інноваційності і ризику та соціальних контактів і групової належності містяться на середніх позиціях в ієрархіях мотивів. Останні місця в обох ієрархіях посідають мотиви поваги й самоповаги та мотиви вимушеності" [20, с. 85–111].

На відміну від ієрархічних теорій мотивації, за зразком А. Маслоу, існують також процесні теорії мотивації. Представники цього підходу А. Аткинсон, Л. Портер та інші зазначають, що мотивація як процес спонукає до діяльності включає в себе і мотиви, і стимули. В. В. Стадник, ґрунтуючись на структурі мотивації, запропонованої Є. Ільїним, зазначає, що "у кожної людини мотиваційна структура індивідуальна й обумовлена багатьма факторами: рівнем добробуту, соціальним статусом, кваліфікацією, посадою, ціннісними орієнтирами тощо" [23, с. 98–100.]

Отже, аналіз структури мотивації підприємницької діяльності дозволяє говорити про те, що саме цей вид діяльності ґрунтується на динамічних змінах у системі мотивації підприємця під час започаткування та занурення у реалізацію підприємництва, детальніше в межах двовимірної парадигми Херцберга, також складається з таких факторів як: "Прагнення цікавої та інноваційної діяльності"; "Прагнення комерційного успіху"; "Прагнення поваги"; "Прагнення свободи і незалежності"; "Вимушеність". На етапі стабілізації діяльності підприємця структура мотивації підприємницької діяльності складається з факторів: "Прагнення інновацій та самореалізації"; "Прагнення комерційного успіху"; "Прагнен-

ня поваги"; "Прагнення свободи і незалежності"; "Вимушеність", а також ними було встановлено динамічні зміни в навантаженні смислів підприємницької діяльності – звуження одних і розширення трактування інших. Мотивація підприємницької діяльності зазнає змін у процесі розвитку діяльності. Підвищується сила мотивів комерційного успіху, мотивів ініціативи й активності, мотивів самореалізації, мотивів соціальних контактів і групової належності. Водночас зменшується сила мотивів свободи і незалежності та мотивів вимушеності" [20, с. 111–139].

Ураховуючи наявність невизначеності в ринковій економіці, підприємцю, так само як і споживачу, постійно слід приймати рішення, перебуваючи у стані вибору.

Рішення – це процес мисленнєвих операцій, які знижують висхідну невизначеність проблемної ситуації. Одним із головних чинників прийняття рішення є мотиви, які складаються в цілісну систему, що визначає їх спрямованість – мотивацію.

У зв'язку з цим психологи пропонують модель прийняття рішення, що допускає варіативність [23, с. 94]:

- розгляд не тільки спрямованості дії, але і самого механізму прийняття рішення (Г. Лейбенштейн, Г. Саймон);
- розгляд індивідуальної вигоди як функції двох змінних – корисності для себе і корисності для інших (Дж. Хіршлейфер, М. Шериф, Ш. Майталь);
- суб'єктивне сприйняття корисності (Г. Лейбенштейн, Р. Тітмас, С. Малахов, О. Васильєва).

Зокрема, серед мотивів трудової діяльності, на думку Г. Ложкіна і В. Комаровської, переважають:

- інструментальні мотиви, тобто прагнення насамперед заробити кошти для нормального існування, для задоволення матеріальних і духовних потреб;
- мотиви задоволення, тобто прагнення отримувати насолоду від процесу роботи, розуміння її цінності як такої;
- мотиви самореалізації – бажання індивіда реалізувати свої потенційні можливості;
- комунікативні мотиви – прагнення до спілкування та взаємодії з людьми, бажання бути серед людей;
- соціальні мотиви, що пов'язані з осмисленням необхідності приносити користь суспільству, небажанням бути ледарем, допомагати іншим [15, с. 201].

На нашу думку, сучасним для підприємця знову стає вислів відомого економіста Й.-А. Шумпетера [24] "творча руйнація" як перехід до клієнтоорієнтованого підходу.

Цей вислів підтримується даними сучасних психологічних досліджень, аналіз яких дозволяє стверджувати, що сучасні психологічні підходи до аналізу мотивації підприємницької діяльності дозволяють виокремити її елементи, без яких мотивація саме цього виду діяльності є неможливою. Зокрема, це елементи, що визначають її спрямованість – інновація, творчість, ризик, інтуїція. Одночасно слід зазначити, що система мотивів, яку ще визначають як мотивацію підприємницької діяльності, не є жорстко усталеною, вона залежить від багатьох факторів, які формують особистість підприємця, а отже, є складною, багатовекторною.

Водночас дослідники намагаються розкрити мотиваційне поле підприємницької діяльності, а також, за висловом Є. П. Ільїна, мотиватори або мотиваційні детермінанти [25].

Аналіз мотивації підприємницької діяльності дозволяє говорити про те, що фундаментальним мотивом для обрання підприємницької діяльності виступає зацікавленість улюбленою справою, якою підприємець ділиться з іншими людьми. Він намагається жертвувати тим, що має сьогодні, заради того, що може мати в майбутньому [26, с. 361–362].

Н. Ю. Худякова пропонує моделювати мотиви підприємницької діяльності за ціллю цього виду діяльності, а саме: "1) безпосередні мотиви (мотиви комерційного успіху; мотиви свободи і незалежності; мотиви ініціативи й активності; мотиви інноваційності і ризику); 2) опосередковані мотиви (мотиви самореалізації; мотиви поваги і самоповаги; мотиви соціальних контактів і групової належності; мотиви вимушеності)" [20, с. 111–139].

Якщо сутність мотивації підприємця розглядати через функції підприємництва, то, на нашу думку, найактуальнішою стає творча, на якій ми й зупинимось. На підтвердження цьому К. Шваб застерігає, що з урахуванням наслідків четвертої промислової революції зростає необхідність інноваційного підходу до способу ведення бізнесу підприємцем. "Для одних компаній захоплення нових областей створення вартості може полягати в розробці нового бізнесу в суміжних сегментах, а

для інших це означає знаходження зсуву центрів створення вартості в наявних галузях" [13, с. 68–69]. Тобто йдеться про максимізацію можливостей підприємця через інновації та створення нового ринкового простору.

Для цього підприємцю потрібна інформація про цифрові технології та інтелектуальні ресурси і знання – як їх використовувати, щоб задовольняти унікальні потреби споживача й бути конкурентоспроможним на ринку. Так само і з боку споживача відбуваються зміни у сприйнятті нової цінності – від продажу товарів до надання послуг, зсув від володіння власністю до спільного використання цінностей, від колаборативних інновацій, розроблених спільно підприємцем зі споживачем до онлайн-підприємництва тощо.

У зв'язку з цим популярною тенденцією в підприємстві стала мотивація, яка зосереджена на клієнтоорієнтованості всіх учасників ринку.

Це можна схематично зобразити таким чином:

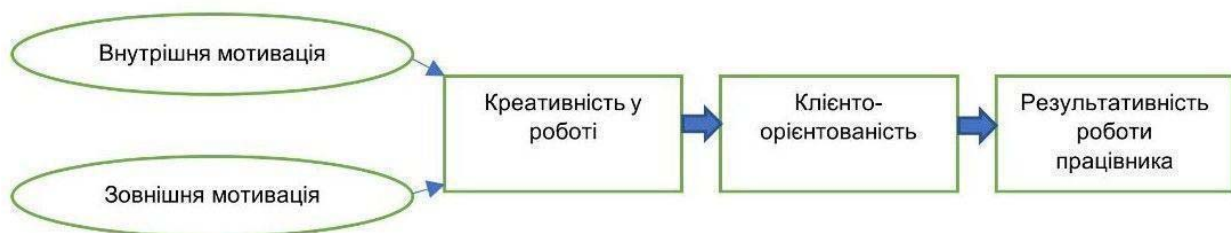

Рис. 2. Взаємозв'язок мотивації, клієнтоорієнтованості та результативності

Мотивацію працівника, погоджуючись з традиційними фундаментальними працями психологів, ми розділили на внутрішню та зовнішню. Під внутрішньою мотивацією підприємця ми пропонуємо розглядати бажання розвиватися, учитися новому, ставати більш кваліфікованим професіоналом, сприйняття себе як успішної особистості. Тоді зовнішньою мотивацією підприємця виступатиме побудова позитивної репутації, визнання серед колег, повага керівництва, збільшення заробітної плати, кар'єрне зростання.

Якщо внутрішня та зовнішня мотивації реалізуються, то, як наслідок, особистість розкриває свою креативність у роботі.

Як свідчать дані, отримані українськими дослідниками за допомогою методу фокус-груп, а саме, О. М. Паламарчук, існує щонайменше три кластери факторів, що впливають на готовність підприємця зайнятися своєю діяльністю. Зокрема, перший кластер становлять особистісні риси підприємця: його здібності, навички тощо, другий – середовище і оточення: "воно характеризується певним набором властивостей, показників і характеристик. Саме властивості й особливості середовища підприємець використовує як інноваційні можливості для розв'язання задач, зокрема й для "винаходів в сфері підприємництва"; третім кластером саме і виступає мотивація. Дослідниця, підтверджуючи вже наявні дані, наголошує, що отримані нею дані свідчать про те, що головним мотивом для молоді виступає мотив "незалежності від хазяїна, праця на себе". Що ж до мотивів "стабільний дохід" та "професійне зростання", то вони не виступають характерними мотивами підприємницької діяльності, оскільки спостерігається їх значна кореляція із іншими видами професійної діяльності [27, с. 122–126].

Мотив "праця на себе, незалежність", таким чином, виступає характерною ознакою готовності до підприємницької діяльності.

Крім того, на переконання відомого економіста К. Нордстрема, майбутнє значною мірою залежить від жінок [28], а отже, аналізуючи тренди мотивації підприємця, слід зазначити, що потрібно відходити від традиційного розуміння підприємця крізь призму гендерних стереотипів, домінування патріархального портрета підприємця. У сучасному світі стрімко зростає роль жінки-підприємниці, а отже, будуть змінюватися і тренди мотивації. Зокрема, майбутні тренди залежатимуть від цінностей, які є властивими жінкам: "вони хочуть мати цікаву роботу, що пов'язана зі спілкуванням з людьми та досягненням чогось нового; жінки хочуть бачити конкретні та відчутні результати власної праці; крім того, жінки хочуть отримати внутрішній комфорт і самоповагу" [29, с. 56–59].

Таким чином, ми можемо говорити про те, що існує істотна різниця в мотивації жінок-підприємниць і чоловіків-підприємців, про яку здебільшого йшлося вище.

Якщо аналізувати клієнтоорієнтований підхід як ефективний інструмент сучасного підприємництва, то варто зазначити його трактування як з позиції споживача, так і підприємця:

- клієнтоорієнтованість – це формування позитивного досвіду у споживача при купівлі товару або послуги, а також при подальшому сервісі;
- клієнтоорієнтований підхід створює додаткову цінність підприємства за рахунок виокремлення його серед конкурентів, які не можуть запропонувати споживачам послуги, що надає це підприємство.

Підтвердженням цього є такий вислів К. Сьюелла: "Клієнти завжди знайдуть можливість купити товар у Вас, якщо Ви їм подобається, і вони завжди знайдуть причину не купувати у Вас, якщо Ви їм не подобається" [30].

Для успішної реалізації стратегії розвитку компанії, яка орієнтується на клієнтів, потрібно створити таку культуру, яка узгоджується з бажаннями всіх. Тобто керівництво свідомо культивує відповідний спосіб мислення та цінності в колективі, щоб співробітники пере-

давали їх споживачам. На основі цього виділяють шість шляхів побудови клієнтоорієнтованої культури:

1) потрібно ідентифікувати емоційну потребу клієнта, розуміти причини, що впливають з неї, і реагувати на це ефективно та належним чином;

2) необхідно, щоб кожна людина на підприємстві розуміла потребу в клієнтоорієнтованому підході і відповідно дотримувалася його;

3) демократичне розуміння клієнтів, тобто, щоб не лише відділ маркетингу знав споживача з метою продажу йому товару або послуги. Якщо справжньою метою є побудова клієнтоорієнтованого бізнесу, то це розуміння має бути на кожному етапі;

4) бізнес-моделі значної кількості підприємств не передбачають безпосередньої комунікації зі співробітниками, але керівництво повинно створити такі умови, щоб взаємодія між усім колективом була зручною, дозволяючи співробітникам спостерігати за фокус-групами, спілкуватися в телефонному чи он-лайн режимі для виконання різноманітних завдань тощо;

5) зв'язок культури працівників з результатами клієнта. Передбачається, що працівники з клієнтами на "одній хвилі", тобто правильно розуміють їхні бажання та потреби;

6) відшкодування компенсації клієнту. Шляхом "прив'язування" клієнта до конкретного працівника можна досягти збільшення відповідальності, що, у свою чергу, веде до підвищення якості роботи працівника. Якщо ж робота виконана неякісно, то повторне звернення буде на совісті працівника, який зробив її погано, і тоді він має зробити її безкоштовно вдруге, але вже якісно [31].

У сучасному економічному середовищі, коли, крім офлайн сфери, стрімко розвивається онлайн сфера, конкуренція є надзвичайно високою, тому потрібно шукати нестандартні способи та специфічні можливості, щоб привертати увагу наявних споживачів, а також завоювати прихильність нових.

Висновки та дискусія. Мотивацією підприємницької діяльності можна вважати систему мотивів, що спрямовують та спонукають підприємницьку діяльність на певному етапі її здійснення, зокрема, на етапі започаткування підприємництва та на етапі стабілізації діяльності". Водночас слід зазначити, що система мотивів, яку ще визначають як мотивацію підприємницької діяльності, не є жорстко усталеною, вона залежить від багатьох факторів, які формують особистість підприємця, а отже, є складною, багатовекторною.

Проаналізувавши мотивацію підприємців, можна стверджувати, що це багатогранний і складний процес, тому що, з одного боку, це спонукання до підприємницької діяльності, а з іншого – пошук шляхів задоволення попиту споживачів на ринку найкращим чином.

У свою чергу, усі ці дії передбачають постійний процес удосконалення, пошуку інновацій, змагання чи/або партнерство з конкурентами. Безперервний рух уперед – це основна умова виживання в епоху четвертої промислової революції, яка характеризується багатьма інноваційними змінами: діджиталізацією економіки, впровадженням штучного інтелекту, Інтернетом речей, доповненою та віртуальною реальністю тощо. Сучасний світ кардинально змінює споживачів та їхню поведінку. Якщо раніше люди купували емоційно або раціонально, то тепер – візуально та дистанційно за допомогою можливостей і зручностей електронної комерції. Саме тому підприємцям будь-якого рівня та можливостей потрібно знати про клієнтоорієнтований підхід, який дає можливість сформувати колектив як команду однодумців, відданих своїй справі, натхненних розкрити свій потенціал,

досягати поставлених цілей, перемагати конкурентів логікою стратегії блакитного океану, а головне – любити клієнтів й найкращим чином задовольняти їхні інтереси, запропонувавши їм нову цінність. Отже, потрібно працювати комплексно: не лише з товаром, але і з клієнтом, для якого передбачений цей товар.

Варто зазначити, що дослідження досвіду інших підприємців є чудовою базою для особистісного зростання та вдосконалення. Крім іншого, це також є сильною мотивацією для підприємця: якщо хтось може, то чому я не можу? Використання ефективних практик є важливим елементом клієнтоорієнтованості, адже це рух уперед, розширення не лише асортименту, але і додаткових послуг, що формує додаткову цінність в очах клієнтів і підвищує рівень їхньої лояльності.

Можемо зазначити, що мотивація – рушійна сила, її дослідження будуть недостатніми, якщо використовувати багаж знань виключно якоїсь однієї з наук. Запрошуємо до дискусії в міждисциплінарній сфері.

Дискусійним моментом залишається мотивація підприємців з позиції надзвичайно швидкого розвитку технологій. Працювати в мінливому середовищі складно. Не всі здатні працювати в умовах постійних змін, коли потрібно весь час удосконалюватися. Часу на відпочинок немає. Партнери, клієнти, суспільство вимагає чогось нового: продукту, сервісу, а також унікального індивідуального підходу, уваги. Саме тому необхідно замислитися над шляхами та рекомендаціями, які допоможуть як власникам бізнесу, так і працівникам не "вигорати", а мати мотивацію до змін, розвитку та конкуренції. Сьогодні ми не можемо зупинятися, тому що сучасний світ відкине нас назад. Рух уперед і бажання до нових знань і звершень – це внутрішня мотивація кожного. Це має стати життєвим кредо кожної людини, яка прагне успіху та самореалізації.

Список використаної літератури

1. *Edgeworth F. Y. Mathematical Psychics: An Essay On the Application of Mathematics to the Moral Sciences* / F. Y. Edgeworth. – London : Kegan Paul, 1881.
2. *Канеман Д. Думай медленно... решай быстро* / Д. Канеман. – М. : Litres, 2020. – 656 с.
3. *Katona G. Psychology and consumer economics* / G. Katona // *Journal of Consumer Research*. – 1974. – С. 1–8.
4. *Lambert C. The marketplace of perceptions* / C. Lambert // *Harvard Magazine*. – 2006. – Т. 108. – №. 4. – С. 50.
5. *McClelland D. C. Human motivation* / D. C. McClelland. – CUP Archive, 1987.
6. *THE Grumbling Hive: or, knaves Turn'd HONEST* / B. Mandeville et al. – Printed in the year 1705.
7. *Маслоу А. Мотивація і особистість* / А. Маслоу. – СПб. : Євразія. – 1999. – 353 с.
8. *Саймон Г. А. Теория принятия решений в экономической теории и в науке о поведении* / Г. А. Саймон // *Вехи экономической мысли* : Т. 2. Теория фирмы / Под ред. В. М. Гальперина – СПб. : Экономическая школа, 2000 – С. 54–72.
9. *Сьюэлл Карл. Клиенты на всю жизнь* / Карл Сьюэлл, Пол Браун ; пер. с англ. М. Иванова и М. Фербера. – М. : "Манн, Иванов и Фербер", 2005. – 224 с.
10. *Mill John Stuart. Essay On Some Unsettled Questions of Political Economy* / John Stuart Mill. – London : Parker, 1844.
11. *Tversky A. Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty* / A. Tversky, D. Kahneman // *Journal of Risk and uncertainty*. – 1992. – Т. 5. – №. 4. – С. 297–323.
12. *Херцберг Ф. Мотивация к работе* / Ф. Херцберг, Б. Моснер, Б. Блох Сидерман ; пер. с англ. Д. А. Куликов. – Москва : Вершина, 2007. – 240 с. : ил., табл.
13. *Шваб Клаус. Четвертая промышленная революция*: пер. с англ. / Клаус Шваб. – М. : Издательство "Э", 2017. – 208 с.
14. *Гаск Ф. Економічна політика і верховенство права. Лібералізм: антологія* / Ф. Гаск ; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – 2009. – С. 762–774.
15. *Ложкін Г. В. Економічна психологія* : навч. посіб. / Г. В. Ложкін, В. Л. Комаровська – К. : ДП "Вид. дім "Персонал", 2014. – 412 с.
16. *Мазур І. І. Детінізація економіки України: теорія та практика* : монографія / І. І. Мазур. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2006. – 239 с.
17. *Mazur I. Entrepreneurial culture as a background for the SMEs development* / I. Mazur, V. Gura // *Development of small and medium*

enterprises: the EU and East-partnership countries experience: monograph / ed. Igor Britchenko and Yevheniia Polishchuk. – Tarnobrzeg : Wyd-wo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018. – P. 103–116

18. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит. – М.: Республика. – 1997. – 351 с.

19. Gawel Joseph E. Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs [Electronic resource] / Joseph E. Gawel // Practical Assessment, Research & Evaluation. – 1997. № 5. – Mode of access: <https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1066&context=page> (дата звернення 8.05.2020)

20. Худякова Н. Ю. Психологічні особливості мотивації підприємницької діяльності: дис... канд. наук: 19.00.10 / Н. Ю. Худякова. – К., 2008. – 235 с.

21. Боулз С. Моральная экономика. Почему хорошие стимулы не заменяют хороших граждан / С. Боулз; пер. с англ. Д. Шестакова. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2017. – 336 с.

22. Керол Д. Налащувайся на зміни / Д. Керол // Нова психологія успіху / пер. з англ. Юлія Кузьменко. – К. – 2017. – 410 с.

23. Стадник В. В. Системне забезпечення мотивації інноваційного розвитку підприємницьких структур: монографія / В. В. Стадник. – Хмельницький: ХНУ, 2009. – 271 с.

24. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. А. Шумпетер. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія". – 2011. – 242 с.

25. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Изд. дом "Питер", 2013. – 512 с.

И. Мазур, д-р экон. наук, проф.,

В. Гура, канд. экон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка Київ, Україна,

К. Солодовникова, канд. псих. наук

Інститут права Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СОВРЕМЕННЫЕ ТRENДЫ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ: МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ПОДХОД

Раскрыта сущность мотивации предпринимателей с помощью типов интеллекта личности, исследованы мотивы предпринимателя. Предложена система мотивации предпринимателя. Обоснована важность творческой функции предпринимательства в условиях четвертой промышленной революции. Рассмотрены клиентоориентированность как важная составляющая современного предпринимательства, проанализированы клиентоориентированный подход и клиентоориентированная культура. Отмечена необходимость диджитализации в предпринимательстве. Использован междисциплинарный подход в исследовании современных трендов в мотивации предпринимателей.

Авторами предложено расширить узкоспециальную методологию исследования и использовать интегральный подход, который позволяет употребить методологию отдельных сфер знаний в процессе междисциплинарного подхода. Определено, что современный подход к изучению мотивации предпринимателя не дает возможности использовать прогностическую функцию науки, потому что базируется на том, что современные исследования мотивации предпринимательской деятельности не включают особенностей гендерной разницы.

Ключевые слова: предпринимательство, мотивация, система мотивации предпринимателя, междисциплинарный подход, клиентоориентированность.

I. Mazur, Dr of Sciences (in Economics), Prof.,

V. Gura, PhD in Economics, Associate Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,

K. Solodovnikova, PhD in Psychology

Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CURRENT TRENDS IN ENTREPRENEURSHIP MOTIVATION: INTERDISCIPLINARY APPROACH

The essence of motivation of entrepreneurs is revealed through the types of personal intelligence and the proposed entrepreneurial motivation system. The motives of the entrepreneur and the consumer are investigated. The system of motivation of the businessman is offered. The importance of the creative function of entrepreneurship in the conditions of the fourth industrial revolution is substantiated. Customer-oriented as an important component in the motivation of modern entrepreneurship is considered, the customer-oriented approach and customer-oriented culture of the entrepreneur are analyzed. The need for digitalization in entrepreneurship is noted. An interdisciplinary approach has been applied in the study of modern trends in the motivation of entrepreneurs.

The authors propose to expand the narrowly specialized research methodology and introduce an integrated approach that allows to involve the methodology of individual areas of knowledge in the process of interdisciplinary research. It is revealed that the modern approach to studying the motivation of the entrepreneur does not allow the use of the prognostic function of science, as it is based on the fact that modern studies of business motivation do not take into account the peculiarities of gender differences.

Key words: entrepreneurship, motivation, entrepreneur motivation system, interdisciplinary approach, customer orientation.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Edgeworth, F.Y., (1881). Mathematical Psychics: An Essay On the Application of Mathematics to the Moral Sciences. London: Kegan Paul.

2. Kahneman, D. (2020). Thinking, Fast and Slow. Litres, 656 p.

3. Katona, G. (1974). Psychology and consumer economics. Journal of Consumer Research, 1-8.

4. Lambert, C. (2006). The marketplace of perceptions. Harvard Magazine, 108(4), 50.

5. McClelland, D. C. (1987). Human motivation. CUP Archive. 663 p.

6. Mandeville, B. (1705). THE Grumbling Hive: or, knaves Turn'd HONEST. Printed in the year.

7. Maslou, A. (1999) Motyvatsiya i osobystist'/Abrakham Maslou. Motivation and Personality.SPb.: Yevraziya, 353.

8. Saymon G. A. (2000) Teoriya prinyatiya resheniy v ekonomicheskoy teorii i v nauke o povedenii. Vekhi ekonomicheskoy mysli T.2. Teoriya firmy/ed. V. M. Gal'perina – SPb.: Ekonomicheskaya shkola, – S.54–72 – 534 s.

9. S'yuell, K. & Braun, P. (2005) Kliyenty na vsyu zhizn'/Per. s angl. M. Ivanova i M. Ferbera. – M.: "Mann, Ivanov i Ferber", 2005. – 224 s.

10. Mill John Stuart. (1844). Essay On Some Unsettled Questions of Political Economy. London: Parker.

26. Дадаханова Р. Р. Мотивация предпринимательской деятельности / Р. Р. Дадаханова // Молодой ученый. – 2013. – № 5. – С. 361–362.

27. Паламарчук О. Н. Исследование мотивированности молодежи к предпринимательской деятельности / О. Н. Паламарчук // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 11. – С. 122–126.

28. Нордстрем К. Urban Express: 15 правил нового мира, в котором главные роли у городов и женщин / К. Нордстрем, П. Шлингман. – М.: Альпина Паблишер. – 2019. – 272 с.

29. Кузнецова Т. В. Мотивационная направленность женского предпринимательства в России / Т. В. Кузнецова // Психолог. – 2018. – № 2. – С. 48–54. DOI: 10.25136/2409-8701.2018.2.26165 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=26165

30. Sewell Carl. Creating Customers for Life [Electronic resource] / Carl Sewell. – Mode of access: <https://www.centerforperformanceimprovement.com/blog/2017/9/17/carl-sewell-creating-customers-for-life>.

31. Lee Yohn Denise. 6 Ways to build a Customer-Centric Culture [Electronic resource] / Yohn Denise Lee. – Mode of access: <https://hbr.org/2018/10/6-ways-to-build-a-customer-centric-culture?autocomplete=true>

Received: 11/07/2020

1st Revision: 03/08/2020

Accepted: 25/10/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

11. Tversky, A. & Kahneman, D. (1992). Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty. *Journal of Risk and uncertainty*, 5.4: 297-323.
12. Khertsberg, F., (2007) Motivatsiya k rabote / F. Khertsberg, B. Mosner, B. Blokh. Sniderman ; per. s angl. (D. A. Kulikov). Moskva: Vershina., 240 s.: il., tabl.
13. Shvab, K. (2017) Chetvertaya promyshlennaya revolyutsiya: per. s angl. / Klaus Shvab. M.: "E", 208 s.
14. Hayek, F. (2009) Ekonomichna polityka i verkhovenstvo prava. in *Liberalizm: antologiya*/ed O. Protsenko, V. Lisovsky, 762–774.
15. Lozhkin H.V. & Komarovs'ka V.L. (2014) Ekonomichna psykholohiya: navch. posib. K.: DP "Vyd. dim "Personal". 412 s.
16. Mazur I.I. (2006) Detinizatsiya ekonomiky Ukrainy: teoriya ta praktyka: Monohrafiya. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyiv's'kyi universytet". 239 s.
17. Mazur I. & Gura V. (2018) Entrepreneurial culture as a background for the SMEs development. Development of small and medium enterprises: the EU and East-partnership countries experience: monograph / [Britchenko I., Polishchuk Ye. and all] / Edited by Igor Britchenko and Yevhenia Polishchuk: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, P. 103-116
18. Smit A. (1997) Teoriya nraivstvennykh chuvstv. M.: Respublika. 351 s.
19. Gawel, Joseph E. (1997). "Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs". *Practical Assessment, Research & Evaluation*. 5 (11) URL: <https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1066&context=pars> (data zvernennya 8.05.2020)
20. Khudyakova N. YU. (2008). Psykholohichni osoblyvosti motyvatsiyi pidpryemnyts'koyi diyal'nosti.: Dys... kand. nauk: 19.00.10 K., 235 s.
21. Boulz S. (2017) Moral'naya ekonomika. Pochemu khoroshiye stimuly ne zamenyat khoroshikh grazhdan [Tekst] / per. s angl. D. Shestakova. – M.: Izd-vo Instituta Gaydara, . – 336 s.
22. Kerol D. (2017) Nalashtovuysya na zminy //Nova psykholohiya uspihu per. z anhl. Yuliya Kuz'menko. K. 410 s.
23. Stadnyk V.V. (2009) Systemne zabezpechennya motyvatsiyi innovatsiynoho rozvytku pidpryemnyts'kykh struktur: monohrafiya. Khmel'nyts'kyi: KHNU. 271 s.
24. Shumpeter Y. A. (2011). Teoriya ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidosotka ta ekonomichnoho tsykladu K. Vydavnychyy dim "Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya". 242 s.
25. Il'in Ye. P., (2013). Motivatsiya i motivy. 'Piter', 512 s.
26. Dadakhanova R. R., (2013). Motivatsiya predprinimatel'skoy deyatel'nosti. *Molodoy uchenyy*. № 5. S. 361–362.
27. Palamarchuk O. N., (2013) Issledovaniye motivirovannosti molodezhi k predprinimatel'skoy deyatel'nosti. *Al'manakh sovremennoy nauki i obrazovaniya*. №. 11. S. 122-126.
28. Nordstrom K. & Shlingman P., (2019). *Urban Express: 15 pravil novogo mira, v kotorom glavnyye roli u gorodov i zhenshchin*. M.: Al'pina Pablisher. 272 c.
29. Kuznetsova T.V., (2018). Motivatsionnaya napravlenost' zhenskogo predprinimatel'stva v Rossii. *Psikholog*. № 2. S. 48–54. DOI: 10.25136/2409-8701.2018.2.26165 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=26165
30. Sewell C., *Creating Customers for Life* URL: <https://www.centerforperformanceimprovement.com/blog/2017/9/17/carl-sewell-creating-customers-for-life> (data zvernennya 12.04.2020)
31. Lee Y. D., *6 Ways to build a Customer-Centric Culture* URL: <https://hbr.org/2018/10/6-ways-to-build-a-customer-centric-culture?autocomplete=true> (data zvernennya 12.04.2020)

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 5(212): 26-33

УДК 657:006.44

JEL classification: M40, M41

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/4>

A.-G. Marina, PhD, Teaching Assist.

ORCID ID: 0000-0003-4886-3932

Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania,
Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania

STAKEHOLDERS' PERCEPTIONS ABOUT THE FIRST REVIEW OF IFRS FOR SMES STANDARD

Given the importance of small and medium enterprises at the national level by their essential role in the economy and the time passed since the issuance of the IFRS for SMEs standard it is still unclear what is the amount of financial information that users of SMEs need and which are the most useful informations for them. The aim of this research is to conduct a qualitative analysis regarding the answers received on the comment letters submitted to the first Comprehensive Review of the IFRS for SMEs 2012 and to show the significant contributions made by respondents on future recommendations for the development and review of the standard. The purpose is to study respondents' comments received on the Request for Information and the extent to which these comments are valuable to future agenda of the standard. At the same time, the content analysis shows us what is the interest of the respondents regarding the modification of the standard in order to best fit the national context.

Keywords: IFRS for SMEs, Content analysis, Comment letters.

Introduction. Although more than a decade has passed since the issuance of the IFRS for SMEs and given the economic importance of SMEs at the national level, through their essential role in job creation and in the economy [1; 2], it is still unclear what is the amount of financial information that users of SME need and what would be the most useful elements for them. This is also supported by [3], who points out that the lack of stakeholder participation in the process for the standard-setting has been a problem for both, IASB and national accounting authorities, whose participation in the development of a separate framework for SMEs is considered crucial [1; 3].

IFRS for SMEs is a standard organised by topics, which compared with full IFRS and many other national regulations, is a less complex standard. The most important simplifications compared with full IFRS are the omission of some topics that are not relevant to SMEs, fewer disclosures required and many recognition and measurement principles simplified.

The users' needs of financial statements could be met by less complex reports that provide information on an entity's liquidity, profitability, and solvency. The main need to be met is the comparative analysis of performance over time, to predict expected returns, cash flows, future funding and to be able to control management [4]. But there are

concerns, in particular about future information needs that may become important in some cases, such as financial crisis. The most important elements of the financial statements useful to users are considered to be income, profit, capital, debt and cash flow statement, which can predict liquidity, future profitability and evaluate the success of management in cash management [4].

The issuance of the standard has opened up new opportunities for the IASB to collaborate with national regulatory authorities, as SMEs following only local standards are unaware and unfamiliar with IFRS requirements. Therefore, collaboration is inevitable, especially in the first years of application where most problems and questions related to the application can occur. The problems that may arise may refer to the scope, insufficient guidance but also to the ambiguity of the requirements that may have unintended consequences.

Despite the fact that IFRS for SMEs has already been published, the research tries to examine the process of consulting the revision of the standard, focusing on the Request for Information (RFI) published as part of the Comprehensive Review of the IFRS for SMEs Standard (2012 Review) to get insights about the perceptions of the stakeholders, like professional bodies, national standard-setters, regulators and all other interested parties (accounting and auditing firms, analysts, consultant and preparers of financial statement). This RFI asked whether the scope requirements of the standard, are too restrictive being the first step on the initial comprehensive review by seeking the perceptions about the application of the IFRS for SMEs and about usage financial information prepared following it [5].

The aim of this paper is to conduct a qualitative analysis regarding the answers to the Request for Information by studying them and showing the significant contributions made by respondents on future recommendations for the development and revision of the standard.

Literature review. Content analysis is "a research method that uses a set of procedures to make inferences from text" [6] and also like "a method of codifying text into various categories and can be used where a great amount of qualitative information needs to be analyzed" [7]. This method is used to highlight the impact of comment letters on the standard setting development [8], [9], in accounting research mostly to analyze corporate communications [8; 10–12].

The content analysis method was used by [12] in their study regarding the FASB's 1996 exposure draft related to reporting comprehensive income. Their results showed what types of arguments are included in the comment letters and whether the arguments are connected with the affiliation of the writers [12]. Also, they have grouped the respondents into categories like academics, insurance, banks, industry, public accountants, and other.

Research methodology. IASB's purposes in the development of IFRS for SMEs included the provision of high quality, intelligible, globally accepted standards and executors that enabled participants in different capital markets and other users to be able to make economic decisions [13]. The main differences indicated by [14] between SMEs and large responsible public entities subject to full IFRS are users' information needs of the entity's financial statements, the extent and the depth of the accounting expertise reachable by the entity, and the capacity to support all the costs of applying the same standards as the large responsible public entities [14]. The interest of the users of SMEs' financial statements is

reduced for some information contained in financial statements prepared under IFRS.

The content analysis offers important advantages in collecting information that later can be quantified and afterwards put through to various statistical tests, while being a less time-consuming method than other, such as questionnaires [15; 16]. Further, this method can be described as a "research method that uses a set of procedures to make valid inferences from the text. These inferences are about the sender(s) of the message, the message itself, or the audience of the message" [17].

In general, in content analysis method are used two types of approaches, a quantitative one, form-oriented analysis (with focus on the word count), typically answering the question "how many" and a qualitative one, meaning-oriented analysis, enabling interpretation of the text (with focus on the meaning behind the words) [12; 18]. Although, the approach that we will use is characterized as qualitative one, providing insight from the text analysis and given the presence of subjectivity in the analysis.

To understand better the research, this section will provide the presentation of the methodology that we will use. The purpose is to conduct a qualitative analysis by studying the comment letters received by the IASB and to show the substantial contributions made by respondents on future recommendations for the development and review of the standard.

In order to achieve the main goal of this research we have defined the following research questions:

RQ1: Do respondents agree with the scope requirements of the IFRS for SMEs?

RQ2: What are the arguments included in the comment letters if they do not agree with it?

RQ3: What are the general issues they may have relating to changes that may occur to the IFRS for SMEs?

Data collection and analysis

The Request for Information was divided into two parts: Part A with specific questions on particular sections of the IFRS for SMEs and Part B with general questions about the standard. The IASB received 89 comment letters on RFI, but our sample contains only 87 comment letters provided by the IASB on their website (www.ifrs.org).

For our analysis, we will use only the first three questions from Part A (S1 – Use by publicly traded entities, S2 – Use by financial institutions, S3 – Clarification of use by not-for-profit entities) and four questions from Part B (G1, G2, G3, G4) [5]. The RFI questions have multiple choice answers ((a), (b), (c) for example), respondents being asked to choose the most appropriate option from their point of view, arguing their choice where they deem it necessary, giving certain additional information regarding their answers. To generate the database, we downloaded all the comment letters available as well as the Request for Information document. To analyse the Comprehensive Review of the IFRS for SMEs 2012 comment letters, we used traditional content analysis, developing a coding methodology. First, the letters were coded according to the demographic areas of respondent and the type of respondent. Next, the letters were coded according to the type of answers given for each question and the level of agreement (agreement with no changes or with recommended changes, disagreement).

All the comment letters were consulted and divided into several groups, origin locations of the respondents and stakeholder groups. Figure 1 shows a synthesis of the coding scheme for demographic areas of responses (origin regions of the respondents), with 9 attributes: Africa, Asia, Australia, Central America, Europe, Global Organisations, North America, Oceania and South America. As we can

see, Europe was the region with the most comment letters responses, followed by the Global Organisations like EFAA, ACCA, EFRAG etc. The attribute Global Organisations is used in the analysis for the situations when we have a comment letter from an organization

covering several demographic areas or several jurisdictions. Also, analysing the jurisdictions, the most interested country in answering to RFI was United Kingdom, because 13 comment letters were sent from different stakeholder groups.

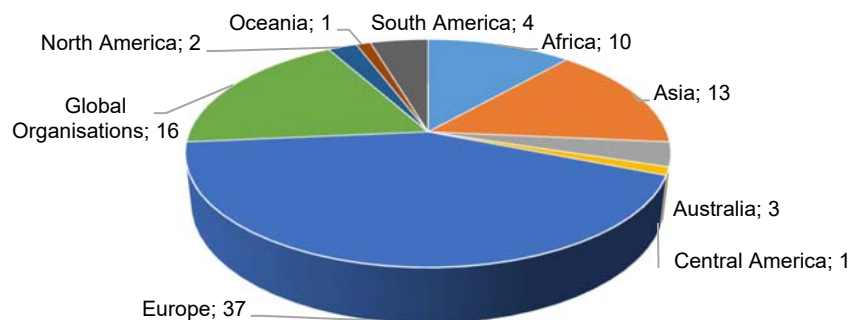

Fig. 1. Submissions categories by origin regions of the respondents (number of comment letters)

Source: Author analysis.

Figure 2 shows a synthesis of the coding scheme for stakeholder groups, with 5 attributes: Academics, Accounting and audit firms, Accounting Regulation Bodies, Professional organizations and Others. The attribute Professional organizations contain the national professional organizations like ICAEW, CPA Australia, ICAC or CECCAR and the global ones like ACCA, and as we can see, the majority of the comment letters were from

professional organizations (36 comment letters), followed by accounting regulation bodies (17 comment letters) and accounting and audit firms (13 comment letters). The interest of professional organisations is high because they deal with the development of the national process of national standardization working with governments and regulators, and also they deal with the educational process of the members.

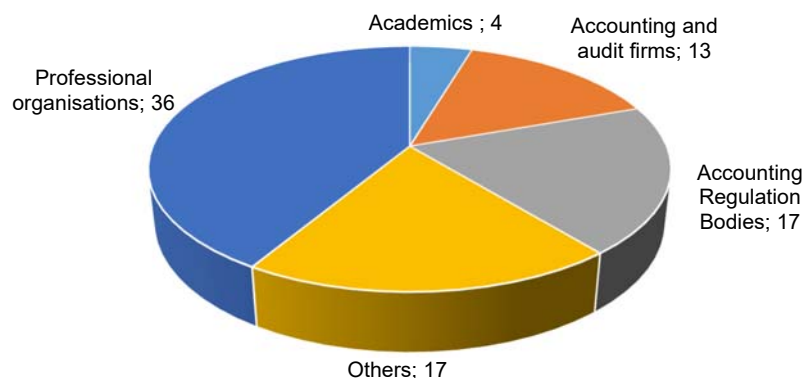

Fig. 2. Submissions categories by stakeholder groups (number of comment letters)

Source: Author analysis.

Analysis of Part A – specific questions on particular sections of the IFRS for SMEs

Table 1 provides a general overview of the answers submitted by the respondents. For S1 – "Are the scope requirements of the IFRS for SMEs currently too restrictive for publicly traded entities?", we identified the number of

respondents who agreed to keep the current requirements of the standard for publicly traded entities, the number of respondents who agreed to revise the scope of the standard, the number of respondents who made suggestions and comments concerning about that specific questions and the number of non-respondents.

Table 1. Answers to S1 (number of comment letters)

Question	To keep the current requirements	To revise the scope	Suggestions	Non-respondents	Total – comment letters
S1	49	11	14	13	87
	56 %	13 %	16 %	15 %	100 %
S1 – "Are the scope requirements of the IFRS for SMEs currently too restrictive for publicly traded entities?"[5]					

Source: Author analysis.

Approximately 56 % of the respondents to question S1 agreed that IASB should continue to forbid listed companies from using it. Their main argument was that the IFRS for SMEs was developed for entities that are not "public-interest entities" and for the users of their financial statements, who have less comprehensive needs. If the scope of the standard will be wider, including publicly traded entities, then IFRS for SMEs will be too difficult to understand and the original purpose of the standard will be compromised. Another argument was that they do not see the need to extend the scope, because the jurisdictions already can incorporate the standard into their local accounting rules if they decide to permit certain publicly traded entities to apply it. 13 % of the respondents agreed that IFRS for SMEs should revise the scope and permit to each jurisdiction to decide if IFRS for SMEs should be permitted or required and to determine it is appropriate or not to use it. If the scope is too restrictive then may cause difficulties for the adoption of the standard and in certain jurisdictions may be a conflict with local laws.

The respondents pointed out that it is more adequate that the local authorities decide how will apply the standard in

their jurisdiction. They agreed that IASB should not make decisions about which standard is applied in jurisdictions. 16% of the respondents chose the third option, suggesting that it would be beneficial for users to be informed through disclosures that the standard is not suitable for an entity. Also, they suggested that if IASB will remove the scope constraint for publicly-traded entities, they should help local authorities, providing guidance and assisting them in deciding if the use of IFRS for SMEs should be permitted or required for a certain entity.

Table 2 provides a general overview for S2 – "Are the scope requirements of the IFRS for SMEs currently too restrictive for financial institutions and similar entities?". Analysing the comment letters, we identified the number of respondents who agreed to keep the current requirements of the standard for financial institutions and similar entities, the number of respondents who agreed to revise the scope of the standard, the number of respondents who made suggestions and comments concerning about that specific questions and the number of non-respondents.

Table 2. Answers to S2 (number of comment letters)

Question	To keep the current requirements	To revise the scope	Suggestions	Non-respondents	Total – comment letters
S2	42	18	15	12	87
	48 %	21 %	17 %	14 %	100 %
S2 – "Are the scope requirements of the IFRS for SMEs currently too restrictive for financial institutions and similar entities?" [5]					

Source: Author analysis.

After the analysis of the comment letters, 48 % of the respondents to S2 agreed that IASB should continue to forbid to financial institutions and similar entities from using the IFRS for SMEs. It is considered that an entity is publicly accountable and it should apply full IFRS if it holds funds for a broad group of outsiders as one of its primary businesses [5], because of the important role of the financial institutions in the economic system. In this kind of entity is a significant public interest so it is responsible to deliver high-quality financial statements by addressing the needs of their users [5]. The importance of financial information for financial institutions' stakeholders is critical, so the respondents cannot support an approach that will permit financial institutions to use a simplified accounting standard, like IFRS for SMEs. They believed that the standard is not adequate for financial institutions without compromising the objective of financial reporting. If the scope of the standard will be wider, including financial institutions and similar entities, then IFRS for SMEs will be too difficult to be applied by SMEs and its primary aim of developing a standard more simplified for small and medium-sized entities will be undermined.

Given the fact that the nature and complexity of financial institutions and similar entities around the world are different, 21 % of the respondents considered that IASB should review the scope of the standard, giving the right to each jurisdiction to decide if the entities mentioned above should be applying the standard mandatory or

voluntary. Local authorities may consider that is enough for the users if local regulatory requirements are satisfied or they may consider that sufficient information is provided by the usage of the standard for accountability purposes. 17% of the respondents believed that is better to clarify the type of entity for which the IFRS for SMEs is designed, to provide a clearer frame of orientations for decisions on whether changes to the IFRS for SMEs are needed for such entities. Also, they suggested to clarify definition of "public accountability" by integrating the explanation of "traded in a public market".

Table 3 provides a general overview for S3 – "Should the IFRS for SMEs be revised to clarify whether an NFP entity is eligible to use it?". We identified the number of respondents who agreed to revise the scope of the standard to clear up whether an NFP entity is eligible to use IFRS for SMEs. The IASB offered two types of answers for the agreement about the revision, by clarifying if (a) soliciting and accepting contributions does not automatically make an NFP entity publicly accountable and (b) soliciting and accepting contributions will automatically make an NFP entity publicly accountable [5]. We identified also the number of respondents who agreed to keep the current requirements of the standard, the number of respondents who did not agreed with the multiple choices mentioned above, provided by IASB and the number of non-respondents.

Table 3. Answers to S3 (number of comment letters)

Question	To revise the scope (a)	To revise the scope(b)	To keep the current requirements	Suggestions	Non-respondents	Total – comment letters
S3	34	2	23	15	13	87
	39 %	2 %	26 %	17 %	15 %	100 %
S3 – "Should the IFRS for SMEs be revised to clarify whether an NFP entity is eligible to use it?" [5]						

Source: Author analysis.

According to our results, 39 % of the respondents to S3 agreed that IASB should revise the scope, clarifying that asking for and receiving donations does not automatically make a not-for-profit (NFP) entity publicly accountable. They supported their choice mentioning that IASB's intention is not to transform NFP entities into entities publicly accountable. Additionally, they pointed out the IFRS for SMEs does not refer to specific problems for NFP entities does this not involve that it is unfit for them, but providing guidance it will help to avoid unintended misuse by entities. Only 2 % of the respondents agreed that IASB should revise the scope, clarifying that asking for and receiving donations will make an NFP entity publicly accountable. NFP entities accept public contributions, their level of accountability is high and they have to deliver high-quality financial statements to satisfy the needs of information of their donors and beneficiaries by applying full IFRS. 26 % of the respondents agreed that IFRS for SMEs should not review the scope for this problem because the applicability of the standard to NFP entities should not be a part of the standard review. The main reason was that the unique needs of not-for-profit entities and of the users of their financial statements cannot be

covered by IFRS for SMEs. Therefore, incorporating guidance and disclosure requirements for specific issues for NFP entities, the standard would be too complex, deviating from his original aim, a simplified standard for SMEs. Approximately 17% of the respondents made suggestions about other type of clarifications, namely IASB should clearly express that the standard is not suitable for NFP entities and also take into considerations to develop a different accounting standard for this type of entities, because NFP entities are not suitable for the definition of public accountability.

Analysis of Part B -general questions about the IFRS for SMEs.

Table 4 provides a general overview for G1 about consideration of minor improvements to full IFRS, because there are opinions about natural incorporations of the changes in the IFRS for SMEs to improve requirements. For this question, IASB provided four answer options with reference to changes that should be integrated into the standard, changes that should not be integrated into the IFRS for SMEs, criteria for determining how any changes should be integrated and other recommendations that could be made [5].

Table 4. Answers to G1 (number of comment letters)

Question	Changes should be integrated in the IFRS for SMEs	Changes should not be integrated in the IFRS for SMEs	Criteria for determining how any changes should be integrated	Suggestions	Non-respondents	Total – comment letters
G1	28	15	10	11	23	87
	32 %	17 %	12 %	13 %	26 %	100 %
G1 – "How should the IASB deal with such minor improvements, where the IFRS for SMEs is based on old wording from full IFRSs?" [5]						

Source: Author analysis.

Analysing the answers, 32 % of the respondents believe that IFRS for SMEs should incorporate changes when they intended to improve requirements. Those changes should be taken into consideration for incorporation after they approved them under full IFRS and they have won some experience about implementation. In this case, would be a delay between the adoption under full IFRS and the adoption under the IFRS for SMEs. The respondents suggested that a period of three years will be suitable, because a long period will avoid from losing validity, especially by the difficulty of updating the regulations.

Instead, approximately 17 % of the respondents consider that IFRS for SMEs should not incorporate changes, because IFRS for SMEs is a standalone standard and a simplified version of full IFRS and all changes should be incorporated individually considering the needs of users of small and medium sized entities

financial statements [5] and to reinforce its status as a separate reporting standard from full IFRS.

Only 12 % of the respondents agreed that the board should elaborate criteria for establishing how that IFRS for SMEs should incorporate any changes that may arise. The existence of the established criteria will help to clarify the objective of the standard and will provide a solid approach to standard updates. At the same time, the relationship between the two standards will be clarified, allowing the planning of changes in a more efficient way. The others 13% of the respondents suggested that if the changes will affect the financial reporting of most SMEs, then they should be incorporated, if not it will be only an unnecessary weight for SMEs, who will need time to adapt to the new requirements. The standard should only reflect minor changes in full IFRS if there is an obvious problem for SMEs.

Table 5 provides a general overview of the questions G2 and G3 about the SME Implementation Group Q&As program. The Q&As provide non-mandatory and relevant guidance on specific accounting questions that are being raised by users implementing the IFRS for SMEs. The purpose of these questions is to develop

recommendations about the manner how the Q&As program should be proceeded and how the current program should be handled through the review process. The responses have been categorized as agreements, disagreements, and suggestions.

Table 5. Answers to G2 and G3 (number of comment letters)

Question	Agreement	Disagreement	Suggestions	Non-respondents	Total – comment letters
G2	37	14	11	25	87
	43 %	16 %	13 %	28 %	100 %
G3	27	11	21	28	87
	31 %	13 %	24 %	32 %	100 %
G2 – "Do you believe that the current, limited programme for developing Q&As should continue after this comprehensive review is completed?" [5]					
G3 – "Should the Q&As be incorporated into the IFRS for SMEs?" [5]					

Source: Author analysis.

IASB received only 62 answers for question G2. Approximately 43% agreed that the Q&As program should proceed after the comprehensive review is completed because Q&As are not mandatory and the guidelines received from them are helpful for the development of the standard. And also because for small organisations and jurisdictions with limited accounting resources, the additional guidance is are very useful. 16% disagreed and believe that Q&As process should not be continued. The main reason was that Q&As program is dealing with application questions that arise in the first years of the projects. After that will no longer be needed because new problems can be handled by future updates of the standard or in the training materials provided.

The suggestions received as answers at question G2 show that the period for responses should increase (minimum 60 days) to allow international respondents, who are non-english speakers to have sufficient time to respond. The same request came also from organizations because they need more time to receive feedback from their members. The SMEIG should consider to publish a newsletter with the most useful responses, because of the lack of professional accounting staff from SMEs it would be more useful if guidance will be provided in an informal way. Some of them believe that Q&As programme is time-consuming, too formal and inflexible being the only manner for responding to issues and also the programme should address issues only that are related to IFRS for SMEs, excluding full IFRS from the questions.

For question G3, IASB received 59 answers and only 31% of them agreed that guidance from Q&As should be integrated in the revision process or in supporting materials. They see the incorporation like an advantage because will be easier if all the guidance will be in one place, keeping the standard comprehensive but still standalone. They consider that the Q&As section would clarify the situations where exists unclear requirements. 13% of the respondents disagreed with the incorporation of Q&A, suggesting that is better to retain the program separately to ensure that the standard is kept as less complex as possible, being unnecessary to incorporate them because Q&As are only interpretations of simple problems. The rest of the respondents suggested that training materials should incorporate Q&As. Other opinions suggested that IFRS for SMEs should incorporate only

those Q&As that bring clarifications about its requirements, keeping the others as distinct guidance.

Answering to the last question G4 – "Do you have any comments on the IFRS Foundation's IFRS for SMEs training material available?" from the analysis, we see that the respondents considered that training materials are good, that IASB should include more illustrations in them and guidance on transaction flows to better understand the standard application rather than following pre-set examples, the illustrative financial statements should be more "comprehensive", because they do not contain examples of all the requirement from the standard. Likewise, the training tools are beneficial for users of IFRS for SMEs to have access to high quality training material for introductory purposes, as there is limited guidance in the standard as such.

The suggestions were that IASB should continue to retain and develop training materials, updating them for any current problems not sufficiently covered and for any changes coming from this review process. And that the board should place disclaimer wording in the training modules to inform the users of full IFRS not to use the training modules because they addressed the IFRS for SMEs adoption.

Conclusions. The purpose of issuing the RFI 2012 was to identify the elements that should be taken into account for the review of the IFRS for SMEs, like the notion of "public accountability" for entities that can use the standard and if the recent changes of IFRS should be incorporated into IFRS for SMEs. Due to the feedback received from stakeholders and after consulting the SMEIG, the IASB decided that the changes should be limited, as the standard was still new to many of them. After consulting the comment letters, the amendments proposed by the IASB in 2015 were strictly related to the clarification of the existing requirements and the addition of support guidance. These proposals aimed only to understand the existing requirements without changing in any way the financial reporting practices and the way of preparing the financial statements. Following the proposals received, the IASB decided that the revision of the standard should be done periodically but not earlier than two years from the effective date of the previously revised version of the standard. Also, the IASB conclusion was that IFRS for SMEs is working well in practice.

Unlike other requests for information, the IASB expected to receive a small number of responses, as the category of users of SMEs' financial statements is more restricted than publicly traded companies. For this reason, in order to supplement the opinions received from the interested parties, a Staff consultation was carried out.

However, the high response rate to the proposed questions shows the interest of stakeholders in the development of the standard and its suitability to the business environment. Therefore, following the analysis, the development of the standard is a point of interest for professional organizations, accounting regulations bodies and accounting and audit firms. In addition, most respondents argued the answer, whether it requires argumentation or not, providing additional explanations for the choice made. This could be observed in the case of disagreement responses, because the respondents provided valid arguments for the chosen option, the feedback received thus becoming even more valuable.

Discussion. IFRS for SMEs is a standard organised by topics, which compared with full IFRS and many other national regulations, is a less complex standard. The most important simplifications compared with full IFRS are the omission of some topics that are not relevant to SMEs, fewer disclosures required and many recognition and measurement principles simplified. The users' needs of financial statements could be met by less complex reports that provide information on an entity's liquidity, profitability, and solvency. The main need to be met is the comparative analysis of performance over time, to predict expected returns, cash flows, future funding and to be able to control management. But there are concerns, in particular about future information needs that may become important in some cases, such as financial crisis. The most important elements of the financial statements useful to users are considered to be income, profit, capital, debt and cash flow statement, which can predict liquidity, future profitability and evaluate the success of management in cash management.

The issuance of the standard has opened up new opportunities for the IASB to collaborate with national regulatory authorities, as SMEs following only local standards are unaware and unfamiliar with IFRS requirements. Therefore, collaboration is inevitable, especially in the first years of application where most problems and questions related to the application can occur. The problems that may arise may refer to the scope, insufficient guidance but also to the ambiguity of the requirements that may have unintended consequences.

The purpose of issuing the RFI 2012 was to identify the elements that should be taken into account for the review of the IFRS for SMEs, like the notion of "public accountability" for entities that can use the standard and if the recent changes of IFRS should be incorporated into IFRS for SMEs. Due to the feedback received from stakeholders and after consulting the SMEIG, the IASB decided that the changes should be limited, as the standard was still new to many of them.

After consulting the comment letters, the amendments proposed by the IASB in 2015 were strictly related to the clarification of the existing requirements and the addition of support guidance. These proposals aimed only to understand the existing requirements without changing in any way the financial reporting practices and the way of preparing the financial statements. Following the proposals

received, the IASB decided that the revision of the standard should be done periodically but not earlier than two years from the effective date of the previously revised version of the standard. Also, the IASB conclusion was that IFRS for SMEs is working well in practice.

Unlike other requests for information, the IASB expected to receive a small number of responses, as the category of users of SMEs' financial statements is more restricted than publicly traded companies. For this reason, in order to supplement the opinions received from the interested parties, a Staff consultation was carried out.

However, the high response rate to the proposed questions shows the interest of stakeholders in the development of the standard and its suitability to the business environment. Therefore, following the analysis, the development of the standard is a point of interest for professional organizations, accounting regulations bodies and accounting and audit firms. In addition, most respondents argued the answer, whether it requires argumentation or not, providing additional explanations for the choice made. This could be observed in the case of disagreement responses, because the respondents provided valid arguments for the chosen option, the feedback received thus becoming even more valuable.

References

1. Mahzan, N. and Yan, C. M. (2014) 'Harnessing the Benefits of Corporate Governance and Internal Audit: Advice to SME', *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Elsevier BV, 115, pp. 156–165. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.02.424.
2. Sava, R., Mârza, B. and Eșanu, N. (2013) 'Financial Reporting for SMEs – Past and Perspectives', *Procedia Economics and Finance*. Elsevier BV, 6, pp. 713–718. DOI: 10.1016/s2212-5671(13)00193-7.
3. Haveroth, J. et al. (2017) 'Characteristics and International Perspectives of Different Stakeholder Groups in IFRS for SMEs', *Journal of Education and Research in Accounting*, pp. 418–437.
4. Handley, K., Wright, S. and Evans, E. (2018) 'SME Reporting in Australia: Where to Now for Decision-usefulness?', *Australian Accounting Review*, 28(2), pp. 251–265. DOI: 10.1111/auar.12179.
5. IASB (2012) *Comprehensive Review of the IFRS for SMEs Request for Information*. Available at: www.ifrs.org
6. Weber, R.P. (1990) *Basic Content Analysis*, 2nd ed. 2nd ed. Sage Publications, Inc. Available at: [https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=nLhZm7Lw2FwC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Basic+content+analysis+\(Second+edition\),+1990&ots=ogOnbOL5vK&sig=GHseG2F1nMm7VvKLTITjDdGing&redir_esc=y#v=onepage&q=Basic+content+analysis+\(Second+edition\)%2C+1990&f=false](https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=nLhZm7Lw2FwC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Basic+content+analysis+(Second+edition),+1990&ots=ogOnbOL5vK&sig=GHseG2F1nMm7VvKLTITjDdGing&redir_esc=y#v=onepage&q=Basic+content+analysis+(Second+edition)%2C+1990&f=false).
7. Linsley, P.M. and Shrivs, P.J. (2006) 'Risk reporting: A study of risk disclosures in the annual reports of UK companies', *British Accounting Review*, 38(4), pp. 387–404. DOI: 10.1016/j.bar.2006.05.002.
8. Oprisor, T. (2014) 'Contributions to an improved framework for Integrated Reporting', in *Proceedings of the 9th International Conference ACCOUNTING AND MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS AMIS*, pp. 1043–1057.
9. Adhikari, A., Betancourt, L. and Alshameri, F. (2014) 'The SEC's Proposed IFRS Roadmap: An analysis of comment letters using content analysis and textual software', *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 23(2), pp. 98–108. doi: 10.1016/j.intaccudtax.2014.07.001.
10. Tudor-Tiron, A., Cordos, G. S. and Fülöp, M. T. (2018) 'Stakeholders' perception about strengthening the audit report', *African J. of Accounting, Auditing and Finance*, 6(1), p. 43. DOI: 10.1504/ajaaf.2018.091138.
11. Holder, A.D. et al. (2013) 'A content analysis of the comment letters to the FASB and IASB: accounting for contingencies', *Advances in accounting: a research annual*, 29(1).
12. Yen, A.C., Eric Hirst, D. and Hopkins, P. E. (2007) 'A Content Analysis of the Comprehensive Income Exposure Draft Comment Letters', *Research in Accounting Regulation*. Elsevier Ltd, pp. 53–79. DOI: 10.1016/S1052-0457(06)19003-7.
13. IASB (2015) *IFRS for SMEs, PART A the requirements International Financial Reporting Standard (IFRS) for Small and Medium-sized Entities (SMEs)*. Available at: www.ifrs.org
14. Albu, C.N., Albu, N. and Fekete, S. (2010) 'The context of the possible IFRS for SMES implementation in Romania: An exploratory study', *International Journal of Accounting & Information Management*, 9(1), pp. 45–71. DOI: 10.1108/ijaim.2011.36619baa.003.

15. Cuzzo, B. et al. (2017) 'Intellectual capital disclosure: a structured literature review', *Journal of Intellectual Capital*. Emerald Group Publishing Ltd., 18(1), pp. 9–28. doi: 10.1108/JIC-10-2016-0104.

16. Krippendorff, K. (2013) *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, *The International Encyclopedia of Political Communication*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA. DOI: 10.1002/9781118541555.wbiepc065.

17. Maglio, R. (2011) 'A Content Based Analysis of Comment Letters on the IASB Discussion Paper "Financial Instruments with Characteristics of Equity"', *SSRN Electronic Journal*. Elsevier BV. DOI: 10.2139/ssrn.1795982.

18. Bengtsson, M. (2016) 'How to plan and perform a qualitative study using content analysis', *NursingPlus Open*. Elsevier Ltd, 2, pp. 8–14. DOI: 10.1016/j.npls.2016.01.001.

Received: 25/06/2020

1st Revision: 26/08/2020

Accepted: 20/09/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

А.-Г. Марина, д-р філос., доц.
Університет Бабеш-Боляї в Клуж-Напока, Румунія,
Сибійський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія

ДУМКИ СТЕЙХОЛДЕРОВ ПРО ПЕРШУ ЕКСПЕРТИЗУ СТАНДАРТУ МСФЗ ДЛЯ МСП

Незважаючи на державну важливість малих і середніх підприємств, їхню ключову роль в економіці та час, що минув після прийняття стандарту МСФЗ для МСП, залишається, як і раніше, незрозумілим, який же обсяг фінансової інформації необхідний для використання МСП і яка саме інформація є для них найбільш корисною. Мета цього дослідження полягає в тому, щоб провести якісний аналіз отриманих відповідей на листи з коментарями, надіслані в ході першого всеосяжного огляду МСФЗ для МСП 2012 року, і показати, який значний внесок зробили респонденти в підготовку майбутніх рекомендацій щодо розроблення та перегляду стандарту. Завдання полягає у вивченні зауважень респондентів, які відгукнулися на прохання надати інформацію, і ступеня її цінності для планування цього стандарту. При цьому контент-аналіз показує, яким має бути інтерес респондентів до вдосконалення стандарту, щоб він найкраще відповідає ситуації в країні.

Ключові слова: МСФЗ для МСП, контент-аналіз, коментарі.

А.-Г. Марина, д-р філос., доц.
Університет Бабеш-Боляї в Клуж-Напока, Румунія,
Сибійський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія

МНЕНИЯ СТЕЙХОЛДЕРОВ О ПЕРВОЙ ЭКСПЕРТИЗЕ СТАНДАРТА МСФО ДЛЯ МСП

Несмотря на государственную важность малых и средних предприятий, их ключевую роль в экономике и время, прошедшее после принятия стандарта МСФО для МСП, остается по-прежнему неясным, каков же объем финансовой информации необходим для использования МСП и какая именно информация является для них наиболее полезной. Цель этого исследования состоит в том, чтобы провести качественный анализ полученных ответов на письма с комментариями, представленные в ходе первого всеобъемлющего обзора МСФО для МСП 2012 года, и показать, какой значительный вклад внесли респонденты в подготовку будущих рекомендаций по разработке и пересмотру стандарта. Задача состоит в изучении замечаний респондентов, откликнувшихся на просьбу предоставить информацию, и степени ее ценности для планирования данного стандарта. При этом контент-анализ показывает, каким должен быть интерес респондентов к совершенствованию стандарта, чтобы он наилучшим образом отвечал ситуации в стране.

Ключевые слова: МСФО для МСП, контент-анализ, комментарии.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 5(212): 33-43
УДК 338.001.36
JEL classification: C22, C23
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/5>

А. Ставицький, д-р екон. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-5645-6758,
В. Сачко

ORCID ID: 0000-0003-2737-5868

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ІНДЕКСУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ У СВІТІ

Розглянуто вплив людського розвитку на зміни й трансформації у сфері економіки та на загальний розвиток держави для країн Європейського Союзу та України у період з 1990-го до 2018-го року включно, а також засоби його моделювання за допомогою статистичних та економетричних методів. Аналіз чинників, що впливають на розвиток людського капіталу, дав змогу зробити висновок про пряму залежність зрушень в економіці й соціальній сферах та рівнем якості життя населення. Інноваційні університети, а саме University 4.0, також, у свою чергу, відіграють значну роль на формування нової сучасної економіки знань та розвиток держави загалом, впливаючи на суспільство через когнітивні технології. Для визначення результатів було розроблено моделі часових рядів та моделі множинної та панельної регресії на основі даних Індексу людського розвитку та інших соціально-економічних показників, що визначають фінансову стабільність держави та рівень її забезпеченості та добробуту. Отримані моделі було перевірено на адекватність, значущість коефіцієнтів, стабільність і можливість їх використання на практиці з метою визначення оптимальної з них. Після проведення необхідних тестів і підрахунку похибки RMSPE найкращою з усіх побудованих і проаналізованих моделей виявилася модель Холта-Вінтерса. Вона є універсальною та може бути застосована для подальшого прогнозування економічних, соціальних і демографічних показників інших регіонів світу з можливими коригуваннями основних параметрів і коефіцієнтів для отримання найбільш точних результатів і використання цієї моделі на практиці. Результатом дослідження став аналіз основних провідних напрямів реформування та відновлення української економіки та сфер освіти та охорони здоров'я для досягнення соціального прогресу країни та підвищення рівня її розвитку.

Ключові слова: економічний розвиток; людський капітал; моделі часових рядів; регресійний аналіз; прогнозування.

Вступ. У сучасному світі все частіше постає питання сталого розвитку держави, економічної стабільності, зростання та розвитку людського капіталу. Наразі розвиток економіки став фактично повністю базуватися на людині та її потенціалі. За визначенням С. Фішера:

"Людський капітал – міра втіленої в людині здатності приносити дохід. Він включає в себе здібності та талант, а також освіту та набуту кваліфікацію [1]". Також людський капітал вважається одним із найголовніших факторів формування сучасної економіки знань. Згідно з

Human Development Reports of United Nation Development Programme [2], більшість країн, що мають високий рівень людського розвитку, є членами ОЕСР та ЄС, до цієї категорії також належать кілька країн і регіонів Азії, а саме: Сінгапур, Японія та Гонконг. Проте переважна більшість держав ще перебувають на шляху до підвищення рівня свого економічного розвитку. Наразі достатньо поширеною у світі є програма Організації Об'єднаних Націй, що має назву "Цілі сталого розвитку" [3], що може забезпечити збалансованість трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального й екологічного. Для покращення чи відновлення кожної із цих складових влада має розробити комплекс рішучих дій, що дасть можливість розвиватися не лише соціально-економічній, а й суспільній сфері, що, як наслідок, підвищує рівень розвитку держави загалом.

У свою чергу, сталий розвиток вимірюється за допомогою багатьох індексів, що визначають рівень тих чи інших показників у різних сферах та галузях. Сьогодні найбільш актуальним для визначення ступеня розвитку держави є Індекс людського розвитку, на основі якого щорічно формується та публікується рейтинг зі 187 країн світу за певною групою показників. Оскільки сталий розвиток загалом, а економічний розвиток зокрема є одними з найважливіших показників визначення рівня стабільності, забезпеченості та конкурентоспроможності держави, то питання щодо визначення його ступеня та прогнозування є наразі достатньо актуальним.

На сьогодні деякі аспекти цього питання все ще залишаються мало дослідженими. Насамперед це стосується теорії моделювання найбільш універсального та найпоширенішого інструменту для визначення рівня розвитку держави – Індeksu розвитку людського капіталу, що, у свою чергу, дає можливість отримати найбільш точний прогноз цього показника, який може бути використаний органами державної влади для розробки подальших стратегій розвитку країни на певний період. І саме тому, що ці аспекти теми залишаються ще майже не вивченими, це зумовлює актуальність обраної теми.

Метою дослідження є аналіз визначення рівня розвитку держави за допомогою Індeksu людського розвитку в Україні та світі з використанням моделей часових рядів та регресійного аналізу.

Огляд літератури. Аналіз досліджень і публікацій з цієї тематики показує, що проблема визначення рівня та ступеня економічного та людського розвитку, що, у свою чергу, вимірюються за допомогою Індeksu розвитку людського капіталу, посідає важливе місце в наукових працях останніх століть.

Насамперед необхідно дати визначення терміна "розвиток". Одне з найбільш переконливих його визначень запропонував А. Сен (індійський економіст, що зробив вагомий внесок у формулювання концептуальної структури щорічних звітів ООН про розвиток людства і Індeksu людського розвитку) у своїй книзі "Розвиток як свобода" [4]. За його словами, розвиток стосується створення свободи для людей та усунення перешкод для більшої свободи, яка дозволяє людям обирати власну долю. Перешкоди свободі, а отже, і розвитку, включають бідність, відсутність економічних можливостей, корупцію, погане управління, недостатню освіту та брак здоров'я, що, у свою чергу, і призводить до економічного занепаду [5]. Також визначення розвитку можна узагальнити як процес покращення якості життя населення завдяки економічному зростанню та зростанню людського капіталу [6].

Із загального поняття розвитку походить визначення економічного розвитку держави та її суспільства – багатопланового процесу, що охоплює економічне зростан-

ня, структурні зрушення в економіці, підвищення рівня та якості життя населення країни. Різноманітність історичних і географічних умов, поєднання матеріальних і фінансових ресурсів, якими володіють різні країни, не дозволяють оцінити рівень їхнього економічного розвитку за допомогою лише одного показника. Для цього існує ціла система, і хоча їх класифікація у деяких джерелах трохи відрізняється залежно від досліджень різних учених, проте зазвичай виокремлюють насамперед ті показники, які австрійський економіст Й. Шумпетер висвітлює у своїй праці "Теорія економічного розвитку" [7], а саме: ВВП/ВНД на душу населення, структура економіки, рівень і якість життя населення.

Головними драйверами зростання і розвитку економіки є людський капітал і породжувані ним інновації. Найважливішими показниками розвитку країни, що визначають стабільність і стійкість розвитку і зростання економіки, базою розвитку служать обсяги інвестицій в складові людського капіталу – виховання, культуру, освіту, медицину, у науку, у якість життя населення [8]. Сформована культура реалізації такого людського капіталу є гарантією розвитку як соціальної, так і економічної безпеки держави загалом [9]. Очевидно, що при цьому важливу роль відіграє освіта, що має впроваджувати нові соціальні ініціативи з розвитку громадян держави [10].

Основними показниками економічного розвитку країни вважаються Індекс людського розвитку і ВВП на душу населення [11]. Міжнародні організації, до яких передусім належить ОЕСР, вважають ВВП/ВНД на душу населення одним із провідних показників рівня економічного розвитку. Спільними для всіх країн, що розвиваються, є підвищення вартості і якості людського капіталу за рахунок високих вкладених інвестицій та ефективного самовідтворення, низький рівень корупції, ефективне управління та впровадження інноваційних систем, висока конкурентоспроможність економіки, стабільне зростання ВВП і ВНД у довгостроковому періоді, підвищення якості життя населення. Також багато економістів, серед яких є Д. Стігліц, Т. Пікетті, Б. Міланович та інші, досліджували відмінності економічних показників у багатих і бідних країнах. Вони, і зокрема Е. Райнерт у своїй книзі [12], виявили, що успіх залежить більше від фізичного капіталу, людського капіталу та знань. Також С. Кузнець особливо виділяє провідну роль людського капіталу в процесах економічного розвитку. Недолік накопиченого людського капіталу, його низька якість не дозволяють країні створити наступний конкурентоспроможний технологічний уклад економіки [13]. Тому як альтернативний і найбільш універсальний метод для визначення рівня розвитку держави використовується Індекс людського розвитку, розроблений у рамках Програми розвитку ООН під керівництвом А. Сена та М. уль-Хака у 1990 році [14]. ІЛР – це комплексний агрегований інструмент, розроблений Організацією Об'єднаних Націй для вимірювання рівнів соціально-економічного розвитку різних країн та, відповідно, їх класифікації. ІЛР вимірює досягнення країни з боку стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян. Вихідна ідея дослідження розвитку держави за допомогою Індeksu людського розвитку, яка на той час вважалася радикальною, була досить простою: суспільний розвиток слід оцінювати не тільки за національним доходом, але також і за досягненнями в галузі охорони здоров'я і освіти та за рівнем життя. В основу Індeksu покладено не суб'єктивні оцінки експертів, а реальні числові показники, узяті з офіційних джерел, тому вважається, що він є відносно об'єктивним і піддається верифікації. ІЛР мав свої певні недоліки, що від-

верто визнавали А. Сен та М. Уль-Хак: зокрема, він спирався на національні середні показники, які приховували асиметричність розподілу благ, і тому в багатьох випадках міг не відображати реального стану справ в досліджуваних країнах. Проте високий рівень довіри до ООН і до її спеціалізованих структур, включаючи ПРООН, а також методологічні підстави зробили ІЛР однією з найавторитетніших класифікацій, що характеризують суспільний розвиток [15]. Індекс розвитку людського потенціалу вимірює досягнення країни з боку стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян, за трьома основними напрямками, для яких оцінюються свої індекси:

- Індекс очікуваної тривалості життя: здоров'я та довголіття, вимірюваний показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні.

- Індекс освіти: доступ до освіти, вимірюваний середньої очікуваної тривалістю навчання дітей шкільного віку та середньої тривалістю навчання дорослого населення.

- Індекс валового національного доходу: гідний рівень життя, вимірюваний величиною валового національного доходу (ВНД) на душу населення в доларах США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) [16];

Методологія. Моделювання та прогнозування Індексу людського розвитку здійснювалося за допомогою моделей часових рядів і регресійного аналізу. Індекс розвитку людського потенціалу виражений саме у вигляді часового ряду, що дозволяє застосовувати потужний економетричний апарат для його прогнозування. Аналіз часових рядів може бути корисним, щоб побачити, як та чи інша економічна змінна змінюється з часом [17].

Прогнозування часових рядів використовується для циклічного аналізу коливань, динаміки, визначення тенденцій і питань сезонності певних показників. Існує багато різноманітних методів прогнозування, що використовуються для того, щоб передбачити поведінку певних змінних, проте найчастіше для аналізу часових рядів використовують саме такі методи [18]: аналіз за допомогою тренду, метод ковзкого середнього, метод експоненціального згладжування та метод Холта-Вінтерса.

Модель Холта-Вінтерса є одним із методів прогнозування часових рядів, в основі якого лежить метод експоненціального згладжування. Коли багато продуктів мають тенденцію до зростання або спадання продажів, то необхідно робити прогноз продажів з урахуванням характеру тенденцій. Згладжування цього методу полягає у створенні зваженого ковзкого середнього, вага якого визначається за схемою – чим старша інформація про досліджуване явище, тим менше береться значення для поточного прогнозу. Модель розраховує прогнози з вичерпаним строком, тобто ті, які належать до періоду, у якому фактичне значення вже було реалізовано, і реальні прогнози на період, який ще не відбувся.

Також після проведення порівняльного аналізу методів часових рядів для прогнозування окремих показників було визначено, що найкращим інструментом для побудови прогнозу за заданими параметрами та певним часовим рядом є метод Холта-Вінтерса, RMSPE похибка за останні сім років якого є мінімальною. Модель за цим методом схожа на експоненціальне згладжування, але дозволяє вирізняти трендовий компонент за допомогою другої послідовності:

$$HDI_t' = \alpha y_t + (1 - \alpha)(HDI_{t-1}' + HDI_{t-1}''), \quad (0 < \alpha < 1)$$

$$HDI_t'' = \beta(HDI_t' - HDI_{t-1}') + (1 - \beta)HDI_{t-1}'', \quad (0 < \beta < 1).$$

Достатньо поширеними для прогнозування є також економетричні підходи, а зокрема – регресійний аналіз. Для моделювання ІЛР було використано множинну та панельну регресії. Множинна лінійна регресія – це статистичний метод для прогнозування значень відповідної (залежної) змінної з набору значень прогнозуючої (незалежної) змінної. Наприклад, якщо доступні оцінки за кількома предикторами і одним критерієм, множинна регресія може використовуватися для розробки єдиного рівняння для прогнозування ефективності критерію з набору предикторів. Використання множинної регресії є необхідним у дослідженнях тих галузей чи окремих показників, що залежать від значень кількох складових одночасно. Для прогнозування даних на основі множинної регресії використовують формулу точкового прогнозу (розрахункового значення залежної змінної, отриманого шляхом підстановки прогнозних значень у рівняння множинної регресії). Для перевірки того, чи можна застосовувати множинну регресію на практиці та щоб перевірити її на адекватність, необхідно використати певні методи, а саме: критерії Фішера, Стюдента, тест Чоу та VIF, кожен з яких відповідає за окрему характеристику моделі (адекватність, сталість та мультиколінеарність моделі, значущість коефіцієнтів) [19; 20].

Для побудови моделей для кожної країни було обрано чотири показники: ВНД (*GNI*, \$1000000 US), валові накопичення (*GS*, \$ US), витрати на освіту (*ExpEduc*, % of GDP) і витрати на охорону здоров'я (*HealthExp*, % of GDP). Дані для розрахунку було взято із сайту Всесвітнього банку [21]. Вибір показників обґрунтовується тим, що передусім на них може впливати держава, таким чином збільшуючи чи зменшуючи їхнє значення та обсяги, для того щоб покращити рівень людського розвитку країни, а по-друге, саме ці показники відіграють важливу роль для підвищення рівня розвитку людського капіталу, бо вони впливають на ті галузі й індикатори, що використовуються при підрахунку ІЛР. Наприклад, ВНД є головною складовою індексу доходу (*II*), від витрат на навчання залежить індекс освіти (*EI*), а від витрат на медицину – індекс тривалості життя населення (*LEI*). Значення валових накопичень є важливим для визначення загального розвитку та можливостей держави – чим він є вищим, тим країна може витратити більше на покращення та вдосконалення галузей та сфер життя. І саме тому, що ці показники пов'язані з Індексом людського розвитку, вони можуть бути використані при побудові моделі для його прогнозування. Тоді модель має такий вигляд:

$$\hat{y} = a + b_1 GNI + b_2 GS + b_3 ExpEduc + b_4 HealthExp + e.$$

У свою чергу, панельний тип даних зазвичай використовують держави, компанії, приватні особи, країни тощо, і він може бути створений шляхом об'єднання певної кількості вже готових часових рядів. Для більшості баз панельних даних характерно, що вони міс-

тять спостереження про велику кількість об'єктів за відносно короткий проміжок часу. Панельні дані цінні для економістів тим, що за правильного їх аналізу можна позбутися впливу індивідуальних особливостей об'єктів (*individual heterogeneity*), що, як правило, є

однією з найсерйозніших проблем аналізу одноразових даних [22]. Також за допомогою панельної регресії, так само як і за допомогою звичайної лінійної регресії, дані прогноуються з використанням формули точкового прогнозу (розрахункового значення залежної змінної, отриманого шляхом підстановки прогнозних значень у рівняння регресії).

На основі панельних даних будується регресійна модель, що може бути об'єднаною (*pooled model*) з фіксованими (*fixed effect model*) або з випадковими (*random effect model*) ефектами. Наша модель будується на основі панельних даних за 27 країнами Європейського Союзу та Україною за 1990–2018 рр. Для того щоб вибрати найкращу модель для прогнозування, розглянемо по черзі кожну з них. Для побудови моделей для кожної країни було обрано чотири показники: ВНД (*GNI*, \$1000000 US), валові накопичення (*GS*, \$ US), витрати на освіту (*ExpEduc*, % of GDP) і витрати на охоро-

рону здоров'я (*HealthExp*, % of GDP). Дані для розрахунку було взято із сайту Всесвітнього банку [21].

Для вибору моделі з фіксованими чи випадковими ефектами застосовується тест Хаусмана. За допомогою цього тесту визначається спроможність оцінок коефіцієнтів моделі та обирається оптимальний варіант з двох типів моделей. За статистикою тесту Хаусмана було отримано такі результати: $H = 21,514$, $P\text{-value} = 0,00025$. Низьке P -значення свідчить проти нульової гіпотези про спроможність оцінок у моделі з випадковими ефектами на користь фіксованих ефектів. Отже, у такому разі найкращою моделлю для прогнозування панельних даних Індексу людського розвитку за країнами ЄС та Україною за 1990–2018 рр. буде модель із фіксованими ефектами, бо саме цей тип моделей панельних даних використовується зазвичай для побудови прогнозу для країн та регіонів. Кінцева модель має такий вигляд:

$$\hat{y}_{it} = -6,77 \cdot 10^{-5} GNI_{it} + 7,27 \cdot 10^{-5} GS_{it} + 0,0012 ExpEduc_{it} + 0,0276 HealthExp_{it} + 0,5919.$$

Також для перевірки того, чи є ряд для кожної окремої країни стаціонарним, використовується тест Діккі-Фуллера. Якщо ряд виявляється нестаціонарним, то варто взяти першу різницю ряду і провести відповідний тест уже для ряду перших різниць і т. д.

Дані для роботи. Дані для роботи було взято із сайту Human Development Reports of United Nation

Development Programme [23] та сайту Всесвітнього банку [21], а саме значення ІЛР для країн Європейського Союзу та України за 1990–2018 рр. На основі цих даних можна спостерігати динаміку зміни рівня людського розвитку на рис. 1.

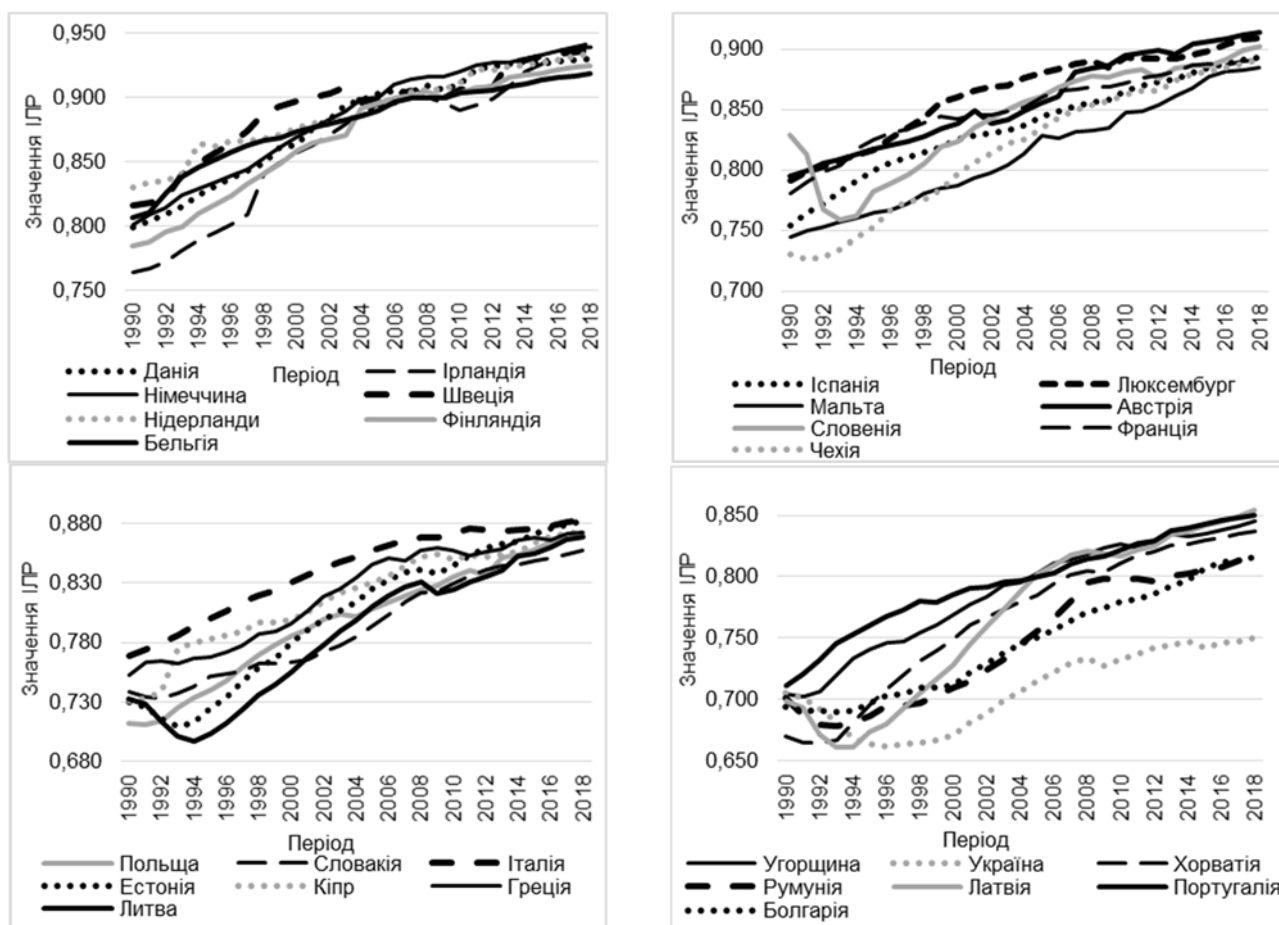

Рис. 1. Динаміка зміни ІЛР у країнах ЄС та Україні за 1990–2018 рр.

Джерело: [2].

Перші п'ять позицій у рейтингу країн ЄС та України вже протягом багатьох років посідають такі країни (за зниженням позиції у рейтингу): Ірландія, Німеччина,

Швеція, Нідерланди та Данія. Вони характеризуються високим рівнем життя населення, освіти, фінансового добробуту та благополуччя загалом. За значеннями ІЛР

ці держави належать до категорії країн з дуже високим рівнем економічного розвитку. Слід також зазначити, що в цих країнах Європи спостерігається постійна позитивна динаміка та покращення не лише в економічній, а й в екологічній і соціальній сферах, і тому вони посідають високі позиції у різних світових рейтингах. Загалом, у більшості європейських країн спостерігається стала позитивна динаміка зростання рівня людського розвитку. Це зумовлено тим, що ці країни приділяють значну увагу не лише економіці держави, що беззаперечно є однією із найважливіших складових її розвитку, але ще й забезпеченню якісної освіти та гідного рівня життя. У свою чергу, необхідно окремо проаналізувати Україну. Протягом п'яти років з 1991-го до 1996-го року включно спостерігався спад за рівнем людського розвитку, проте, уже з 1997 року, показники почали поступово збільшуватися, таким чином вказуючи на стабілізацію економіки та покращення рівня життя. Але з 2014 року рівень ІЛР залишається майже незмінним, це було викликано складним становищем усередині держави, зміною влади, нестабільною фінансовою ситуацією тощо. Тому наразі для того, щоб покращити стан людського розвитку необхідно проводити певні реформи у сфері охорони здоров'я, економіки, освітній сфері, забезпечити робочі місця та гідну заробітну плату, щоб підвищувався загальний рівень життя населення та розвиток держави.

Протягом усього періоду існування "Доповіді про стан людського розвитку" за Програмою розвитку ООН [2] основні показники людського розвитку щорічно підвищувалися, навіть під час фінансової кризи 2008 року. Однак у цьому році вперше показники розвитку людського потенціалу можуть істотно знизитися через пандемію COVID-19, що завдала удару по всіх трьох основних складових людського розвитку.

По-перше, пандемія вплинула на сферу охорони здоров'я. Станом на серпень 2020 року у світі вже близько 20 млн підтверджених випадків захворюваності та понад 700 тис. летальних випадків, зокрема серед дітей. Така негативна тенденція може спричинити погіршення ситуації у демографічній сфері у багатьох країнах світу. По-друге, дуже зменшився рівень доходів населення у зв'язку із сильним зниженням економічної активності, через що велика кількість людей залишилася без роботи. Також прогнозується, що глобальні показники ВНД на душу населення скоротяться на 4 % [24]. По-третє, коронавірус значною мірою вплинув на рівень освіти. Незважаючи на те, що у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, більшість навчальних закла-

дів перейшли на дистанційну форму навчання, у країнах із низьким рівнем людського розвитку діти не могли здобувати знання через відсутність зв'язку та інтернету.

Отже, сукупний вплив всіх цих наслідків пандемії COVID-19 може викликати більше гальмування у сфері людського розвитку за весь період, коли взагалі досліджується Індекс людського розвитку.

Результати роботи. У моделі Холта-Вінтерса значення коефіцієнтів α та β було підібрано таким чином, щоб прогнозований ряд був найбільш наближеним і згладженим стосовно ряду первинних значень ІЛР. Коефіцієнти було обрано за допомогою функції підбору параметра в Excel, а потім підставлялися до моделі з метою перевірки згладженості отриманого ряду відносно початкового. Тож оптимальними коефіцієнтами виявилися $\alpha = 0,55$ та $\beta = 0,45$ і використовувалися у подальшому прогнозі за моделлю Холта-Вінтерса.

Варто також зазначити, що середня похибка RMSPE за цим методом по всіх країнах становить усього 0,21 %, що свідчить про незначне відхилення прогнозу від первинних даних. Цікавим також є те, що для деяких країн ця похибка є неймовірно низькою, серед них: Україна (0,00 %), Нідерланди, Латвія та Німеччина (0,01 %), Словаччина та Бельгія (0,02 %). Також слід зазначити, що результати похибки досліджувалися не лише за останні сім років, а на різних вибірках з мінімальним відхиленням у 0,01-0,02 %. Це свідчить про те, що цей метод є оптимальним для прогнозування такого часового ряду, і прогнозовані дані є найбільш подібними до первинних значень ІЛР.

Після того як було розглянуто прогнозування за допомогою часових рядів, перейдемо до наступного методу, а саме до множинної регресії. Для кожної країни ЄС та України було побудовано окремі моделі, для кожної держави коефіцієнти будуть різними. Щоб визначити, чи придатні ці моделі для практичного застосування, необхідно провести їх перевірку на адекватність та значущість коефіцієнтів. Адекватність моделі, як і для аналізу за допомогою тренду, було перевірено за допомогою F-статистики Фішера. За рівнянням кожної країни було отримано $F_{\text{розрах.}}$, що, у свою чергу, було порівняно з табличним значенням, що дорівнює $F_{\text{табл.}} = F_{(0,05;4;24)} = 2,06$. За проведеними розрахунками було визначено, що критерій Фішера для всіх представлених для аналізу країн більший за табличне значення ($F_{\text{розрах.}} > F_{\text{табл.}}$), тому, як наслідок, визнається адекватність моделей і статистична значущість їх рівнянь загалом (табл. 1).

Таблиця 1. Перевірка моделей множинної регресії країн ЄС та України на адекватність

Країна	Significance F	Країна	Significance F
Австрія	$2,48 \cdot 10^{-17}$	Нідерланди	$1,26 \cdot 10^{-14}$
Бельгія	$9,27 \cdot 10^{-14}$	Німеччина	$3,27 \cdot 10^{-16}$
Болгарія	$9,02 \cdot 10^{-21}$	Польща	$3,31 \cdot 10^{-13}$
Греція	$8,77 \cdot 10^{-16}$	Португалія	$4,05 \cdot 10^{-14}$
Данія	$6,34 \cdot 10^{-15}$	Румунія	$2,12 \cdot 10^{-19}$
Естонія	$1,96 \cdot 10^{-14}$	Словаччина	$5,32 \cdot 10^{-18}$
Ірландія	$2,09 \cdot 10^{-16}$	Словенія	$1,39 \cdot 10^{-10}$
Іспанія	$6,85 \cdot 10^{-11}$	Угорщина	$5,02 \cdot 10^{-14}$
Італія	$8,26 \cdot 10^{-12}$	Україна	$1,31 \cdot 10^{-12}$
Кіпр	$1,44 \cdot 10^{-12}$	Фінляндія	$5,56 \cdot 10^{-12}$
Латвія	$7,16 \cdot 10^{-16}$	Франція	$1,41 \cdot 10^{-16}$
Литва	$4,86 \cdot 10^{-14}$	Хорватія	$5,27 \cdot 10^{-14}$
Люксембург	$2,41 \cdot 10^{-11}$	Чехія	$2,45 \cdot 10^{-14}$
Мальта	$1,76 \cdot 10^{-19}$	Швеція	$4,49 \cdot 10^{-12}$

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Далі було здійснено перевірку значущості коефіцієнтів цих моделей. Для цього використовується t-статистика Ст'юдента, а саме P-значення ($P - value$), що визначає рівень значущості. Результати представлено в табл. 2.

Таблиця 2. Значущість коефіцієнтів моделей множинної регресії для країн ЄС та України

Австрія				Нідерланди			
Коефіцієнт	Значення	P-value	"+"/"-"	Коефіцієнт	Значення	P-value	"+"/"-"
GNI	-0,000227	0,039716	+	GNI	0,000023	0,248790	-
GDP	0,000250	0,026939	+	GDP	-0,000019	0,322893	-
ExpEduc	0,011311	0,064060	-	ExpEduc	-0,032698	0,000501	+
HealthExp	0,028241	0,001131	+	HealthExp	0,025441	0,000014	+
Бельгія				Німеччина			
GNI	0,000036	0,590183	-	GNI	0,000025	0,023506	+
GDP	-0,000029	0,664754	-	GDP	-0,000023	0,045054	+
ExpEduc	-0,009387	0,001194	+	ExpEduc	-0,046101	0,002993	+
HealthExp	0,018380	1,42*10 ⁻⁷	+	HealthExp	0,023606	3,54*10 ⁻¹⁰	+
Болгарія				Польща			
GNI	0,000035	0,840293	-	GNI	-0,000040	0,737970	-
GDP	0,000102	0,542263	-	GDP	0,000053	0,644979	-
ExpEduc	-0,000113	0,941020	-	ExpEduc	0,016368	0,027756	+
HealthExp	0,015701	9,99*10 ⁻⁸	+	HealthExp	0,043396	0,008028	+
Греція				Португалія			
GNI	0,000560	1,49*10 ⁻⁸	+	GNI	-0,000207	0,019103	+
GDP	-0,000527	1,43*10 ⁻⁸	+	GDP	0,000280	0,001463	+
ExpEduc	0,032342	0,000004	+	ExpEduc	0,033417	0,000002	+
HealthExp	0,002060	0,783124	-	HealthExp	-0,042714	0,000062	+
Данія				Румунія			
GNI	0,000222	0,000895	+	GNI	0,000167	0,426926	-
GDP	-0,000219	0,001738	+	GDP	-0,000111	0,588021	-
ExpEduc	0,013090	0,000199	+	ExpEduc	-0,006735	0,157881	-
HealthExp	0,023822	0,000655	+	HealthExp	0,025390	0,000005	+
Естонія				Словаччина			
GNI	0,003263	0,000358	+	GNI	0,000196	0,325226	-
GDP	-0,002517	0,002011	+	GDP	-0,000029	0,880615	-
ExpEduc	-0,012176	0,217080	-	ExpEduc	0,004446	0,250618	-
HealthExp	-0,013470	0,249790	-	HealthExp	-0,011694	0,016138	+
Ірландія				Словенія			
GNI	0,000058	0,170723	-	GNI	-0,001662	0,304636	-
GDP	-0,000022	0,506765	-	GDP	0,001802	0,252210	-
ExpEduc	-0,047893	3,93*10 ⁻⁷	+	ExpEduc	-0,011785	0,207709	-
HealthExp	0,022859	0,000001	+	HealthExp	0,032568	0,009999	+
Іспанія				Угорщина			
GNI	0,000190	0,001541	+	GNI	0,000238	0,205225	-
GDP	-0,000178	0,001661	+	GDP	-0,000153	0,391188	-
ExpEduc	0,033196	0,021670	+	ExpEduc	-0,021416	0,000241	+
HealthExp	-0,006959	0,563606	-	HealthExp	0,019119	0,010840	+
Італія				Україна			
GNI	0,000072	0,028445	+	GNI	0,000765	0,002183	+
GDP	-0,000071	0,030187	+	GDP	-0,000717	0,003439	+
ExpEduc	-0,010001	0,490507	-	ExpEduc	-0,006450	0,073747	-
HealthExp	0,032282	0,001942	+	HealthExp	0,028503	0,000000	+
Кіпр				Фінляндія			
GNI	-0,000872	0,128384	-	GNI	0,000679	0,046033	+
GDP	0,001014	0,085003	-	GDP	-0,000665	0,049972	+
ExpEduc	0,014117	0,010004	+	ExpEduc	-0,003264	0,691354	-
HealthExp	0,021907	0,004467	+	HealthExp	0,017979	0,071319	-
Латвія				Франція			
GNI	-0,001358	0,027855	+	GNI	0,000064	0,005454	+
GDP	0,001791	0,004930	+	GDP	-0,000065	0,006106	+
ExpEduc	0,015123	0,023527	+	ExpEduc	0,039086	0,000000	+
HealthExp	0,070262	0,000001	+	HealthExp	0,012213	0,005405	+
Литва				Хорватія			
GNI	-0,001298	0,030221	+	GNI	-0,002903	0,000032	+
GDP	0,001614	0,007122	+	GDP	0,003005	0,000013	+
ExpEduc	0,011067	0,050166	-	ExpEduc	0,062088	0,002460	+
HealthExp	-0,005402	0,577271	-	HealthExp	-0,034106	0,000026	+
Люксембург				Чехія			
GNI	-0,000069	0,506243	-	GNI	0,000714	0,004574	+
GDP	0,000287	0,000768	+	GDP	-0,000605	0,007701	+
ExpEduc	-0,076269	0,027933	+	ExpEduc	-0,003681	0,517279	-
HealthExp	0,022239	0,000150	+	HealthExp	0,022313	0,010365	+
Мальта				Швеція			
GNI	-0,001602	0,152440	-	GNI	0,000269	0,000469	+
GDP	0,002118	0,032391	+	GDP	-0,000279	0,000752	+
ExpEduc	0,002517	0,225190	-	ExpEduc	0,029819	0,000001	+
HealthExp	0,017014	0,000017	+	HealthExp	0,005335	0,245050	-

Позначення: "+" – коефіцієнт є значущим; "-" – коефіцієнт не значущий.

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Коефіцієнти регресії показують, на скільки зміниться у при зміні x_i на одиницю, тому розглянемо також, які саме фактори і для яких країн вони мають найбільше значення. Для початку розглянемо такий показник, як витрати на освіту (*ExpEduc*). Для 18 із 28 представлених країн коефіцієнти цього показника є значущими, тобто вони впливають на якість отриманих моделей і не можуть бути виключені з неї. Найбільш вагомими вони є для Німеччини, коефіцієнт якої дорівнює $-0,046$, Франції $-0,039$ та Іспанії $-0,033$. Витрати на навчання мають велике значення для забезпечення сучасних та інноваційних підходів до освіти всіх рівнів, що, у свою чергу, надалі залежатиме від рівня кваліфікованості та підготовленості робочих кадрів. Слід зазначити, що ті країни, для яких вони не є значущими, більше зосереджені на інших сферах, зокрема на туристичній (Болгарія, Мальта). Також це може відбуватися через те, що рівень цих витрат є достатньо нестабільним чи низьким, що зумовлено зміною загального рівня ВВП чи різкими змінами відсотка витрат на освіту від нього. Така ситуація може спостерігатися у низці країн, а саме: Естонії, Литві, Словаччині, Словенії та Україні. Наступним показником є витрати на охорону здоров'я (*HealthExp*). Майже для усіх проаналізованих країн його коефіцієнти є значущими, бо більшість європейських країн повсякчас виділяють значну частку від ВВП, що спрямована на покращення та реформування медичної системи своєї держави і забезпечення своїх громадян наданням кваліфікованої допомоги. Найбільш значущими коефіцієнти є для моделей Нідерландів ($0,025$), Данії ($0,024$), Люксембургу ($0,022$), Італії ($0,032$) і деяких інших держав. Для тих країн, коефіцієнти моделей яких не є значущими, характерним є нестабільний рівень ВВП та економіки загалом. Гарним прикладом цьому є Греція ($0,002$), у якій у 2010 році стався дефолт, і, як наслідок, було суттєво знижено витрати в усіх галузях, зокрема й витрати на охорону здоров'я. Тому значення цього коефіцієнта не має значного впливу на модель

країни. Далі розглянемо показник валового національного доходу (*GNI*). Він характеризує сукупну ринкову вартість загального обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг за рік. За країнами, що їх було проаналізовано, простежується така динаміка: якщо значення ВНД є достатньо стабільним або поступово зростає, то коефіцієнти моделі для цієї держави є значущими. Яскравими прикладами цього є Австрія з коефіцієнтом $-0,0002$, Німеччина ($0,00002$), Фінляндія ($0,0006$) і Франція ($0,00006$). А ось для Кіпру ($-0,008$), де в 2012–2013 рр. спостерігалася фінансова криза, цей показник для моделі не є значущим, і це означає, що він не має сильного впливу на побудовану модель і може не враховуватися в її розрахунках. Останнім показником, що обраним для побудови моделі, є валові накопичення (*GS*). Він є одним з основних показників економічного розвитку та зростання держави. Спостерігається тенденція, що в тих країнах, де коефіцієнти ВНД є значущими, коефіцієнти показника валових накопичень також будуть значущими. Це країни, які характеризуються високим рівнем фінансового добробуту, та ті, що стали на шлях покращення своєї економіки. А ось для таких держав, як Румунія чи Словенія, $P - value > 0,05$, тому для них коефіцієнти цього показника не будуть значущими.

Далі перейдемо до наступного методу, а саме до панельної регресії. За рівнянням моделі було отримано $F_{розр.} = 205,15$, що, у свою чергу, було порівняно з табличним значенням, яке дорівнює $F_{табл.} = F_{(0,05;4;807)} = 1,96$. За здійсненими розрахунками було визначено, що критерій Фішера для всіх наданих для аналізу країн більший від табличного значення ($F_{розр.} > F_{табл.}$), і, як наслідок, визнається адекватність моделі. Під час перевірки значущості коефіцієнтів було виявлено, що три з наведених коефіцієнтів (*GNI*, *GS* та *HealthExp*) є значущими, а *ExpEduc*, у якого $P - value = 0,5818 > 0,05$, для цієї моделі є незначущим і не має значного впливу на неї.

Таблиця 3. Значущість коефіцієнтів моделей панельних даних за країнами ЄС та України за 1990–2018 рр.

Модель із фіксованими ефектами (FE model)			
Коефіцієнт	Значення	P-value	+/-
GNI	-0,000068	$4,72 \cdot 10^{-8}$	+
GDP	0,000073	$1,48 \cdot 10^{-8}$	+
ExpEduc	0,001083	0,5818	-
HealthExp	0,027611	$8,50 \cdot 10^{-59}$	+

Позначення: "+" – коефіцієнт є значущим; "-" – коефіцієнт не значущий.

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Незважаючи на оптимальність цієї моделі, не для всіх країн вона може якісно описати дані. Для таких країн, як, наприклад, для Люксембургу, Португалії чи Кіпру, спостерігаються достатньо помітні відмінності між первинними та прогнозованими даними. Проте для деяких країн побудований прогноз має приблизно такі самі значення, що і початкове значення ІЛР (Фінляндія, Нідерланди, Данія).

Як уже було зазначено вище, коефіцієнти регресії показують, на скільки зміниться залежна змінна в разі зміні незалежної на одиницю, тому необхідно розглянути, які саме фактори мають найбільше значення і впливають значним чином на модель. Для початку розглянемо такий показник, як витрати на освіту (*ExpEduc*). Це єдиний показник, що не є значущим для цієї моделі панельних даних з фіксованими ефектами ($P - value = 0,5818 > 0,05$). Незважаючи на те, що витрати на навчання мають велике значення для забезпечення інноваційних підходів

до освіти, слід зазначити, що цей показник можна виключити з моделі, і це вказує на те, що витрати більшості країн зосереджені на інших сферах. Наступним показником є витрати на охорону здоров'я (*HealthExp*). Його коефіцієнт у цій моделі є значущим, бо більшість європейських країн повсякчас виділяють значну частку від ВВП, що спрямована на покращення та реформування медичної системи своєї держави і забезпечення своїх громадян наданням кваліфікованої допомоги та медичних послуг. Також для таких країн характерним є стабільний рівень ВВП та економіки загалом. Перейдемо до показника валового національного доходу (*GNI*). У країнах, що їх було проаналізовано, простежується така динаміка: коли значення ВНД є достатньо стабільними або поступово зростають, коефіцієнти є значущими. Більшість європейських країн мають достатньо розвинену економіку, тому цей показник дуже впливає на якість отриманої моделі. Останнім показником, що його було

обрано для побудови моделі, є валові накопичення (GS). Вони є відсотком ВВП, тому залежно від їх зміни покращується і рівень життя населення, що, у свою чергу, приводить до підвищення рівня людського та загального розвитку держави. Через те, що переважна більшість країн характеризується фінансовим добробутом і благополуччям або стали на шлях покращення своєї економіки, коефіцієнт цього показника також є значущим, і P-value є набагато меншим за 0,05.

Слід також зазначити, для яких країн ряди даних ІЛР виявилися стаціонарними. У табл. 4 представлені значення P-value для кожної країни, що були отримані за допомогою тесту Дікка-Фуллера. Лише для шести з 28 країн – Бельгії, Данії, Люксембургу, Німеччини, Португалії та Хорватії – ряди виявилися стаціонарними. Для інших держав необхідно було позбавитися нестационарності шляхом взяття різниць.

Таблиця 4. Результати тесту Дікка-Фуллера для отриманого прогнозу за панельною регресією

Країна	Рівень змінних	P-value	Країна	Рівень змінних	P-value
Австрія	рівні	p = 0,8545	Нідерланди	рівні	p = 0,6141
	перші різниці	p = 0,0001		перші різниці	p = 0,0001
Бельгія	рівні	p = 0,0002	Німеччина	рівні	p = 0,0230
Болгарія	рівні	p = 0,9607	Польща	рівні	p = 0,2469
	перші різниці	p = 0,0136		перші різниці	p = 0,1847
Греція	рівні	p = 0,5909		другі різниці	p = 0,2456
	перші різниці	p = 0,0030		треті різниці	p = 0,7173
Данія	рівні	p = 0,0453		четверті різниці	p = 0,0172
Естонія	рівні	p = 0,9617	Португалія	рівні	p = 0,0001
	перші різниці	p = 0,1062			
	другі різниці	p = 0,0015	Румунія	рівні	p = 0,5819
Ірландія	рівні	p = 0,4874		перші різниці	p = 0,0035
	перші різниці	p = 0,0058	Словаччина	рівні	p = 0,8196
Іспанія	рівні	p = 0,4446		перші різниці	p = 0,0044
	перші різниці	p = 0,0995	Словенія	рівні	p = 0,7329
	другі різниці	p = 0,0005		перші різниці	p = 0,0001
Італія	рівні	p = 0,6579	Угорщина	рівні	p = 0,0008
	перші різниці	p = 0,0739			
	другі різниці	p = 0,0001	Україна	рівні	p = 0,9809
Кіпр	рівні	p = 0,0905		перші різниці	p = 0,2179
	перші різниці	p = 0,0007		другі різниці	p = 0,0001
Латвія	рівні	p = 0,7498	Фінляндія	рівні	p = 0,1185
	перші різниці	p = 0,2034		перші різниці	p = 0,0003
	другі різниці	p = 0,0001	Франція	рівні	p = 0,6139
Литва	рівні	p = 0,9859		перші різниці	p = 0,0555
	перші різниці	p = 0,1483		другі різниці	p = 0,3250
	другі різниці	p = 0,0005		треті різниці	p = 0,0105
Люксембург	рівні	p = 0,0257	Хорватія	рівні	p = 0,0418
Мальта	рівні	p = 0,9615	Чехія	рівні	p = 0,6573
	перші різниці	p = 0,0024		перші різниці	p = 0,0009
			Швеція	рівні	p = 0,1857
				перші різниці	p = 0,0006

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

Для деяких країн через нестационарність даних необхідно було застосовувати метод взяття різниць, тому у табл. 4 наведено всі отримані P-value. Нестационарність могла бути викликана наявністю тренду в даних

тієї чи іншої держави, що, у свою чергу, призвело до невиконання однієї з умов стаціонарності. Розглянемо також фіксовані ефекти для кожної країни, вони є індивідуальними і наведені нижче в табл. 5.

Таблиця 5. Фіксовані ефекти за моделлю панельних даних для країн ЄС та України

Країна	Фіксований ефект	R ²	Країна	Фіксований ефект	R ²
Австрія	0,57958	0,9587	Нідерланди	0,88859	0,9810
Бельгія	0,87928	0,9878	Німеччина	0,88466	0,9373
Болгарія	0,74569	0,9460	Польща	0,79793	0,9615
Греція	0,82100	0,9541	Португалія	0,79541	0,8575
Данія	0,88055	0,9585	Румунія	0,74683	0,9468
Естонія	0,80269	0,7850	Словаччина	0,79293	0,9576
Ірландія	0,86424	0,9758	Словенія	0,84397	0,8753
Іспанія	0,83600	0,9842	Угорщина	0,78628	0,8408
Італія	0,84066	0,9722	Україна	0,70779	0,8857
Кіпр	0,81834	0,8491	Фінляндія	0,86976	0,9681
Латвія	0,76683	0,7715	Франція	0,85086	0,9547
Литва	0,78679	0,8127	Хорватія	0,76534	0,7578
Люксембург	0,86345	0,8607	Чехія	0,81752	0,9364
Мальта	0,81317	0,9629	Швеція	0,89117	0,9626

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків.

На основі побудованого прогнозу й аналізу факторів, що впливають на стан розвитку держави, було розроблено стратегію підвищення рівня людського розвитку в Україні. Звичайно, стратегія суттєво відрізнятиметься залежно від країни через відмінність їхніх сильних та слабких боків. Для України пріоритетними напрямками є підвищення рівня доходів населення, адже більшість показників, чії значення суттєво гірші за європейські, спричинені саме низьким рівнем доходів на душу населення та економічної безпеки населення. Також важливим є підвищення якості та доступності надання медичних послуг, бо саме сфера охорони здоров'я є однією зі складових розвитку людського капіталу. Тому необхідним є внесення змін до медичної реформи, що, у свою чергу, має визначити комплекс дій для зниження смертності населення та підвищення рівня тривалості життя. Ще однією ключовою сферою для розвитку держави є сфера освіти. Від рівня знань і професійності кадрів залежить передусім перехід до "економіки знань", або інноваційної економіки, що дає можливості для виведення країни на новий етап її розвитку.

Дискусія та висновки. Зростання рівня людського розвитку країни наразі є достатньо актуальним питанням та завданням для кожної держави, бо це безпосередньо впливає на фінансову стабільність, рівень якості життя населення, соціально-економічну складову, загальний розвиток країни та її значення на світовій арені.

Існує значна кількість підходів до визначення рівня людського та економічного розвитку: деякі міжнародні організації, зокрема ОЕСР, вважають ВВП на душу населення одним із провідних показників рівня економічного розвитку. Однак через те, що цей показник не враховує усі аспекти, що можуть впливати на рівень і ступінь сталого розвитку держави та розвитку людського капіталу, у 1990 році Організацією Об'єднаних Націй було розроблено Індекс людського розвитку для вимірювання рівнів соціально-економічного розвитку різних країн та відповідно їх класифікації.

ІЛР вимірює досягнення країни щодо стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян, даючи можливість більш точно визначити рівень розвитку держави залежно від соціально-економічних показників якості життя та економічної стабільності. На ІЛР також можуть впливати інноваційні університети. Одним із таких прикладів є впровадження концепції University 4.0, що має позитивний вплив на формування більш сучасного розвиненого та вдосконаленого суспільства [25]. Впливаючи на суспільство через когнітивні технології, ця концепція може суттєво змінити стан економіки в його сучасному уявленні. Індекс розвитку людського капіталу чітко проводить відмінність між доходом і людським благополуччям. Шляхом вимірювання середніх значень досягнень у галузі охорони здоров'я, освіти та рівня доходів населення ІЛР може дати більш повну картину стану країни, її соціального та економічного розвитку.

Під час проведення дослідження було розглянуто методи часових рядів, до яких належать: аналіз за допомогою тренду, методи ковзкого середнього, експоненціального згладжування та Холта-Вінтерса, методи регресійного аналізу – множинна та панельна регресії. На їх основі було побудовано моделі та прогноз для кожної країни.

За методами часових рядів найбільш точні результати було отримано за допомогою методу Холта-Вінтерса: його похибка RMSPE не перевищує 0,3 %. Для побудови моделей множинної та панельної регресії додатково використовувалися дані ВНД, валових накопичень і витрат на освіту й охорону здоров'я для кожної країни. Побудовані моделі було перевірено на адекват-

ність за допомогою F-статистики та значущість коефіцієнтів із використанням t-тесту, і на їх основі було побудовано та графічно зображено прогноз. Також слід зазначити, що для прогнозування за панельними даними всіх країн використовувалась модель з фіксованими ефектами, і для кожної держави індивідуальні ефекти є різними. За результатами проаналізованих методів оптимальним для України виявилось використання моделі Холта-Вінтерса, прогнозовані значення за якою є найбільш точними до офіційних даних ІЛР, а найвищий рівень людського розвитку з представлених країн мають Ірландія, Німеччина, Швеція, Нідерланди та Данія.

Підсумком роботи є розробка стратегій підвищення рівня людського розвитку в Україні, що мають визначатися не лише на основі прогнозу за визначеною моделлю, а також за допомогою впровадження комплексу реформ, спрямованих на покращення якості життя населення та зрушення у соціально-економічній сфері, що, у свою чергу, приведуть до покращення загального розвитку держави.

Отже, людський капітал є однією з найважливіших складових сучасної економіки, її зростання та розвитку. Слід зазначити, що особливо важливу роль він відіграє у процесі формування інформаційної економіки, що виникла у зв'язку зі швидким зростанням технологій і науково-технічного потенціалу. Аналіз динаміки розвитку людського потенціалу дає змогу визначити ефективність державної політики та розвитку країни загалом.

Розглянуті в роботі моделі можуть також застосовуватися до інших районів світу за умови зберігання первинних параметрів чи з використанням нових із суміжних сфер. Також у майбутньому доцільним буде проведення дослідження Індeksu людського розвитку за допомогою введення додаткових змінних до наявних моделей та використання інших видів регресій, зокрема ARIMA-моделі.

Список використаної літератури

1. Фишер С. Экономическая теория / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М.: Юнити, 2002.
2. Human Development Reports of United Nation Development Programme [Electronic resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/2019-report/download>
3. United Nations Sustainable Development [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
4. Sen A. Development as Freedom / A. Sen. – Oxford: Oxford University Press, 1999. DOI: http://dx.doi.org/10.1007/978-1-137-28787-8_94
5. Economic development [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.economicsonline.co.uk/Global_economics/Economic_development.html
6. Todaro M. Economic development / M. Todaro [Electronic resource]. – Twelfth Edition. – Pearson, 2014. – Mode of access: <https://mediasrv.uaa.gr/eclass/modules/document/file.php/AOA215/Economic%20Development%20-%20Todaro%20and%20Smith.pdf>
7. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку [Електронний ресурс] / Й. Шумпетер. – 1926. – Режим доступу: <http://uaterra.in.ua/wp-content/uploads/2017/11/SHumpeter-Teoriya-ekonomicheskogo-razvityiya.pdf>. DOI: <http://dx.doi.org/10.4324/9781315135564>
8. Cooper R. Economics – Theory Through Applications [Electronic resource] / R. Cooper, A. John // Melbourne Business School. – 2012.
9. Ставицький А. В. Економічна безпека України: стратегія та механізми забезпечення / А. В. Ставицький. – Київ: АграрМедіа Груп, 2018. – 464 с.
10. Осечський В. Соціальні інновації в освіті – драйвери розвитку людського капіталу / В. Осечський, О. Кирильчук, Н. Савчук // Вісн. Київ. ун-ту. – 2020. – № 1(208). – С. 42–48. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/208-1/5>
11. Van Den Berg H. Economic Growth and Development / H. Van Den Berg // World Scientific. – 2012. – 924 с. DOI: <http://dx.doi.org/10.1142/8321>
12. Райнерт Е. Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними / Е. Райнерт. – К.: Темпора, 2014. – 444 с.
13. Kuznets S. Economic development, the family, and income distribution selected essays / S. Kuznets. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511523052>
14. The Human Development Index, Economic and Social Research Council [Electronic resource]. – Mode of access: <https://esrc.ukri.org/about-us/50-years-of-esrc/50-achievements/the-human-development-index/>
15. Smith S. Determinants of Human Development Index: A Cross-Country Empirical Analysis [Electronic resource] / S. Smith // National

Institute of Bank Management. – 2016. – Mode of access: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/73759/1/MPRA_paper_73759.pdf. DOI: <https://doi.org/10.14445/23939125/IJEMS-V3I5P106>

16. Горбунова О. Н. ИЧР: методологии расчета, показатели и индикаторы [Электронный ресурс] / О. Н. Горбунова, М. А. Гегамян. – 2014. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ichr-metodologii-rascheta-pokazateli-i-indikatory>

17. Kenton W. What Is a Time Series? [Electronic resource] / W. Kenton. – 2019. – Режим доступа: <https://www.investopedia.com/terms/t/timeseries.asp>

18. Five Statistical Methods For Forecasting Quantitative Time Series [Electronic resource]. – 2016. – Mode of access: <https://www.bistasolutions.com/resources/blogs/5-statistical-methods-for-forecasting-quantitative-time-series/>

19. Altland H. Regression Analysis: Statistical Modeling of a Response Variable / H. Altland // *Technometrics*. 2012. – № 41(4). – P. 367–368. DOI: <https://doi.org/10.1080/00401706.1999.10485936>

20. Економетрика : підручник / О. І. Черняк, О. В. Комашко, А. В. Ставицький, О. В. Баженова ; за ред. О. І. Черняка. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2009. – 359 с.

21. World Bank Open Data [Electronic resource]. – Mode of access: <https://data.worldbank.org/>

22. Hsiao C. Analysis of Panel Data [Electronic resource] / C. Hsiao. – Third Edition. – Cambridge : Cambridge University Press, 2015. – Mode of access: <https://assets.cambridge.org/052181/8559/sample/0521818559ws.pdf>. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139839327>

23. Human Development Data [Electronic resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/data#>

24. COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery (UNDP) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>

25. Youtie J. Building an innovation hub: A case study of the transformation of university roles in regional technological and economic development / J. Youtie, P. Shapira // *Research Policy*. – 2008. – № 37(8). – P. 1188–1204. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.012>

Received: 13/08/2020

1st Revision: 29/08/2020

Accepted: 14/09/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

А. Ставицький, д-р экон. наук, доц.,

В. Сачко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МОДЕЛИРОВАНИЕ ИНДЕКСА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В МИРЕ

Рассмотрено влияние человеческого развития на изменения и трансформации в сфере экономики и на общее развитие государства для стран Европейского Союза и Украины в период с 1990 по 2018 годы, а также средства его моделирования с помощью статистических и эконометрических методов. Анализ факторов, влияющих на развитие человеческого капитала, позволил сделать вывод о прямой зависимости сдвигов в экономике и социальной сфере и уровнем качества жизни населения. Инновационные университеты, а именно University 4.0, также, в свою очередь, играют значительную роль в формировании новой современной экономики знаний и развитии государства в целом, воздействуя на общество через когнитивные технологии. Для определения результатов были разработаны модели временных рядов и модели множественной и панельной регрессий на основе данных Индекса человеческого развития и других социально-экономических показателей, определяющих финансовую стабильность государства и уровень ее обеспеченности и благополучия. Полученные модели были проверены на адекватность, значимость коэффициентов, стабильность и возможность их использования на практике с целью определения оптимальной из них. После проведения необходимых тестов и подсчета погрешности RMSPE лучшей из всех построенных и проанализированных моделей оказалась модель Холта-Винтерса. Она является универсальной и может быть применена для дальнейшего прогнозирования экономических, социальных и демографических показателей других регионов мира с возможными корректировками основных параметров и коэффициентов для получения наиболее точных результатов и использования данной модели на практике. Выводом исследования стал анализ основных ведущих направлений реформирования и восстановления украинской экономики и сфер образования и здравоохранения для достижения социального прогресса страны и повышение уровня ее развития.

Ключевые слова: экономическое развитие; человеческий капитал; модели временных рядов; регрессионный анализ; прогнозирование.

A. Stavytskyi, Dr. Habil. (Economics), Associate Prof.,

V. Sachko

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

MODELING OF HUMAN DEVELOPMENT INDEX IN THE WORLD

The article considers the impact of human development on changes and transformations in economics and on the general development of the state for the countries of the European Union and Ukraine in the period from 1990 to 2018, as well as ways of its modeling using statistical and econometric methods. The analysis of the factors influencing the development of human capital made it possible to draw a conclusion about the direct dependence of changes in the economic and social spheres and the level of quality of life of the population. Innovative universities, namely University 4.0, also in turn play a significant role in shaping the new modern knowledge economy and the development of the state as a whole, influencing society through cognitive technologies. To determine the results, time series models and multiple and panel regression models were developed based on the data of the Human Development Index and other socio-economic indicators that determine the financial stability of the state and the level of its security and welfare. The obtained models were tested for adequacy, significance of coefficients, stability and possibility of their use in practice in order to determine the most optimal of them. After conducting the necessary tests and calculating the error of RMSPE, the best of all constructed and analyzed models was the Holt-Winters model. It is universal and can be used to further forecast the economic, social and demographic indicators of other regions of the world with possible adjustments of the main parameters and coefficients to obtain the most accurate results and use this model in practice. The study concluded with an analysis of the main areas of reform and recovery of the Ukrainian economy and the spheres of education and health care to achieve social progress in the country and increase its level of development.

Keywords: economic development; human capital; time series models; regression analysis; forecasting.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Fisher S., Dornbusch R., Schmalensee R., 2002. Economic theory. Unity Publishing Company.
2. Human Development Reports of United Nation Development Programme. URL: <http://hdr.undp.org/en/2019-report/download>
3. United Nations Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
4. Sen A., 1999. Development as Freedom. Oxford University Press. DOI: http://dx.doi.org/10.1007/978-1-137-28787-8_94
5. Economic development. Economics Online. URL: https://www.economicsonline.co.uk/Global_economics/Economic_development.html
6. Todaro M., 2014. Economic development (Twelfth Edition). Pearson. URL: <https://mediasrv.uaa.gr/eclass/modules/document/file.php/AOA215/Economic%20Development%20-%20Todaro%20and%20Smith.pdf>
7. Schumpeter J., 1926. Theory of economic development. URL: <http://uattera.in.ua/wp-content/uploads/2017/11/SHumpeter-Teoriya-ekonomicheskogo-razvitya.pdf>. DOI: <http://dx.doi.org/10.4324/9781315135564>
8. Cooper R., John A., 2012. Economics – Theory Through Applications. European University Institute, Melbourne Business School. URL: https://saylordotorg.github.io/text_economics-theory-through-applications/index.html
9. Stavytskyi, A., 2018. Economic security of Ukraine: strategy and support mechanisms. AgrarMedia Group, 464 p.
10. Osetskyi V., Kirilchuk O., Savchuk N., 2020. Social innovations in education – drivers of human capital development. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 1(208), pp. 42-48. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/208-1/5>
11. Van Den Berg H., 2012. Economic Growth and Development. World Scientific, 924 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.1142/8321>

12. Reinert E., 2014. How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor. Tempora Publishing Company, 444 p.
13. Kuznets S., 2009. Economic development, the family, and income distribution selected essays. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511523052>
14. The Human Development Index. Economic and Social Research Council. URL: <https://esrc.ukri.org/about-us/50-years-of-esrc/50-achievements/the-human-development-index/>
15. Smith S., 2016. Determinants of Human Development Index: A Cross-Country Empirical Analysis. National Institute of Bank Management. URL: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/73759/1/MPRA_paper_73759.pdf. DOI: <https://doi.org/10.14445/23939125/IJEMS-V3I5P106>
16. Gorbunova O. N., Gegamyan M. A., 2014. HDI: calculation methodologies, indicators and indicators. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ichr-metodologii-rascheta-pokazately-i-indikatory>
17. Kerton W., 2019. What Is a Time Series? URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/timeseries.asp>
18. Five Statistical Methods For Forecasting Quantitative Time Series. Bista Solutions Inc. URL: <https://www.bistasolutions.com/resources/blogs/5-statistical-methods-for-forecasting-quantitative-time-series/>
19. Altland H., 2012. Regression Analysis: Statistical Modeling of a Response Variable. Technometrics, 41(4), pp. 367-368. DOI: <https://doi.org/10.1080/00401706.1999.10485936>
20. Chernyak O. I., Komashko O. V., Stavitskiy A. V., Bazhenova O. V., 2009. Econometrics. Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University", 359 p.
21. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>
22. Hsiao C., 2015. Analysis of Panel Data (Third Edition). Cambridge University Press. URL: <https://assets.cambridge.org/052181/8559/sample/0521818559ws.pdf>. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139839327>
23. Human Development Data. URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>
24. COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery (UNDP). URL: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>
25. Youtie J., Shapira P., 2008. Building an innovation hub: A case study of the transformation of university roles in regional technological and economic development. Research Policy, 37(8), pp. 1188-1204. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.012>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2020; 5(212): 43-51

УДК 369.5

JEL classification: H55, J26

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/6>

О. Чеберяко, д-р іст. наук, канд. екон. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-1563-9611,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

В. Бикова, помічник аудитора

ORCID ID: 0000-0002-2401-8892

ПрАТ "КПМГ Аудит", Київ, Україна

МОДЕЛІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ЗАРУБІЖНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Визначено сутність національної моделі пенсійного забезпечення та її структура відповідно до концепції Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Розглянуто особливості формування моделей пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах та Україні. На основі здійсненого дослідження обґрунтовано подальші вектори формування вітчизняної моделі пенсійного забезпечення, яка містить елементи як розподільного, так і накопичувального пенсійного страхування в обов'язковій і добровільній формах.

Ключові слова: моделі пенсійного забезпечення, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), розподільча пенсійна система, накопичувальна пенсійна система, недержавне пенсійне забезпечення.

Вступ. Відповідно до статті 25 Загальної декларації прав людини "кожна людина має право на такі життєво необхідні речі, як їжа, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування" [2]. Таким чином, уряд кожної країни стикається з питанням побудови оптимально-ефективної моделі пенсійного забезпечення, яка відповідала б "рівню та стабільності економічного розвитку країни, її масштабам, традиціям, накопиченому досвіду соціального забезпечення, ступеню організації найманих працівників" [11, с. 259]. Останнім часом істотно зріс науковий інтерес до особливостей моделей пенсійного забезпечення у зв'язку з актуальними проблемами пенсійних систем багатьох країн, викликаними як внутрішніми факторами, характерними для національних моделей пенсійного забезпечення, так і загальними світовими тенденціями, передусім тенденціями демографічного характеру. Наявні моделі пенсійного забезпечення різних країн можуть мати характерні риси, зумовлені історичними особливостями розвитку пенсійної системи, соціально-економічним станом країни та рівнем життя населення, проте в їх основі лежатимуть моделі соціального забезпечення О. Бісмарка та

У. Бевірджа. Саме тому вкрай важливо дослідити особливості моделей пенсійного забезпечення та механізм їх реалізації на прикладі зарубіжних країн і на основі отриманих результатів сформулювати подальші вектори структурної реформи в Україні.

Мета статті – на прикладі зарубіжних країн дослідити особливості функціонування моделей пенсійного забезпечення та сформулювати вектори подальшої структурної реформи пенсійного забезпечення в Україні. Основними завданнями є: по-перше, теоретичне ознайомлення з поняттям "моделі пенсійного забезпечення" і розгляд структури пенсійної системи відповідно до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР); по-друге, огляд особливостей національних моделей зарубіжних країн, а саме Європейсько-го, Азіатського регіону й Америки; по-третє, визначення векторів удосконалення національної моделі пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжний досвід формування національних моделей пенсійного забезпечення є об'єктом наукових досліджень багатьох вчених. Основою для наукових досліджень

вітчизняних учених є відповідно моделі соціального забезпечення О. Бісмарка та У. Беверіджа [20], а також концепція Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо структурних елементів національних моделей пенсійного забезпечення [19]. О. В. Чеберяко та Г. М. Лозова зазначали, що існують три базові інститути пенсійного забезпечення, а саме: соціальна допомога, обов'язкове пенсійне страхування найманих працівників та особисте добровільне страхування за допомогою накопичених достатніх фінансових засобів для довічної ренти [11]. Е. М. Лібанова за аналогічним підходом пропонує розподіляти види пенсійних систем на розподільні (солідарні), що фінансуються з пенсійних внесків або з податків, та індивідуально-накопичувальні обов'язкові та індивідуально-накопичувальні добровільні [5, ст. 20]. На основі наявного іноземного досвіду О. В. Чернявська систематизувала класифікацію моделей пенсійного забезпечення, виокремивши такі основні класифікаційні елементи: особливості формування фінансових ресурсів, рівень централізації фінансових ресурсів, структурна побудова, специфіка постсоціалістичних країн і рівень економіки [12].

На сьогодні Україна стикнулася з проблемами формування ефективної національної моделі пенсійного забезпечення, викликами для якої є демографічна ситуація, диспропорція працездатного населення і людей похилого віку, вплив макроекономічного стану, тіньова зайнятість і недобросовісна сплата соціальних внесків на загальнообов'язкове соціальне страхування [9]. Але визначати основні вектори подальшої структурної реформи в Україні варто з урахуванням дослідження досвіду функціонування національних моделей пенсійного забезпечення зарубіжних країн.

Методологія дослідження. Під час вивчення міжнародного досвіду функціонування моделей пенсійного забезпечення та організації пенсійних систем у різних країнах авторами було використано методи порів-

няння й узагальнення. Статистичний, порівняльний і системний методи було використано щодо опрацювання статистичних даних звітів Організації економічного співробітництва та розвитку. Оформлення результатів аналізу було здійснено у вигляді таблиць і графіків, тобто використано графічний і табличний метод узагальнення даних.

Виклад основного матеріалу. Пенсійна система – це "сукупність правових, організаційних і фінансово-економічних інститутів і норм, а також – спеціалізованих організаційних структур, метою яких є надання визначеним законом категоріям непрацюючих громадян матеріального забезпечення у вигляді пенсій" [1, с. 21]. Пенсійна система будь-якої країни передусім визначається як сукупність взаємопов'язаних елементів (інститутів, структур), поєднання яких в країні відрізняється залежно від історичного, політичного й економічного розвитку. Саме тому в іноземних джерелах виокремлюють поняття "модель пенсійного забезпечення". Відповідно до концепції ОЕСР модель пенсійного забезпечення трактується як "дизайн" або "архітектура" пенсійної системи, яка "заснована на правилах, що визначають право й рівень виплат одночасно з поділом пенсій на приватні та державні відповідно до національних рахунків" [19, с. 132]. Таким чином, національна модель пенсійного забезпечення – це сформована відповідно до національного законодавства структура пенсійної системи зі специфічними особливостями формування пенсійних виплат.

В основі національних моделей пенсійного забезпечення лежать дві загальновідомі моделі соціального забезпечення:

- модель німецького канцлера О. Бісмарка (континентальна (класична));
- модель британського економіста У. Беверіджа (англосаксонська (ліберально-демократична)).

Таблиця 1. Порівняльна характеристика моделей соціального забезпечення О. Бісмарка та У. Беверіджа

Характеристика	Модель О. Бісмарка (континентальна (класична))	Модель У. Беверіджа (англосаксонська (ліберально-демократична))
Методи фінансування соціального забезпечення	базується на внесках соціального страхування (страховий принцип)	фінансування здійснюється за допомогою податків
Мета	забезпечення рівня життя (<i>standard of living</i>)	забезпечення прожиткового мінімуму (<i>subsistence level</i>)
Рік впровадження	1883 рік	1942 рік
Охоплення населення	зайняте населення	усе населення
Джерело фінансування	здійснюється за рахунок внесків, сплачених із заробітної плати	з державного бюджету
Форма внесків на соціальне страхування	внески нараховуються на основі заробітної плати	у формі уніфікованих одноразових податків

Джерело: складено авторами на основі [15, с. 69–70].

Англосаксонська модель, яка лежить в основі національних пенсійних систем Великої Британії, Данії, Ірландії, Нідерландів, передбачає наявність додаткових методів пенсійного захисту до встановлених в мінімально фіксованих розмірах державних пенсій (*a flat-rate pension*) – додаткові обов'язкові професійні пенсійні програми (*occupational scheme*) та особисте пенсійне страхування (*voluntary savings*). Водночас континентальна модель (Німеччина, Бельгія, Швеція та Франція) сьогодні більшою мірою є диференційованою формою базової солідарної системи (*basic PAYG*), а інші форми мають допоміжне значення [20, с. 15]. Сучасні пенсійні системи більшою мірою діють

як змішані, поєднуючи принципи моделей О. Бісмарка та У. Беверіджа, тобто "використовують як розподільчі методи фінансування (обов'язкове пенсійне страхування), так і додаткові пенсійні програми виробничого забезпечення за розподільчим принципом і на основі капіталізації внесків" [11, с. 259–260].

Структурна організація пенсійних систем країн світу передбачає наявність розподільчої або накопичувальної складової в обов'язковій і добровільній формі. Участь в накопичувальних планах може бути або обов'язковою для роботодавця (Корея, Нідерланди, Китай, Сінгапур, Швеція, Туреччина, Велика Британія) або добровільною (Німеччина, Японія, Польща, Фран-

ція, Словаччина). Індивідуальні накопичувальні плани є обов'язковими в Чилі та Мексиці, добровільні в Чехії, в Австралії – обов'язкові для роботодавця, але добровільні для працівника.

На нашу думку, найбільш чітко відображає наявність як розподільчої, так і накопичувальної складової у двох формах структура побудови пенсійних систем, яка розглядається у концепції ОЕСР і, відповідно, передбачає:

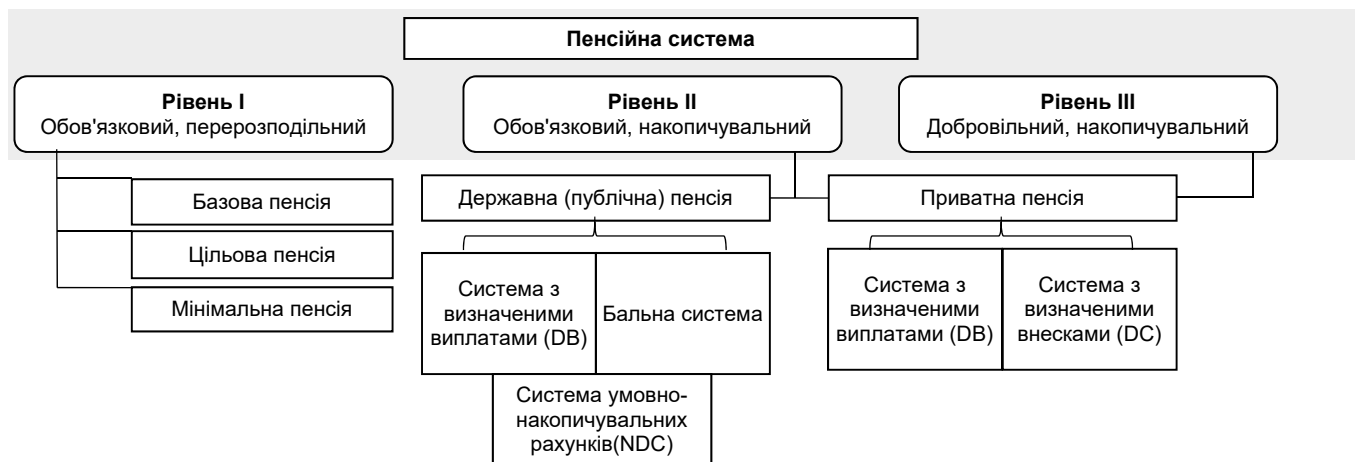

Рис.1. Структура пенсійної системи згідно з концепцією ОЕСР

Джерело: побудовано авторами на основі [19, с. 133].

Пенсійні системи більшості країн засновані саме на принципі солідарності, коли пенсії пенсіонерам виплачуються з обов'язкових платежів, які у цей час платять працюючі громадяни. Ця система називається "Payas You Go" (PAYG) – "виплата по ходу" і становить перший рівень пенсійних систем країн світу [11, с. 260]. За концепцією ОЕСР солідарний, або розподільчий, рівень (PAYG) здійснюється шляхом надання "базової", мінімальної пенсії та цільової допомоги та запобігає зuboжінню населення в старості [19, ст. 132]. Важливо, що PAYG, яка заснована на перерозподільному принципі, оскільки не існує тісного зв'язку між сплаченими внесками (*contribution*) та виплатами (*benefit*), є чутливою до змін зовнішньої кон'юнктури та демографічних змін [9, ст. 420].

Оскільки перший рівень забезпечуватиме лише мінімальний соціальний захист і є досить чутливим до демографічних змін та економічного розвитку країни, виникає потреба в додатковому фінансуванні за рахунок накопичувальної складової пенсійної системи. Накопичувальні моделі є нечутливими до демографічних змін унаслідок індивідуального формування пенсійного капіталу учасниками, де виплати здійснюються за рахунок акумульованих коштів на особистих рахунках [8, с. 421].

У накопичувальних системах важливим залишається визначення типу її модифікацій (див. рис. 1). Найпоширенішими типами є накопичувальні системи з визначеними виплатами (*defined benefit – DB*) і визначеними внесками (*defined contribution – DC*). Накопичувальні системи із визначеними внесками (*DB*) передбачають фіксацію розміру пенсій для кожного із працівників з урахуванням розміру зарплати і стажу роботи (наприклад, такі системи є поширеними в Австрії, Бельгії, Великій Британії, Греції, Іспанії), а накопичувальні системи із визначеними внесками (*DC*), навпаки, передбачають встановлення розміру внесків, а не виплат.

Особливими видами накопичувальних пенсійних систем є бальна система (*points*), або система пенсійних балів, за якої реальний пенсійний капітал визначається з урахуванням кількості та вартості пенсійних балів, що обраховуються на основі індивідуального заробітку.

За системи умовно накопичувальних рахунків (*Notional Defined Contribution – NDC*) відрахування

фіксуються на індивідуальних рахунках і за потреби переводяться в реальний пенсійний капітал, що включає також інвестиційний прибуток за рахунком [19, ст. 132]. На думку зарубіжних учених, цей тип пенсійного забезпечення є фінансово стійким за рахунок встановлення норми прибутку за ануїтетними пенсійними платежами на рівні темпів зростання ставки заробітної плати, а не темпів зростання загальної заробітної плати, і ця прибутковість є "стійкою нормою прибутковості в стійкій системі PAYG" [14].

Таким чином, особливості національних моделей пенсійного забезпечення насамперед полягають в організації складових елементів пенсійних систем, наявності різноманітних державних і добровільних пенсійних програм та їх ефективній взаємодії, яка має забезпечувати не лише мінімізацію соціальних ризиків, а й повноцінне фінансування безперебійної роботи пенсійної системи. Саме тому пропонуємо розглянути особливості національних моделей пенсійного забезпечення на прикладі моделей окремих зарубіжних країн та України.

На нашу думку, на першість заслуговує Німецька пенсійна модель, яка і є першою повноцінною системою пенсійного забезпечення, заснованою на моделі Бісмарка ще з 1883 року. Німецька пенсійна система складається з трьох рівнів:

- державне обов'язкове пенсійне страхування (з окремим поділом умов пенсійного страхування для цивільних, офіцерів, державних службовців та "free professions" (лікарі, юристи, архітектори, фермери тощо);
- добровільне корпоративне страхування, яке здійснюється шляхом створення на рівні підприємств самоврядних структурних підрозділів, які займаються корпоративними та особистими пенсійними програмами;
- приватне страхування (поліси страхових компаній, банківські продукти).

У німецькій пенсійній системі лише перший рівень є обов'язковим для працівників і передбачає внески працівника і роботодавця в однаковій частині 9,3 % заробітної плати до Фонду, а право на отримання пенсії можливе за досягнення 65-річного віку [17]. Німецьку модель використовують в Австрії, Бельгії, Франції та Греції [11, с. 264].

У Великій Британії основою пенсійних виплат є базова державна пенсія, яка доповнюється пенсією з державної пенсійної програми (*State Second Pension, S2P*) і залежить від заробітку працівника. Функціонують також професійні пенсійні схеми, індивідуальні пенсійні рахунки та програми страхових компаній [11, с. 264].

Цікавою є й Швецька модель. Пенсійне забезпечення у Швеції складається з універсальної базової пенсії (*income-based-oldpension*) з невеликим додатковим компонентом – національна додаткова пенсія (*the premium pension*). Загальний обсяг внеску – 18,5 %, з них 16 % сплачує роботодавець (I рівень – *distribution system*), а 2,5 % залежить від заробітної плати (II рівень – *fund-based system*). Особливості національної додаткової пенсії полягають у можливості вибору пенсіонерами фондів для майбутнього інвестування їхніх внесків, а отже, створюється можливість глобальної диверсифікації ризиків [22]. Варто зазначити, що модель пенсійного забезпечення Швеції, починаючи з 50-х років XX ст. є прикладом ідеї "всезагальної моделі" соціального захисту, що об'єднана на ідеях соціального страхування Отто фон Бісмарка й Уільяма Беверіджа, та передбачає надання соціальної підтримки (зокрема пенсійне забезпечення) всім без винятку громадянам країни [1, с. 95].

Країною, яка перейняла досвід обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення є Польща. Польську пенсійну систему в 1999 році було реформатовано у трирівневу пенсійну систему з пенсійної формули встановлених виплат (DB) на обов'язкові визначені внески (DC), на основі яких і створювалися умовно персональні DC-рахунки. Перший рівень є обов'язковою системою "PAYG", яка заснована на обов'язкових внесках на індивідуальні рахунки. Другий рівень – обов'язковий, що діє на основі принципу капіталу з відкритими пенсійними фондами, якими управляють приватні пенсійні компанії. Третій рівень – добровільне пенсійне страхування, що включає професійні пенсійні схеми (PPE) та два види індивідуальних пенсійних рахунків (IKE та IKZE). Важливо зазначити, що 7,3 % страхових внесків, які відчуються до другого рівня, є своєрідним механізмом скорочення коштів, необхідних Інституту соціального страхування (ZUS) для виплат поточних пенсій, що надає можливість державі рефінансувати бюджет ZUS за рахунок сум, спрямованих до відкритих пенсійних фондів. Необхідність здійснення пенсійних заощаджень на персональних добровільних пенсійних рахунках третього рівня пенсійної системи визначається тим, що коефіцієнт заміщення на I-му та II-му рівнях становить 30 %, тому і виникає потреба у додатковому фінансуванні [4].

Пенсійна система Сполучених Штатів Америки, крім загальнодержавної федеральної пенсії, надає можливість американцям бути учасниками добровільної накопичувальної та приватної системи пенсійного забезпечення (другий і третій рівень, які представлені приватною колективною та індивідуальною пенсією).

Окрім стандартних приватних пенсійних планів із визначеними виплатами та встановленими внесками, у США існують федеральні або місцеві пенсійні фонди (пенсійні фонди DB системи), які фінансуються за рахунок штатів або муніципалітетів, та історично були основним видом пенсійного забезпечення. Крім того, було встановлено, що 61 % працівників приватного сектору мають доступ до професійних пенсійних планів (*company-sponsored pension plans*), з них 21 % обирають плани з визначеними виплатами та 55 % – зі встановленими внесками [18, с. 298–299].

Розглядаючи моделі систем пенсійного страхування, слід також звернути увагу на досвід реформування пенсійної системи в країнах Латинської Америки, а саме в Чилі. Пенсійна система Чилі, заснована в 1981 році на індивідуальній схемі капіталізації доходів, має два рівні: обов'язкова накопичувальна система страхування з індивідуальними рахунками, на які зараховується 10 % заробітної плати працівника, і пенсійні програми добровільного пенсійного накопичення. Будучи учасником обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, чилійський працівник, крім 10-відсоткового внеску на індивідуальний рахунок зобов'язаний сплатити додатковий внесок (*management fees*) до одного з шести адміністраторів фондів (*Pension Fund Admsintration*), які пропонують різні інвестиційні стратегії. Також надається базова солідарна пенсія (*the old-age basic solidary pension*), яка покриває потреби 60 % населення Чилі, які не мають пенсійних заощаджень і яка фінансується за рахунок податкових надходжень бюджету [21].

Окремої уваги заслуговують національні моделі пенсійного забезпечення в країнах Азії, де "на практиці поєднано обов'язкове та добровільне пенсійне страхування, а саме застосування механізмів підтримки добровільного накопичення для осіб із невисоким рівнем доходів" [6, ст. 406].

Особливостями азійських національних пенсійних моделей є існування трьох типів:

- по-перше, державних пенсійних систем (Тайвань і Китай), що спираються на державні пенсії для забезпечення осіб похилого віку, причому приватні пенсії відіграють досить незначну роль;
- по-друге, дуалістичні пенсійні системи (Японія та Південна Корея), у структурі яких державні та приватні пенсійні схеми працюють паралельно для забезпечення пенсійного доходу;
- по-третє, індивідуалістичні пенсійні системи (Гонконг та Сінгапур), які характеризуються справжніми повністю профінансованими індивідуальними рахунками, підкреслюючи власні обов'язки громадян щодо забезпечення безпеки похилого віку [16, ст. 608].

За допомогою інституційної інфраструктури пенсійних систем країн Азії пропонуємо розглянути особливості національних моделей пенсійного забезпечення в цих країнах:

Таблиця 2. Національні моделі пенсійного забезпечення країн Азії

Країна	Державна (обов'язкова) пенсія		Корпоративна (добровільна) пенсія	
	Розподільчий рівень	Накопичувальний рівень	DB-схеми	DC-схеми
Японія	Базова пенсія	– спільні пенсійні схеми (MTS) – пенсійне страхування робітників (EPI) – національне пенсійне страхування (NPI) – Національний пенсійний фонд	DB контрактні пенсійні схеми	DC пенсійні схеми (корпоративного та індивідуального типу)
Південна Корея	– базова пенсія за віком – пенсійні схеми	– пенсійні схеми для державних службовців – пенсійні схеми для військовослужбовців – пенсійні схеми для вчителів приватних шкіл	DB пенсійні схеми	DC пенсійні схеми Індивідуальні пенсійні рахунки
Тайвань	– пенсія за віком – допомога на соціальне забезпечення	– пенсійні схеми для військовослужбовців – пенсійні схеми для державних службовців – національне пенсійне страхування (NPI)	–	Індивідуальні пенсійні рахунки

Закінчення табл. 2

Країна	Державна (обов'язкова) пенсія		Корпоративна (добровільна) пенсія	
	Розподільчий рівень	Накопичувальний рівень	ДВ-схеми	ДС-схеми
Китай	Програми пенсійного страхування міського/сільського населення	Пенсійне страхування міських працівників (соціальний пул та індивідуальні рахунки)	–	Програми пенсійного страхування міських підприємств (UEPS)
Гонконг	Соціальна допомога для особи похилого віку	–	–	Фонд обов'язкового забезпечення (MPF)
Сінгапур	–	–	–	Центральний страховий фонд (CPF)

Джерело: складено авторами на основі [16, с. 612–613].

Японська модель є "умовно накопичувальною", оскільки де-юре вона є солідарною (базова пенсія), а де-факто – накопичувальною (спільні пенсійні схеми, пенсійне страхування робітників), у якій держава взяла на себе функції недержавного пенсійного фонду [11, с. 264]. Варто зазначити, що історично в Японії виникають пенсійні схеми накопичувального обов'язкового характеру для обмеженого кола осіб, а починаючи з 1980-х років, шляхом уведення базової пенсії пенсійні схеми MTS, EPI та NPI є доповненням до державної пенсії [16, с. 608]. Основою базової пенсії, достатньої для задоволення нагальних потреб, в Японії є внески застрахованих громадян, підприємців і дотації держави, а джерелом фінансування додаткових пенсій виступають внески роботодавців і працівників [11, с. 264]. У Південній Кореї до періоду фінансової кризи в Азії 1997 року накопичувальне пенсійне страхування стосувалося державних і військовослужбовців, учителів приватних шкіл і самозайнятих. Однак унаслідок фінансової кризи 1997 року уряд Південної Кореї спочатку оновив корпоративні пенсії, а в 2005 році прийняв Закон про забезпечення доходів при виході на пенсію (*the Employees' Retirement Income Security Act*), який законодавчо затвердив існування трьох корпоративних пенсійних схем. Крім того, лише у 2007 році уряд Південної Кореї створив універсальну базову пенсію за віком, яку отримують близько 70 % людей похилого віку в країні.

На відміну від дуалістичних моделей, статистична пенсійна модель Тайваню характеризується домінуванням державних пенсійних схем (пенсія за віком і допомога на соціальне забезпечення), а також національних пенсійних схем для окремих верств населення країни. Наразі в Тайвані функціонують чотири пенсійні схеми для різних професійних груп та одна пенсійна схема для селян у віці понад 65 років, а недержавні пенсії не відіграють суттєвої ролі.

Програма пенсійного страхування міського/сільського населення в Китаї заснована на принципах соціального страхування, яка доповнюється гарантіями центрального уряду та додатковими виплатами місцевих органів влади. Другою основною схемою Китаю є пен-

сійне страхування міських працівників, яке складається із двох рівнів: соціальний пул та індивідуальний рахунок, розміри внесків до яких відповідно 20 % і 8 % від валової заробітної плати, які розподіляються між роботодавцями та працівниками [17, с. 60–610].

Індивідуалістичні пенсійні системи Гонконгу та Сінгапуру відводять державі вільну регуляторну роль щодо встановлення законодавчих меж, за допомогою яких накопичується пенсійний дохід, а пенсійне забезпечення покладається на централізовані або комерційні керівні фонди – Фонд обов'язкового забезпечення в Гонконгу та Центральний страховий фонд у Сінгапурі.

Основними векторами щодо вдосконалення моделей пенсійного забезпечення в країнах Азії було введення перерозподільного елементу між базовою і соціальною пенсією та стимулювання самозайнятих осіб та осіб, зайнятих у неформальному секторі економіки, до участі в системах накопичувального пенсійного страхування шляхом використання методів державного субсидювання [6, с. 407].

Варто зазначити, що за останні десятиліття багато урядів зарубіжних країн істотно змінили свої державні пенсійні системи. На нашу думку, варто виокремити два тренди. По-перше, розширення "попередньо фінансованих" приватних пенсійних планів, які здійснюються приватними фондами [13]. Це означає, що в приватних фондах відкриваються індивідуальні накопичувальні пенсійні рахунки за пенсійними планами, які здійснюються на обов'язковій основі. Розміри активів приватних накопичувальних пенсійних фондів у різних країнах можуть коливатися від 0 % до 150 % і вище від ВВП, а середньозважений розмір резервів, створених урядами для соціального захисту населення у 2018 році для країн ОЕСР, становив 14,3 % від ВВП, а найбільший показник був характерним для Люксембургу (30,8 %), Швеції (29,4 %) і Фінляндії (28,4 %) [19, с. 211]. При цьому азійські країни, такі як Японія та Китай, мають приблизно однакові обсяги резервів у приватних фондах, а в США та Чилі розмір пенсійних фондів в 2018 році становив 134,4 % та 70,2 % від ВВП країни відповідно (табл. 3).

Таблиця 3. Активи в накопичувальних приватних пенсійних фондах у країнах ОЕСР у 2018 році (% до ВВП)

Країна	Приватні пенсійні фонди	Країна	Приватні пенсійні фонди	Країна	Приватні пенсійні фонди	Країна	Приватні пенсійні фонди
Австралія	140,7	Франція	10,4	Корея	28,5	Португалія	19,3
Австрія	5,5	Німеччина	6,9	Латвія	13,8	Словаччина	11,7
Бельгія	10,9	Греція	0,7	Литва	7,2	Словенія	6,8
Канада	155,2	Угорщина	5,3	Люксембург	2,7	Іспанія	12,5
Чилі	70,2	Ісландія	161	Мексика	16,2	Швеція	88
Чехія	9,2	Ірландія	33,9	Нідерланди	173,3	Швейцарія	142,4
Данія	198,6	Ізраїль	57,4	Нова Зеландія	27,4	Туреччина	2,5
Естонія	16,9	Італія	9,8	Норвегія	9,8	Англія	104,5
Фінляндія	57,2	Японія	28,3	Польща	8,5	США	134,4

Джерело: складено авторами на основі [19, с. 211].

Таким чином, практика залучення до державних накопичувальних програм приватних пенсійних фондів є передумовою економічного зростання країни, оскільки фінансові ресурси пенсійних фондів є джерелом довгострокових інвестицій.

По-друге, впровадження добровільного пенсійного забезпечення поряд із обов'язковим сприяє зростанню показника коефіцієнта заміщення пенсією заробітної плати, який дозволяє оцінити рівень заміщення пенсією втраченого заробітку працівника. У середньому цей

показник по країнах ОЕСР становить 59 % [19, с. 154]. Проте в країнах зі значним покриттям добровільного пенсійного забезпечення (Бельгія, Канада, Німеччина, Ірландія, США та Велика Британія) охоплення добровільною пенсією збільшує майбутні чисті показники заміщення пенсією заробітку в середньому на 26 %, якщо виплати здійснюються протягом усього трудового стажу, або ж на 10 %, якщо вклади здійснюються, починаючи з 45 років [19, с. 18].

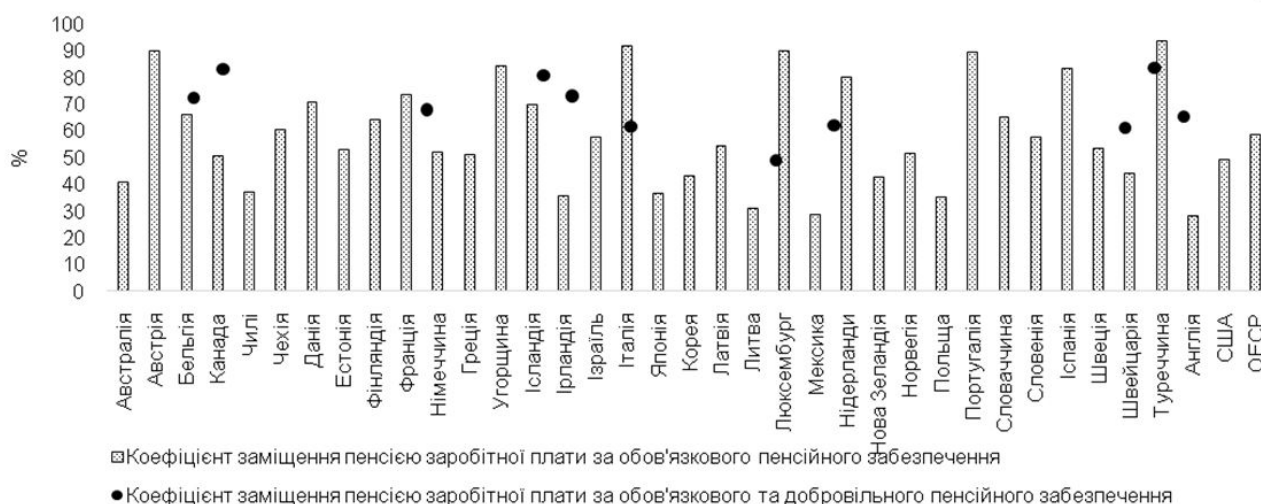

Рис. 2. Коефіцієнт заміщення пенсією заробітної плати за обов'язкового та добровільного пенсійного забезпечення в 2019 році

Джерело: побудовано авторами на основі [19, с. 157].

З рис. 2 можемо зробити висновок, що впровадження схем добровільного пенсійного страхування в окремих країнах ОЕСР позитивно вплинуло на зростання показника коефіцієнта заміщення пенсією заробітної плати. Наприклад, у Бельгії загальний коефіцієнт заміщення від обов'язкових і добровільних пенсійних схем становить 72,4 %, що на 6,2 % вище, ніж від виключно обов'язкових пенсійних схем. Найбільше збільшення показника заміщення пенсією заробітку за рахунок охоплення добровільним пенсійним забезпеченням демонструють такі країни, як Ірландія – на 45,2 %, Канада – на 32,6 % і США – на 34,3 %.

Вітчизняна модель пенсійного забезпечення відповідно до специфіки інших пострадянських країн будувалася за принципом солідарності поколінь. Відповідно до статті 2 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 року № 1058-IV система пенсійного забезпечення є трирівневою, рівнями якої є:

- солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- система недержавного пенсійного забезпечення [7].

В Україні, аналогічно до більшості зарубіжних країн, законодавчо встановлені три рівні, проте наразі функціонує лише солідарна система пенсійного страхування та недержавне пенсійне забезпечення, а другий рівень перебуває на стадії розробки. Структура системи пенсійного забезпечення України побудована таким чином, що гарантоване державою право на соціальний захист

забезпечується через перший рівень пенсійної системи, а страхування додаткової пенсії – третій.

Поточний стан пенсійної системи України загалом характеризується зменшенням показника заміщення пенсією заробітної плати з 45,9 % у 2010 році до 31,7 % у 2018 році, що ілюструє зменшення матеріальної забезпеченості непрацездатного населення та неможливість Пенсійного фонду України, суб'єкта солідарного рівня, виконувати належним чином покладену на нього функцію [9, с. 274]. Крім того, Пенсійний фонд України є фінансово несамоостійним і залежить від значних асигнувань з державного бюджету, зокрема за підрахунками 21,3 % загальних асигнувань у 2019 році – це асигнування саме до Пенсійного фонду України [10, с. 475].

На нашу думку, вітчизняна модель пенсійного забезпечення потребує удосконалень і практичного впровадження її другого рівня, який може бути ефективно реалізований лише за умови економічного розвитку, наявності надійних інвестиційних інструментів вкладення пенсійних коштів, а також достатнього фінансового становища громадян. Проте відповідно до зарубіжного досвіду ефективність накопичувального складника пенсійної системи залежить від низки суб'єктивних і загальноекономічних чинників, зокрема, це фактори, які впливатимуть на прибутковість і ризиковість інвестицій. Крім того, для України одним зі складних питань запровадження другого рівня пенсійної системи є вартість переходу до накопичувального страхування та компенсація сьогодишньому поколінню пенсіонерів коштів, які відволікаються у накопичувальну систему.

У процесі вітчизняного пенсійного реформування необхідно також звернути увагу на перспективи недержавного або добровільного пенсійного забезпечення. На жаль, на сьогодні необізнаність і недовіра клієнтів до фінансових посередників, відсутність надійних інструментів інвестування, а також низька купівельна спроможність є основними перешкодами до розвитку добровільного страхування. Розв'язанню проблеми непопулярності недержавного пенсійного забезпечення сприятимуть, по-перше, програми інформування населення щодо можливостей отримання додаткової пенсії, по-друге, започаткування практики співфінансування пенсійних внесків роботодавцем і працівником з ініціативи останнього, по-третє, посилення системи захисту пенсійних накопичень [3, с. 152].

Висновки. На сьогодні не існує ідеальної або універсальної моделі пенсійного забезпечення, а національні моделі мають сприяти матеріальному забезпеченню населення за рахунок різного поєднання складових пенсійних систем. Саме тому при формуванні національних моделей пенсійного забезпечення уряди країн крім розподільчих публічних схем створюють накопичувальні публічні програми, поряд з якими функціонують приватні схеми. Перевагами розподільчих елементів, заснованих на принципі солідарності поколінь (на поточному фінансуванні), є незалежність розміру пенсії від функціонування фінансових ринків, що забезпечує більш надійний захист і вищу норму заміщення для осіб з невисокою заробітною платою. Накопичувальні елементи є більш справедливими до платників внесків, оскільки розмір їхніх майбутніх пенсійних виплат залежатиме від накопичених за працездатний період коштів та інвестиційного доходу. Крім того, однозначною перевагою цього елемента в структурі пенсійної системи є можливість інвестування пенсійних коштів в економіку.

Огляд національних моделей пенсійного забезпечення в зарубіжних країнах дав можливість зробити такі висновки:

- по-перше, національні моделі європейських країн (Німеччина, Швеція, Польща) пропонують широкий спектр послуг пенсійного забезпечення з розвинутою системою надання базової соціальної пенсії, проте віддають перевагу накопичувальному пенсійному страхуванню на обов'язковій основі;
- по-друге, для національних моделей пенсійного забезпечення країн Азії (Китай, Південна Корея, Японія та інші) характерний історично розвинений рівень накопичувального пенсійного страхування та введення перерозподільного елемента та соціальної (базової) пенсії з метою розширення пенсійного забезпечення та боротьби з бідністю серед осіб похилого віку.

Практично було отримано результати, що впровадження добровільного пенсійного забезпечення поряд з обов'язковим сприяє зростанню в окремих країнах (Бельгія, Канада, Німеччина, Ірландія, США та Велика Британія) показника заміщення пенсією заробітку, а можливість участі накопичувальних приватних пенсійних фондів в обов'язковому пенсійному страхуванні формує значний інвестиційний ресурс для зарубіжних країн.

Відповідно до досвіду формування моделей пенсійного забезпечення в європейських країнах, ми вбачаємо основними векторами структурної реформи в Україні такі:

- впровадження другого рівня, що де-факто можливо лише за умови подолання хронічної незбалансованості бюджету Пенсійного фонду;
- підвищення зацікавленості населення до добровільного пенсійного страхування шляхом інформування населення про добровільне пенсійне страхування та заохочення роботодавців до участі в недержавних пенсійних фондах.

Крім того, на нашу думку, для забезпечення ефективного функціонування як другого, так і третього рівня, тобто накопичувальних схем пенсійного забезпечення, в Україні не вистачає інституційного забезпечення з боку уряду, а саме наявності механізму й інститутів гарантування пенсійних внесків, аналогічних до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Крім того, ефектвне впровадження другого рівня можливе лише за умови наявності надійних інструментів фінансових вкладів та достатнього рівня заробітних плат громадян, які будуть здійснювати вкладення.

Проте варто зазначити, що відмова від солідарної пенсії для України є неприпустимою, оскільки пенсії, які виплачуються із солідарного рівня, мають становити мінімально допустимий рівень соціальної допомоги непрацездатному населенню і сприяти боротьбі з бідністю в країні. Таким чином, створення багаторівневої пенсійної системи в Україні сприятиме врахуванню інтересів населення та держави.

Дискусія. Безсумнівно, дослідження національних моделей пенсійного забезпечення має бути продовжено в напрямі не лише огляду особливостей структури пенсійної системи та ключових структурних реформ в зарубіжних країнах, а також у напрямі визначення наслідків цих змін та їх впливу на фінансову спроможність пенсійної системи країни та благополуччя її населення непрацездатного віку. Це сприятиме передбаченню можливих результатів структурної реформи в Україні щодо впровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, тобто створення де-факто багаторівневої моделі пенсійного забезпечення відповідно до зарубіжної практики.

Список використаної літератури

1. Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. канд. економ. наук з держав. управління / О. Є. Буряченко. – Одеса, 2017. – 252 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – ст. 3103. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 – Назва з екрана.
3. Козак Г. І. Недержавні пенсійні фонди в умовах реформування пенсійної системи України: дис. канд. економ. наук: 08.00.08 / Козак Галя Іванівна. – Тернопіль, 2018. – с. 225
4. Накопичувальне пенсійне страхування: досвід Польщі [Електронний ресурс] // Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. – Режим доступу: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/polandpension.pdf>. – Назва з екрана.
5. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації : колективна монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.
6. Петрушка О. В. Розподільчі та накопичувальні пенсійні системи: азійський досвід та висновки для України / О. В. Петрушка, І. П. Сидоров // Інфраструктура ринку. – 2019. – № 35. – С. 405-410. <https://doi.org/10.32843/infrastructure35-64>
7. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 року №1058-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №49-51. – ст. 376 (зі змінами та доповненнями) / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. – Назва з екрана.
8. Прокопенко В. Ю. Пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід / В. Ю. Прокопенко, В. С. Міщенко // Вісн. ХНАУ. Серія: Економічні науки. – 2018. – № 4. – С. 418-427. DOI: 10.31359/2312-3427-2018-4-418

9. Чеберяко О. Солідарна система пенсійного забезпечення в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / О. Чеберяко, В. Бикова // Модернізація державних фінансів України в контексті європейського вибору : монографія / за наук. ред. І. О. Лютого, В. Б. Тропінної. – Чернівці : ЧНТУ, 2019. – 312 с.

10. Чеберяко О. Фінансова спроможність солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні / О. Чеберяко, В. Бикова // Формування ринкової економіки в Україні. – 2019. – № 41. – Режим доступу: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/economics/article/view/2866>. – Назва з екрана.

11. Чеберяко О. В. Моделі пенсійного забезпечення та реформування системи пенсійного забезпечення в Україні / О. В. Чеберяко, Г. М. Лозова // National economic development and modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine : Collective monographie / edited by A. Pavlik, K. Shaposhnikov. – Kielce, Poland, 2017. – Volume 1. – С. 253–272.

12. Чернявська О. В. Класифікація національних моделей пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / О. В. Чернявська, О. А. Горбунова // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 38–44.

13. Hassel Anke. The political economy of pension financialisation: public policy responses to the crisis / Anke Hassel, Marek Naczyk & Tobias Wi. // Journal of European Public Policy. – 2019. – Vol. 26. – P. 483–500. <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1575455>

14. Auerbach Alan J. Welfare and generational equity in sustainable unfunded pension systems / Alan J. Auerbach, Ronald Lee // Journal of Public Economics. – 2011. – Vol. 95 (1–2). – P. 16–27. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.09.008>

15. Bismarck versus Beveridge: A Comparison of Social Insurance Systems in Europe: Database for Institutional Comparisons in Europe (DICE Database) [Electronic resource]. – 2008. The CES ifo Group. – Mode of access: <https://www.cesifo-group.de/DocDL/dicereport408-db6.pdf>.

16. Chung-Yang Yeh. Public-private pension mixes in East Asia: institutional diversity and policy implications for old-age security [Electronic

resource] / Chung-Yang Yeh, Hyunwook Cheng, Shih-Jiunn Shi // Ageing & Society. – 2020. – Vol. 40. – P. 604–625. – Mode of access: <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001137>

17. German Pension System [Electronic resource] // ed. Jürgen Fodor / – 2018. – Mode of access: https://www.actuaries.org/IAA/Documents/CMTE_SSC/Meetings/Berlin_2018/Minutes/4_German_Pension_System.pdf.

18. OECD Private Pension. Outlook 2008, 2009 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/pensions/private-pensions/42169565.pdf>

19. Pension at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators [Electronic resource]. – 2019. – Mode of access: <https://doi.org/10.1787/b6d3dcfc-en>.

20. Pensions Schemes: Policy Department A [Electronic resource] / Karel Lannoo, Mikkel Barslund, Ales Chmelař, Marten von Werder // Economic and Scientific Policy. – 2014. – Mode of access: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU\(2014\)536281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU(2014)536281_EN.pdf)

21. Retirement Anxiety of Informal Workers: A View on the Chilean Pension System [Electronic resource]. – 2018. – Mode of access: https://icpm.in1touch.org/document/5309/REQUIRED-Case-Study-Chile-Retirement-FINAL_.pdf.

22. The Swedish old-age pension system [Electronic resource] / Government Offices of Sweden. Ministry of Health and Social Affairs. 2016. – Mode of access: https://www.government.se/49aff8/contentassets/f48ac850ff0f4ed4be05ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system_webb.pdf

Received: 14/09/2020

1st Revision: 28/09/2020

Accepted: 27/10/2020

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

О. Чеберяко, д-р ист. наук, канд. экон. наук, проф.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

В. Бикова, помічник аудитора

АО "КПМГ Аудит", Київ, Україна

МОДЕЛИ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ: ЗАРУБЕЖНАЯ И ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА

Определена сущность национальной модели пенсионного обеспечения и ее структура в соответствии с концепцией Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР). Рассмотрены особенности формирования моделей пенсионного обеспечения в зарубежных странах и Украине. На основе проведенного исследования обоснована необходимость функционирования отечественной модели пенсионного обеспечения, которая содержит элементы как распределительного, так и накопительного пенсионного страхования в обязательной и добровольной формах.

Ключевые слова: модели пенсионного обеспечения, Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), распределительная пенсионная система, накопительная пенсионная система, негосударственное пенсионное обеспечение.

O. Cheberyako, Dr of Historical Science, PhD in Economics, Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,

V. Bykova, Junior Auditor

PJSC KPMG Audit, Kyiv, Ukraine

MODELS OF THE PENSION SYSTEM: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND LOCAL PRACTICE

The article substantiates the nature of the national models of the pension system and its structure in accordance with the concept of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). The basis of the national models of pension system are two well-known models of social security: Bismarck and Beveridge Social Insurance Systems. Thus, authors prepared the comparison of this models. The features of pension system in the countries of Europe (Germany, Great Britain, Sweden, Poland), the United States and Chile are analysed. The analysis of the national models of the pension system in Asian countries identifies three institutional patterns: the statist pension system (Taiwan and China), the dualist pension system (Japan and Korea) and individualist pension system (Hong Kong and Singapore). Based on trends of development of pension provision in foreign countries, authors determine the main tasks and ways to improve the domestic system, namely, introduction mandatory funded pension system and reforming the voluntary private pensions insurance.

Keywords: models of the pension system, Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), distribution pension system, funded pension system, voluntary private pensions.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Buriachenko O.E., 2017. The pension system in Ukraine: the history of formation and theoretical foundations of development at the present stage of nation-building [Ph.D. dissertation], Odessa. 252 p.

2. Universal Declaration of Human Rights, 1948 [online]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

3. Kozak H.I., 2018. Non-state pension funds in the context of reforming the pension system of Ukraine [Ph.D. dissertation], Ternopil. 225 p.

4. Accumulative pension insurance: the Poland experience, 2018. Financial and economic analysis office in the VRU [online]. Available at: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/polandpension.pdf>

5. Libanova E., 2010. Pension reform in Ukraine: directions of implementation. 270 p.

6. Petrushka O.V., Sydor I.P., 2019. Distributive and accumulative pension systems: Asian experience and conclusions for Ukraine. Infrastruktura Rynku, No35.p 405–410. <https://doi.org/10.32843/infrastruct35-64>

7. Act No. 1058-IV of 9 July 2003 on compulsory State pension insurance [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

8. Prokopenko V.Yu., Mishchenko V.S., 2018. Pension provision: domestic practice and foreign experience Visnyk KhNAU Ekonomichni Nauky, No4. p. 418–427. DOI: 10.31359/2312-3427-2018-4-418

9. Cheberyako O.V., Bykova V.O., 2019. Solidarity pension system in Ukraine: current state, problems and prospects of development. *Modernizatsiia derzhavnykh finansiv Ukrainy v kontekstii evropeiskoho vyboru* [monohrafiia]. 312 p.
10. Cheberyako O.V., Bykova V.O., 2019. Financial stability of the solidarity pension system in Ukraine. *Formuvannia rynkovoi ekonomiky v Ukraini*, No 41 [online]. Available at: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/economics/article/view/2866>
11. Cheberyako O.V., Lozova H.M., 2017. Models of pension provision and reform of the pension system in Ukraine. *National ekonomik development and modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine*, volume 1. p.253-272
12. Chernyavska O.V., Horbunova O.A., 2013. Classification of national pension's models: international experience and local practice. *Ekonomika ta derzhava*, No2. p. 38-44
13. Anke Hassel, Marek Naczyk & Tobias Wib, 2019. The political economy of pension financialisation: public policy responses to the crisis. *Journal of European Public Policy*, volume 26. pp. 483-500 <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1575455>
14. Auerbach, Alan J., Lee, Ronald, 2011. Welfare and generational equity in sustainable unfunded pension systems. *Journal of Public Economics*, volume 95 (1-2). p.16-27. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.09.008>
15. Bismarck versus Beveridge: A Comparison of Social Insurance Systems in Europe: Database for Institutional Comparisons in Europe (DICE Database), 2008. The CES ifo Group [online]. Available at: <https://www.cesifo-group.de/DocDL/dicereport408-db6.pdf>.
16. Chung-Yang Yeh, Hyunwook Cheng, Shih-Jiunn Shi, 2020. Public-private pension mixes in East Asia: institutional diversity and policy implications for old-age security. *Ageing & Society*, volume 40. p.604 – 625. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001137>
17. German Pension System by Jürgen Fodor, 2018. [online]. Available at: https://www.actuaries.org/IAA/Documents/CMTE_SSC/Meetings/Berlin_2018/Minutes/4_German_Pension_System.pdf
18. OECD Private Pension. Outlook 2008, 2009 [online]. Available at: <http://www.oecd.org/pensions/private-pensions/42169565.pdf>
19. Pension at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators, 2019 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1787/b6d3dcfc-en>.
20. Karel Lannoo, Mikkel Barslund, Ales Chmelar, Martenvon Werder, 2014. Pensions Schemes: Policy Department A: Economic and Scientific Policy [online]. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU\(2014\)536281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU(2014)536281_EN.pdf)
21. Retirement Anxiety of Informal Workers: A View on the Chilean Pension System, 2018 [online]. Available at: https://icpm.in1touch.org/document/5309/REQUIRED-Case-Study-Chile-Retirement-FINAL_.pdf.
22. The Swedish old-age pension system, 2016. Government Offices of Sweden. Ministry of Health and Social Affairs [online]. Available at: https://www.government.se/49aff8/contentassets/f48ac850ff0f4ed4be065ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system_webb.pdf

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH AND REFERENCES (IN LATIN): TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION

I.A. Bogoslov, PhD Student, Teaching Assist.
ORCID ID: 0000-0001-5834-8710
Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania
M.R. Georgescu, PhD, Prof.
ORCID ID: 0000-0002-7022-3715
Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Iasi, Romania
A.G. Pitic, PhD, Assist. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-0104-5430
Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/1>
p. 6–11

LINKING FACEBOOK TO WORDPRESS FOR EDUCATIONAL PURPOSES – A PROPOSED ARCHITECTURE SUSTAINING SOCIAL LEARNING

Ensuring social educational processes does not only represent a trend in terms of the evolution of e-Learning systems, but also one of the main points of interest targeted by the developers of certain social platforms. In fact, raising awareness with respect to the importance of using Social Media tools in education leads to a two-way approach: both by integrating social tools into e-Learning systems and by integrating learning facilities into Social Media platforms.

Over time, the social network Facebook has benefited from intense use at global level, including in e-Learning processes. In order to meet the current needs in terms of teaching and learning, Facebook has provided users with built-in opportunities to facilitate social learning processes. However, expanding the Social Learning features integrated in Facebook can be a challenge at present, because of the policies imposed for the social network.

The present article outlines a proposed architecture for extending the Social Learning functionalities offered within Facebook Groups by ensuring the correlation with WordPress open-source CMS. Aspects related to how the correlation between the two platforms can be ensured, the necessary tools and the steps involved will be discussed. Also, the main implications and advantages offered by such an architecture and the identified limitations will be highlighted.

1. Statista, 2020. Number of social network users worldwide from 2017 to 2025 (in billions). [Online] Available at: <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>
2. Siemens, G., 2005. Connectivism: A learning theory for the digital age. International Journal of Instructional Technology & Distance Learning, pp. 3-10.
3. Downes, S., 2010. New technology supporting informal learning. Journal of Emerging Technologies in Web Intelligence, 2(1), pp. 27-33. DOI: <https://doi.org/10.4304/jetwi.2.1.27-33>
4. Statista, 2020. Most popular social networks worldwide as of July 2020, ranked by number of active users(in millions). [Online] Available at: <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>
5. Rojas-Kramer, C., Esquivel-Gómez, I. & García-Santillán, A., 2015. EDUCATIONAL USE OF FACEBOOK IN HIGHER-EDUCATION ENVIRONMENTS: CURRENT PRACTICES AND GUIDELINES. Madrid, Spain, s.n., pp. 6042-5052.
6. Meishar-Tal, H., Kurtz, G. & Pieterse, E., 2012. Facebook Groups as LMS: A Case Study. International Review of Research in Open and Distance Learning, pp. 33-48. DOI: <https://doi.org/10.19173/irrodl.v13i4.1294>
7. Akbari, E., Pilot, A. & Simons, P.-J., 2015. Autonomy, competence, and relatedness in foreign language learning through Facebook. Computers in Human Behavior, pp. 126-134. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.036>
8. Aaen, J. & Dalsgaard, C., 2016. Student Facebook groups as a third space: between social life and schoolwork. Learning, Media and Technology, pp. 160-186. DOI: <https://doi.org/10.1080/17439884.2015.1111241>
9. Davidovitch, N. & Belichenko, M., 2018. Facebook Tools and Digital Learning Achievements in Higher Education. Journal of Education and e-Learning Research, pp. 8-14. DOI: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.77189>
10. Thai, M., Sheeran, N. & Cummings, D. J., 2019. We're all in this together: The impact of Facebook groups on social connectedness and other outcomes in higher education. The Internet and Higher Education, pp. 44-49. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2018.10.001>
11. Coates, H., James, R. & Baldwin, G., 2005. A critical examination of the effects of learning management systems on university teaching and learning. Tertiary Education and Management, Volume 11, pp. 19-36. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11233-004-3567-9>
12. Facebook Help Center, 2019. What is a social learning group on Facebook and how does it work?, s.l.: s.n.
13. WordPress, 2020. About. [Online] Available at: <https://wordpress.org/about/>

M. Knir, PhD in Economics, Associate Prof.
ORCID ID: 0000-0001-5591-2814

V. Delas, PhD in Economics, Associate Prof.
ORCID ID: 0000-0002-9570-1875

N. Budnyk, Expert
ORCID ID: 0000-0001-6139-5622

Ukrainian Laboratory of Quality and Safety of Agricultural Products, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/2>
p. 11–18

BUDGET DECENTRALIZATION AND ITS INFLUENCE ON THE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINIAN REGIONS

The article generates the main results of the first stage of decentralization reform in Ukraine during the period from 2014 to 2018. The aim of the article is to analyze the process of decentralization in Ukraine, highlight the revenues and expenditures of local budgets and justify the need to create a development strategy for Amalgamated Territorial Communities (ATC). Considering the given indicators it is proved that the goal of ensuring financial autonomy and transparency of local authorities

can be considered to be achieved. The interrelation of expansion of powers for local authorities and obtaining budgetary independence and increase of motivation to increase profitability is analysed. The development strategy for the Amalgamated Territorial Communities (ATC) is assessed. Proposals for increasing the capacity of the second stage of the reform are provided. The findings are useful for practitioners and researchers to gain knowledge on the practical issues and challenges of decentralization reform in Ukraine.

1. Bozhkova K. 2019. Community Development Strategy. Portal Decentralization <https://decentralization.gov.ua/news/10947>
2. Chebryakova O. 2019. Budget policy of Ukraine in the field of expenditures as a basis for promising economic development. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. №5 (206). P.41-47. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2019/206-5/6>
3. Dollery, E. Brian, Drew, Joseph (2017) Chalk and Cheese: A Comparative Analysis of Local Government Reform Processes in New South Wales and Victoria. International Journal of Public Administration 41(1), 1-12. DOI: 10.1080/01900692.2017.1298609
4. Dynamics of unification of territorial communities of Ukraine. Ukrainian Center for Public Data. 2018. <https://socialdata.org.ua/dinamika-obiednannya-teritorialnikh-g/>
5. European Charter of Local Self-Government, ratified by the Law of Ukraine of July 15, 1997. № 52/97 http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
6. Financial decentralization in Ukraine. The first stage of success. Ministry of Regional Development, Construction and Housing of Ukraine [http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finanova_decentr_\(21.03.17\).pdf](http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finanova_decentr_(21.03.17).pdf)
7. Hanzyska T. 2017. Local budgets in the context of financial decentralization. Scientific Bulletin of Kherson National University. Juridical sciences. №. 1. P. 22–26
8. Lyutyy I. 2018. Personal income taxation and local finances: contradictions and prospects for their solution. Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. №1 (196). P. 53-60. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/8>
9. Oates, Wallace E. 1972. Fiscal Federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovich, pp.4-6
10. On Amendments to the Budget Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Tax Reform: Law of Ukraine of December 24, 2015. №914-VIII <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/914-19>
11. On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Tax Reform: Law of Ukraine of December 28, 2014. №71-VIII <http://zakon.rada.gov.ua/go/71-19>
12. On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 1, 2014 №333-r <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>
13. Report on monitoring the process of decentralization of power and reform of local self-government as of December 10, 2019. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/506/10.12.2019.pdf>
14. Report on the use of subventions received from the state budget by local budgets As of December 1, 2018. State Treasury Service of Ukraine <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/2018-12>
15. Shah, Anwar (2015) Taxing choices for economic growth with social justice and environmental protection in the people's republic of China. Public Finance and Management 15(4), 351-380. https://www.researchgate.net/publication/287645974_TAXING_CHOICES_FOR_ECONOMIC_GROWTH_WITH_SOCIAL_JUSTICE_AND_ENVIRONMENTAL_PROTECTION_IN_THE_PEOPLES_REPUBLIC_OF_CHINA
16. Sirik Z. 2018. Problems of cooperation of investment resources of territorial communities. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. №2 (197). P. 37-43. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/197-2/6>
17. Sokolova O. 2016. Theoretical principles of financial decentralization in the conditions of public administration reform. Visnyk of NAPA under the President of Ukraine. Series "Public Administration". №4. Pp. 117-124
18. Strategy in the field of "Local Finance". Association of Ukrainian Cities <https://www.auc.org.ua/>
19. The results of the first stage of decentralization in Ukraine in the period from 2014 to 2018. Portal Decentralization of Ukraine <https://decentralization.gov.ua/about>
20. Tiebout, M. Charles (1956) A Pure Theory of Local Expenditures. The Journal of Political Economy, Vol. 64, No. 5, pp. 416-424. https://fb.unc.edu/teaching/PLSC541_Fall08/tiebout_1956.pdf
21. Tiebout, M. Charles (1961) An Economic Theory of Fiscal Decentralization. Public Finances: Needs, Sources, and Utilization, pages 79-96. National Bureau of Economic Research, Inc.
22. Vasylenko D. 2015. Budget decentralization as a way to implement budget policy. Scientific blog. National University "Ostroh Academy" <https://naub.ua.edu.ua/2015/>
23. Vedel, Georges (1973) Administrative law in France. Translated by L. Etin. Moscow, Progress. – 512 p.
24. Werner, Jan (2008) Fiscal Equalisation among the states in Germany. RePEc. https://www.researchgate.net/publication/5164384_Fiscal_Equalisation_among_the_states_in_Germany
25. Wozniak G. 2017. Features of intergovernmental relations in the context of achieving the financial capacity of territorial communities. World of Finance. State and local finance. №2. P. 17–28

I. Mazur, Dr of Sciences (in Economics), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-2441-8001

V. Gura, PhD in Economics, Associate Prof.

ORCID ID: 0000-0002-4870-4037

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

K. Solodovnikova, PhD in Psychology,

ORCID ID: 0000-0002-9169-9026

Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/3>

p. 18–26

CURRENT TRENDS IN ENTREPRENEURSHIP MOTIVATION: INTERDISCIPLINARY APPROACH

The essence of motivation of entrepreneurs is revealed through the types of personal intelligence and the proposed entrepreneurial motivation system. The motives of the entrepreneur and the consumer are investigated. The system of motivation of the businessman is offered. The importance of the creative function of entrepreneurship in the conditions of the fourth industrial revolution is substantiated. Customer-oriented as an important component in the motivation of modern entrepreneurship is considered, the customer-oriented approach and customer-oriented culture of the entrepreneur are analyzed. The need for digitalization in entrepreneurship is noted. An interdisciplinary approach has been applied in the study of modern trends in the motivation of entrepreneurs.

The authors propose to expand the narrowly specialized research methodology and introduce an integrated approach that allows to involve the methodology of individual areas of knowledge in the process of interdisciplinary research. It is revealed that the modern approach to studying the motivation of the entrepreneur does not allow the use of the prognostic

function of science, as it is based on the fact that modern studies of business motivation do not take into account the peculiarities of gender differences.

1. Edgeworth, F.Y., (1881). *Mathematical Psychics: An Essay On the Application of Mathematics to the Moral Sciences*. London: Kegan Paul.
2. Kahneman, D. (2020). *Thinking, Fast and Slow*. Litres, 656 p.
3. Katona, G. (1974). Psychology and consumer economics. *Journal of Consumer Research*, 1-8.
4. Lambert, C. (2006). The marketplace of perceptions. *Harvard Magazine*, 108(4), 50.
5. McClelland, D. C. (1987). *Human motivation*. CUP Archive. 663 p.
6. Mandeville, B. (1705). *THE Grumbling Hive: or, knaves Turn'd HONEST*. Printed in the year.
7. Maslow, A. (1999) *Motivatsiya i osobystist'*/Abraham Maslow. Motivation and Personality.SPb.: Yevraziya, 353.
8. Saymon G. A. (2000) *Teoriya prinyatiya resheniy v ekonomicheskoy teorii i v nauke o povedenii. Vekhi ekonomicheskoy mysli T.2. Teoriya firmy*/ed. V. M. Gal'perina – SPb.: Ekonomicheskaya shkola, – S.54–72 – 534s.
9. S'yuell, K. & Braun, P. (2005) *Klienty na vsyu zhizn'*/Per. s angl. M. Ivanova i M. Ferbera. – M.: "Mann, Ivanov i Ferber", 2005. – 224 s.
10. Mill John Stuart. (1844). *Essay On Some Unsettled Questions of Political Economy*. London: Parker
11. Tversky, A. & Kahneman, D. (1992). Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty. *Journal of Risk and uncertainty*, 5.4: 297-323.
12. Khertsberg, F., (2007) *Motivatsiya k rabote* / F. Khertsberg, B. Mosner, B. Blokh. Sniderman ; per. s angl. (D. A. Kulikov). Moskva: Vershina., 240 s.: il., tabl.
13. Shvab, K. (2017) *Chetvertaya promyshlennaya revolyutsiya*: per. s angl. / Klaus Shvab. M.: "E", 208 s.
14. Hayek, F. (2009) *Ekonomichna polityka i verkhovenstvo prava*. in *Liberalizm: antolohiya*/ed O. Protsenko, V. Lisovsky, 762-774.
15. Lozhkin H.V. & Komarovs'ka V.L. (2014) *Ekonomichna psykholohiya*: navch. posib. K.: DP "Vyd. dim "Personal" .412 s.
16. Mazur I.I. (2006) *Detinizatsiya ekonomiky Ukrainy: teoriya ta praktyka*: Monohrafiya. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyivskyi universytet". 239 s.
17. Mazur I. & Gura V. (2018) *Entrepreneurial culture as a background for the SMEs development*. Development of small and medium enterprises: the EU and East-partnership countries experience: monograph / [Britchenko I., Polishchuk Ye. and all] / Edited by Igor Britchenko and Yevheniia Polishchuk: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, P. 103-116.
18. Smit A. (1997) *Teoriya npravstvennykh chuvstv*. M.: Respublika. 351 s.
19. Gaweł, Joseph E. (1997). "Herzberg's Theory of Motivation and Maslow's Hierarchy of Needs". Practical Assessment, Research & Evaluation. 5 (11) URL: <https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1066&context=pars> (data zvernennya 8.05.2020)
20. Khudyakova N. YU. (2008). *Psykholohichni osoblyvosti motivatsiyi pidpryyemnyts'koy diyal'nosti*.: *Dys... kand. nauk*: 19.00.10 K., 235 s.
21. Boulz S. (2017) *Moral'naya ekonomika. Pochemu khoroshiye stimuly ne zamenyat khoroshikh grazhdan* [Tekst] / per. s angl. D. Shestakova.– M.: Izd-vo Instituta Gaydara, . – 336 s.
22. Kerol D. (2017) *Nalashtovuysya na zminy* //Nova psykholohiya uspihu per. z anhl. Yuliya Kuz'menko. K. 410 s.
23. Stadnyk V.V. (2009) *Systemne zabezpechennya motyvatsiyi innovatsynoho rozvytku pidpryyemnyts'kykh struktur*: monohrafiya. Khmel'nyts'ky: KHNU. 271 s.
24. Shumpeter Y. A. (2011). *Teoriya ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennya prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidsotka ta ekonomichnoho tsykladu* K. Vydavnychyy dim "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya. 242 s.
25. Il'in Ye. P., (2013). *Motivatsiya i motivy. 'Piter'*, 512 s.
26. Dadakanova R. R., (2013). *Motivatsiya predprinimatel'skoy deyatel'nosti. Molodoy uchenyy*. № 5. S. 361–362.
27. Palamarchuk O. N., (2013) *Issledovaniye motivirovannosti molodezhi k predprinimatel'skoy deyatel'nosti. Al'manakh sovremennoy nauki i obrazovaniya*. №. 11. S. 122-126.
28. Nordstrem K. & Shlingman P., (2019). *Urban Express: 15 pravil novogo mira, v kotorom glavnyye roli u gorodov i zhenshchin*. M.: Al'pina Publisher. 272 c.
29. Kuznetsova T.V., (2018). *Motivatsionnaya napravlennost' zhenskogo predprinimatel'stva v Rossii*. Psikholog. № 2. S. 48 – 54. DOI: 10.25136/2409-8701.2018.2.26165 URL: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=26165
30. Sewell C., *Creating Customers for Life* URL: <https://www.centerforperformanceimprovement.com/blog/2017/9/17/carl-sewell-creating-customers-for-life> (data zvernennya 12.04.2020)
31. Lee Y. D., *6 Ways to build a Customer-Centric Culture* URL: <https://hbr.org/2018/10/6-ways-to-build-a-customer-centric-culture?autocomplete=true> (data zvernennya 12.04.2020)

A.-G. Marina, PhD, Teaching Assist.

ORCID ID: 0000-0003-4886-3932

Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania,

Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/4>

p. 26–33

STAKEHOLDERS' PERCEPTIONS ABOUT THE FIRST REVIEW OF IFRS FOR SMES STANDARD

Given the importance of small and medium enterprises at the national level by their essential role in the economy and the time passed since the issuance of the IFRS for SMEs standard it is still unclear what is the amount of financial information that users of SMEs need and which are the most useful informations for them. The aim of this research is to conduct a qualitative analysis regarding the answers received on the comment letters submitted to the first Comprehensive Review of the IFRS for SMEs 2012 and to show the significant contributions made by respondents on future recommendations for the development and review of the standard. The purpose is to study respondents' comments received on the Request for Information and the extent to which these comments are valuable to future agenda of the standard. At the same time, the content analysis shows us what is the interest of the respondents regarding the modification of the standard in order to best fit the national context.

1. Mahzan, N. and Yan, C. M. (2014) 'Harnessing the Benefits of Corporate Governance and Internal Audit: Advice to SME', *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. Elsevier BV, 115, pp. 156–165. DOI: 10.1016/j.sbspro.2014.02.424.

2. Sava, R., Mârza, B. and Eşanu, N. (2013) 'Financial Reporting for SMEs – Past and Perspectives', *Procedia Economics and Finance*. Elsevier BV, 6, pp. 713–718. DOI: 10.1016/s2212-5671(13)00193-7.

3. Haveroth, J. et al. (2017) 'Characteristics and International Perspectives of Different Stakeholder Groups in IFRS for SMEs', *Journal of Education and Research in Accounting*, pp. 418–437
4. Handley, K., Wright, S. and Evans, E. (2018) 'SME Reporting in Australia: Where to Now for Decision-usefulness?', *Australian Accounting Review*, 28(2), pp. 251–265. DOI: 10.1111/auar.12179.
5. IASB (2012) *Comprehensive Review of the IFRS for SMEs Request for Information*. Available at: www.ifrs.org
6. Weber, R.P. (1990) *Basic Content Analysis*, 2nd ed. 2nd ed. Sage Publications, Inc. Available at: [https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=nLhZm7Lw2FwC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Basic+content+analysis+\(Second+edition\),+1990&ots=ogOnbOL5vK&sig=tGHseG2F1nMm7VvKTLTITjDdGing&redir_esc=y#v=onepage&q=Basic+content+analysis+\(Second+edition\)%2C+1990&f=false](https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=nLhZm7Lw2FwC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Basic+content+analysis+(Second+edition),+1990&ots=ogOnbOL5vK&sig=tGHseG2F1nMm7VvKTLTITjDdGing&redir_esc=y#v=onepage&q=Basic+content+analysis+(Second+edition)%2C+1990&f=false)
7. Linsley, P. M. and Shrivs, P. J. (2006) 'Risk reporting: A study of risk disclosures in the annual reports of UK companies', *British Accounting Review*, 38(4), pp. 387–404. DOI: 10.1016/j.bar.2006.05.002.
8. Oprisor, T. (2014) 'Contributions to an improved framework for Integrated Reporting', in *Proceedings of the 9th International Conference ACCOUNTING AND MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS AMIS*, pp. 1043–1057.
9. Adhikari, A., Betancourt, L. and Alshameri, F. (2014) 'The SEC's Proposed IFRS Roadmap: An analysis of comment letters using content analysis and textual software', *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 23(2), pp. 98–108. doi: 10.1016/j.intaccaudtax.2014.07.001.
10. Tudor-Tiron, A., Cordos, G. S. and Fülöp, M. T. (2018) 'Stakeholders' perception about strengthening the audit report', *African J. of Accounting, Auditing and Finance*, 6(1), p. 43. DOI: 10.1504/ajaf.2018.091138.
11. Holder, A.D. et al. (2013) 'A content analysis of the comment letters to the FASB and IASB: accounting for contingencies', *Advances in accounting: a research annual*, 29(1).
12. Yen, A.C., Eric Hirst, D. and Hopkins, P. E. (2007) 'A Content Analysis of the Comprehensive Income Exposure Draft Comment Letters', *Research in Accounting Regulation*. Elsevier Ltd, pp. 53–79. DOI: 10.1016/S1052-0457(06)19003-7.
13. IASB (2015) *IFRS for SMEs, PART A the requirements International Financial Reporting Standard (IFRS) for Small and Medium-sized Entities (SMEs)*. Available at: www.ifrs.org
14. Albu, C.N., Albu, N. and Fekete, S. (2010) 'The context of the possible IFRS for SMES implementation in Romania: An exploratory study', *International Journal of Accounting & Information Management*, 9(1), pp. 45–71. DOI: 10.1108/ijaim.2011.36619baa.003.
15. Cuozzo, B. et al. (2017) 'Intellectual capital disclosure: a structured literature review', *Journal of Intellectual Capital*. Emerald Group Publishing Ltd., 18(1), pp. 9–28. doi: 10.1108/JIC-10-2016-0104.
16. Krippendorff, K. (2013) *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, *The International Encyclopedia of Political Communication*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA. DOI: 10.1002/9781118541555.wbiepc065.
17. Maglio, R. (2011) 'A Content Based Analysis of Comment Letters on the IASB Discussion Paper "Financial Instruments with Characteristics of Equity"', *SSRN Electronic Journal*. Elsevier BV. DOI: 10.2139/ssrn.1795982.
18. Bengtsson, M. (2016) 'How to plan and perform a qualitative study using content analysis', *NursingPlus Open*. Elsevier Ltd, 2, pp. 8–14. DOI: 10.1016/j.npls.2016.01.001.

A. Stavytskyy, Dr. Habil. (Economics), Associate Prof.

ORCID ID: 0000-0002-5645-6758,

V. Sachko

ORCID ID: 0000-0003-2737-5868

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/6>

p. 33–43

MODELING OF HUMAN DEVELOPMENT INDEX IN THE WORLD

The article considers the impact of human development on changes and transformations in economics and on the general development of the state for the countries of the European Union and Ukraine in the period from 1990 to 2018, as well as ways of its modeling using statistical and econometric methods. The analysis of the factors influencing the development of human capital made it possible to draw a conclusion about the direct dependence of changes in the economic and social spheres and the level of quality of life of the population. Innovative universities, namely University 4.0, also in turn play a significant role in shaping the new modern knowledge economy and the development of the state as a whole, influencing society through cognitive technologies. To determine the results, time series models and multiple and panel regression models were developed based on the data of the Human Development Index and other socio-economic indicators that determine the financial stability of the state and the level of its security and welfare. The obtained models were tested for adequacy, significance of coefficients, stability and possibility of their use in practice in order to determine the most optimal of them. After conducting the necessary tests and calculating the error of RMSPE, the best of all constructed and analyzed models was the Holt-Winters model. It is universal and can be used to further forecast the economic, social and demographic indicators of other regions of the world with possible adjustments of the main parameters and coefficients to obtain the most accurate results and use this model in practice. The study concluded with an analysis of the main areas of reform and recovery of the Ukrainian economy and the spheres of education and health care to achieve social progress in the country and increase its level of development.

1. Fisher S., Dornbusch R., Schmalensee R., 2002. Economic theory. Unity Publishing Company.
2. Human Development Reports of United Nation Development Programme. URL: <http://hdr.undp.org/en/2019-report/download>
3. United Nations Sustainable Development Goals. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
4. Sen A., 1999. Development as Freedom. Oxford University Press. DOI: http://dx.doi.org/10.1007/978-1-137-28787-8_94
5. Economic development. Economics Online. URL: https://www.economicsonline.co.uk/Global_economics/Economic_development.html
6. Todaro M., 2014. Economic development (Twelfth Edition). Pearson. URL: <https://mediasrv.uaa.gr/eclass/modules/document/file.php/AOA215/Economic%20Development%20-%20-%20Todaro%20and%20Smith.pdf>
7. Schumpeter J., 1926. Theory of economic development. URL: <http://uaterra.in.ua/wp-content/uploads/2017/11/SHumpeter-Teoryya-ekonomicheskogo-razvitya.pdf>. DOI: <http://dx.doi.org/10.4324/9781315135564>
8. Cooper R., John A., 2012. Economics – Theory Through Applications. European University Institute, Melbourne Business School. URL: https://saylordotorg.github.io/text_economics-theory-through-applications/index.html
9. Stavytskyy, A., 2018. Economic security of Ukraine: strategy and support mechanisms. AgrarMedia Group, 464 p.

10. Osetskyy V., Kiril'chuk O., Savchuk N., 2020. Social innovations in education – drivers of human capital development. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 1(208), pp. 42-48. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/208-1/5>
11. Van Den Berg H., 2012. Economic Growth and Development. World Scientific, 924 p. DOI: <http://dx.doi.org/10.1142/8321>
12. Reinert E., 2014. How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor. Tempora Publishing Company, 444 p.
13. Kuznets S., 2009. Economic development, the family, and income distribution selected essays. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511523052>
14. The Human Development Index. Economic and Social Research Council. URL: <https://esrc.ukri.org/about-us/50-years-of-esrc/50-achievements/the-human-development-index/>
15. Smith S., 2016. Determinants of Human Development Index: A Cross-Country Empirical Analysis. National Institute of Bank Management. URL: https://mpr.ub.uni-muenchen.de/73759/1/MPPA_paper_73759.pdf. DOI: <https://doi.org/10.14445/23939125/IJEMS-V3I5P106>
16. Gorbunova O. N., Gegamyan M. A., 2014. HDI: calculation methodologies, indicators and indicators. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ichr-metodologii-rascheta-pokazately-i-indikatory>
17. Kenton W., 2019. What Is a Time Series? URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/timeseries.asp>
18. Five Statistical Methods For Forecasting Quantitative Time Series. Bista Solutions Inc. URL: <https://www.bistasolutions.com/resources/blogs/5-statistical-methods-for-forecasting-quantitative-time-series/>
19. Altland H., 2012. Regression Analysis: Statistical Modeling of a Response Variable. Technometrics, 41(4), pp. 367-368. DOI: <https://doi.org/10.1080/00401706.1999.10485936>
20. Chernyak O. I., Komashko O. V., Stavitskiy A. V., Bazhenova O. V., 2009. Econometrics. Publishing and Polygraphic Center "Kyiv University", 359 p.
21. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>
22. Hsiao C., 2015. Analysis of Panel Data (Third Edition). Cambridge University Press. URL: <https://assets.cambridge.org/052181/8559/sample/0521818559ws.pdf>. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139839327>
23. Human Development Data. URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>
24. COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery (UNDP). URL: <http://hdr.undp.org/en/hdp-covid>
25. Youtie J., Shapira P., 2008. Building an innovation hub: A case study of the transformation of university roles in regional technological and economic development. Research Policy, 37(8), pp. 1188-1204. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.012>

O. Chebryako, Dr of Historical Science, Ph.D. in Economics, Prof.

ORCID ID: 0000-0002-1563-9611

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

V. Bykova, Junior Auditor

ORCID ID: 0000-0002-2401-8892

PJSC KPMG Audit, Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/6>

p. 43–51

MODELS OF THE PENSION SYSTEM: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND LOCAL PRACTICE

The article substantiates the nature of the national models of the pension system and its structure in accordance with the concept of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). The basis of the national models of pension system are two well-known models of social security: Bismarck and Beveridge Social Insurance Systems. Thus, authors prepared the comparison of this models. The features of pension system in the countries of Europe (Germany, Great Britain, Sweden, Poland), the United States and Chile are analysed. The analysis of the national models of the pension system in Asian countries identifies three institutional patterns: the statist pension system (Taiwan and China), the dualist pension system (Japan and Korea) and individualist pension system (Hong Kong and Singapore). Based on trends of development of pension provision in foreign countries, authors determine the main tasks and ways to improve the domestic system, namely, introduction mandatory funded pension system and reforming the voluntary private pensions insurance.

1. Buriachenko O.E., 2017. The pension system in Ukraine: the history of formation and theoretical foundations of development at the present stage of nation-building [Ph.D. dissertation], Odessa. 252 p.
2. Universal Declaration of Human Rights, 1948 [online]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Kozak H.I., 2018. Non-state pension funds in the context of reforming the pension system of Ukraine [Ph.D. dissertation], Ternopil. 225 p.
4. Accumulative pension insurance: the Poland experience, 2018. Financial and economic analysis office in the VRU [online]. Available at: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/polandpension.pdf>
5. Libanova E., 2010. Pension reform in Ukraine: directions of implementation. 270 p.
6. Petrushka O.V., Sydor I.P., 2019. Distributive and accumulative pension systems: Asian experience and conclusions for Ukraine. Infrastruktura Rynku, No35.p 405-410. <https://doi.org/10.32843/infrastruct35-64>
7. Act No. 1058-IV of 9 July 2003 on compulsory State pension insurance[online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
8. Prokopenko V.Yu., Mishchenko V.S., 2018. Pension provision: domestic practice and foreign experience Visnyk KhNAU Ekonomichni Nauky, No4. p. 418-427. DOI: 10.31359/2312-3427-2018-4-418
9. Chebryako O.V., Bykova V.O., 2019. Solidarity pension system in Ukraine: current state, problems and prospects of development. Modernizatsiia derzhavnykh finansiv Ukrainy v kontekstiy evropeiskoho vyboru [monohrafiia]. 312 p.
10. Chebryako O.V., Bykova V.O., 2019. Financial stability of the solidarity pension system in Ukraine. Formuvannya rynkovoi ekonomiky v Ukraini, No 41 [online]. Available at: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/economics/article/view/2866>
11. Chebryako O.V., Lozova H.M., 2017. Models of pension provision and reform of the pension system in Ukraine. National ekonomik development and modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine, volume 1.p.253-272.
12. Chernyavska O.V., Horbunova O.A., 2013. Classification of national pension's models: international experience and local practice. Ekonomika ta derzhava, No2. p. 38-44.

-
13. Anke Hassel, Marek Naczyk & Tobias Wib, 2019. The political economy of pension financialisation: public policy responses to the crisis. *Journal of European Public Policy*, volume 26. pp. 483-500 <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1575455>
 14. Auerbach, Alan J., Lee, Ronald, 2011. Welfare and generational equity in sustainable unfunded pension systems. *Journal of Public Economics*, volume 95 (1-2). p. 16-27. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.09.008>
 15. Bismarck versus Beveridge: A Comparison of Social Insurance Systems in Europe: Database for Institutional Comparisons in Europe (DICE Database), 2008. The CES ifo Group [online]. Available at: <https://www.cesifo-group.de/DocDL/dicereport408-db6.pdf>.
 16. Chung-Yang Yeh, Hyunwook Cheng, Shih-Jiunn Shi, 2020. Public-private pension mixes in East Asia: institutional diversity and policy implications for old-age security. *Ageing & Society*, volume 40. p. 604 – 625. <https://doi.org/10.1017/S0144686X18001137>
 17. German Pension System by Jürgen Fodor, 2018. [online]. Available at: https://www.actuaries.org/IAA/Documents/CMTE_SSC/Meetings/Berlin_2018/Minutes/4_German_Pension_System.pdf
 18. OECD Private Pension. Outlook 2008, 2009 [online]. Available at: <http://www.oecd.org/pensions/private-pensions/42169565.pdf>
 19. Pension at a Glance 2019: OECD and G20 Indicators, 2019 [online]. Available at: <https://doi.org/10.1787/b6d3dcfc-en>.
 20. Karel Lannoo, Mikkel Barslund, Ales Chmelar, Martenvon Werder, 2014. Pensions Schemes: Policy Department A: Economic and Scientific Policy [online]. Available at: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU\(2014\)536281_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2014/536281/IPOL_STU(2014)536281_EN.pdf)
 21. Retirement Anxiety of Informal Workers: A View on the Chilean Pension System, 2018 [online]. Available at: https://icpm.in1touch.org/document/5309/REQUIRED-Case-Study-Chile-Retirement-FINAL_.pdf.
 22. The Swedish old-age pension system, 2016. Government Offices of Sweden. Ministry of Health and Social Affairs [online]. Available at: https://www.government.se/49aff8/contentassets/f48ac850ff0f4ed4be065ac3b0bcab15/the-swedish-old-age-pension-system_webb.pdf

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Богослов І. А. – аспірант, асистент, Сібі́йський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія
Джорджеску М. Р. – доктор філософії, професор, Ясський університет імені А. І. Кузи, Румунія
Пітик А. Г. – доктор філософії, доцент, Сібі́йський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія
Богослов І. А. – аспірант, асистент, Сібі́йський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія
Джорджеску М. Р. – доктор філософії, професор, Ясський університет імені А. І. Кузи, Румунія
Пітик А. Г. – доктор філософії, доцент, Сібі́йський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія
Bogoslov I. A. – PhD Student, Teaching Assistant, Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania
Georgescu M. R. – PhD, Professor, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Iasi, Romania
Pitic A. G. – PhD, Assistant Professor, Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania

Кнір Марія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Контактна інформація: 067-501-29-77, mariya.knir@gmail.com
Делас Віталіна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Контактна інформація: 050-553-79-85, delasvitalina@gmail.com
Будник Наталія Андріївна – експерт, Українська лабораторія якості і безпеки продукції АПК, Київ, Україна
Контактна інформація: 063-180-70-04, budnykn@gmail.com
Кнір Марія Александровна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
Делас Виталина Анатольевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
Будник Наталья Андреевна – эксперт, Украинская лаборатория качества и безопасности продукции АПК, Киев, Украина
Knir Maria – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Delas Vitalina – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Budnyk Natalia – expert, Ukrainian Laboratory of Quality and Safety of Agricultural Products, Kyiv, Ukraine

Мазур Ірина Іванівна – доктор економічних наук, професор кафедри екологічного менеджменту та підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Контактна інформація: 067-604-22-20, (044) 521-33-29, iimazur@ukr.net
Гура Вікторія Леонідівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри екологічного менеджменту та підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Контактна інформація: 097-696-42-73, (044) 521-33-29, viktoriyagura2016@gmail.com
Солодовнікова Христина Кшиштофівна – кандидат психологічних наук, юрист наукової теми Інституту права, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Контактна інформація: 067-915-88-11, krissolod.kks@gmail.com
Мазур Ірина Іванівна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экологического менеджмента и предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
Гура Виктория Леонидовна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экологического менеджмента и предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
Солодовникова Крыстина Кшиштофовна – кандидат психологических наук, юрист научной темы Института права, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина
Mazur Iryna – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Environmental Management and Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Gura Viktoriya – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Environmental Management and Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Khrystyna Solodovnikova – PhD in Psychology, Master of law, lawyer in the Institute of Law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Марина А.-Г. – доктор філософії, доцент, Університет Бабеш-Боляї в Клуж-Напока, Румунія Сібі́йський університет "Лучан Блага", Сібіу, Румунія
Марина А.-Г. – доктор философии, доцент, Университет Бабеш-Боляи в Клуже-Напока, Румыния Сибийский университет "Лучан Блага", Сибии, Румыния
Marina A.-G. – PhD, Teaching Assistant Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania, Lucian Blaga University of Sibiu, Sibiu, Romania

Ставицький Андрій Володимирович – доктор економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 067-755-56-47, (044)259-70-43, a.stavytskyi@gmail.com

Сачко Вероніка Володимирівна – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Ставицкий Андрей Владимирович – доктор экономических наук, доцент кафедры экономической кибернетики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Киев, Украина

Сачко Вероника Владимировна – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, Киев, Украина

Stavytskyi Andrey – Dr. Habil. (Economics), Associate Professor of Economic Cybernetic Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Sachko Veronika – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Чеберяко Оксана Вікторівна – доктор історичних наук, професор кафедри фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: 067-321-24-48, 063-750-90-65, cheberyako@ukr.net

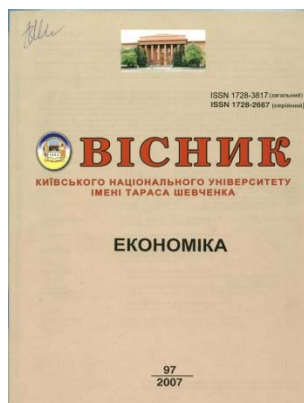
Бикова Вікторія Олександрівна – помічник аудитора, ПрАТ "КПМГ Аудит", Київ, Україна

Чеберяко Оксана Вікторівна – доктор исторических наук, профессор кафедры финансов, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Быкова Виктория Александровна – помощник аудитора, АО "КПМГ Аудит", Киев, Украина

Cheberyako Oksana – Doctor of Historical Science, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Bykova Viktoriia – Junior Auditor, PJSC KPMG Audit, Kyiv, Ukraine

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається із 2017 року шість разів на рік і присвячений дослідженням в економічній сфері. Журнал видається з 1958 року

Атестовано

Внесено до Списку друкованих періодичних видань, що включаються до Переліку наукових фахових видань України (категорія "Б") Наказом Міністерства освіти і науки України 17.03.2020 № 409

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію KB № 19866-9666ПР від 29.04.13

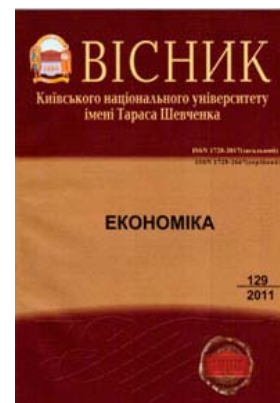
Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".

Свідоцтво внесено до Державного реєстру

ДК № 1103 від 31.10.02

Адреса видавця: 01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка, 14

Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:
ERIH PLUS, OUCI, ПИЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2018 = 100), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals IndexGIGA Information Centre, WoS ESCI (under evaluation), Cabell's, Scopus (under evaluation) etc.

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

Редакційна колегія Вісника Київського національного університету імені Тараса Шевченка. ЕКОНОМІКА схвалює ті рукописи, що відповідають загальним критеріям значущості в економічній галузі:

- оригінальні статті з фундаментальних і прикладних досліджень;
- тематичні дослідження;
- критичні відгуки, огляди, думки, коментарі й есе.

Проблематика:

- актуальні проблеми економіки й економічної теорії;
- менеджмент;
- маркетинг;
- міжнародна економіка й економічні відносини;
- облік, аудит та оподаткування;
- фінанси, банківська справа та страхування;
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- економіко-математичне моделювання та інформаційні технології в економіці.

Запрошуємо науковців до співпраці!

Статті можна подавати впродовж року чотирма мовами:

українською, російською, англійською та німецькою.

Приймаємо файли на e-mail: visnuk.econom@gmail.com

або на сайт: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua>

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 5 (212)

Комп'ютерна обробка статей – М. В. Петровський, канд. філол. наук, доц.

Редактор *Н. Казанцева*

Оригінал-макет виготовлено ВПЦ "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 7,09. Наклад 300. Зам. № 220-9950.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е5.
Підписано до друку 20.11.20

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"

Б-р Тараса Шевченка, 14, м. Київ, 01601, Україна
☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.net.ua; redaktor@univ.net.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02